

CADERNOS DE LINGUA

13

1.º SEMESTRE. 1996

REAL
ACADEMIA
GALEGA

R E A L
ACADEMIA
GALEGA

R(05)/13

CADERNOS DE LINGUA

1.º SEMESTRE, 1996

13

Director: Constantino García
Vicedirector: Manuel González González
Coordinador: Xosé Luís Regueira
Secretaria: María do Carme Pazos Balado

Coordinadores de área:
 Carlos Díaz Abreira, Xermán García Cancela, Antón López Dobao,
 Miguel Pérez Pereira, Modesto A. Rodríguez Neira

Colaboracións e correspondencia:
 Orixinais para publicación e correspondencia en xeral enviaranse ó
 coordinador:

Xosé Luís Regueira Fernández
 r/. Hórreo, 31-2º
 15702 Santiago de Compostela

Subscripción e intercambio: Dirixirse a
 Editorial Galaxia, S. A.
 r/. Reconquista, 1 - 36201 Vigo

© Real Academia Galega
 A Coruña, 1990

Edita: Real Academia Galega
 r/. Tabernas, 11 - 15001 A Coruña

I.S.S.N.: 1130-5924

Título clave: Cadernos de Lingua
 Título abreviado: Cad. Ling.

Depósito Legal: C-1.642-1992

Deseño: M. Janeiro

Imprime: Obradoiro Gráfico, S. L.
 Avda. Rebullón, 49 - Mos

Esta publicación é posible gracias á colaboración económica da Consellería de
 Cultura da Xunta de Galicia.

ÍNDICE

ARTIGOS

- A. M. LORENZO SUÁREZ, J. GÓMEZ GUINOVART, Terminoloxía, informática e lingua galega 5
- X. A. RODRÍGUEZ RÍO, Os traballos terminolóxicos en lingua galega: Unha aproximación á súa situación e ás súas necesidades 35
- M. A. CONDE TEIRA, Acerca dos nomes dos anfibios e réptiles galegos 75
- X. M. PÉREZ SARDIÑA, Os adverbios absolutos de lugar. Achega semántica e dialectal 89
- E. E. GUERBEK, E. S. ZERNOVA, Algunhas peculiaridades do uso das preposicións e frases prepositivas con significado prelocativo e postlocativo no galego (comparado co castelán) 105
- Mª A. LÓPEZ ROMALDE, Características da evolución do léxico dunha nena bilingüe galego-castelán 115
- T. HÄMÄLÄINEN, Ensino do galego no estranxeiro: O caso de Finlandia 133
- J. VENY, Presentación do "Atlas Lingüístico Galego" (A Coruña, 21 marzo de 1996) 147

RECENSIÓNS

- Gramática histórica galega*, M. FERREIRO (R. Mariño Paz) 153
- Así falan os galegos. Fraseoloxía da lingua galega*, C. LÓPEZ TABOADA e M^a DO ROSARIO SOTO ARIAS (Armando Requeixo) 163

<i>Diccionari de la llengua catalana</i> , INSTITUT D'ETUDIS CATALANS (M. González González)	167
<i>Las lenguas en la Europa comunitaria. Las lenguas de minorías</i> , F. SIERRA MARTÍNEZ, M. DEL BOER, PUJOL BERCHE; <i>Le</i> <i>plurilinguisme européen. Théories et pratiques en politique</i> <i>linguistique</i> , C. TRUCHOT (C. Silva)	173

TERMINOLOXÍA, INFORMÁTICA E LINGUA GALEGA

ANXO M. LORENZO SUÁREZ*
JAVIER GÓMEZ GUINOVART**
Universidade de Vigo

Introducción

Un dos aspectos máis necesarios para o desenvolvemento funcional da lingua galega é a realización de repertorios lexicográficos e terminolóxicos que contribúan á fixación formal dos diferentes campos do saber, sobre todo dos máis especializados, e que incidan, entre outros aspectos salientables, na resolución de termos dúbidosos, conflictivos ou inexistentes en lingua galega.

Ademais da realización efectiva dese tipo de instrumentos terminolóxicos, así como do espallamento das escollos realizadas entre os usuarios potenciais de cada área de coñecemento, cremos que é preciso que o traballo terminolóxico parta de criterios unificados, aplicables a tódalas áreas de coñecemento máis e menos especializadas, e que sexan criterios coñecidos polos terminólogos, tradutores ou profesionais da lingua en xeral. Outro aspecto directamente relacionado co que acabamos de comentar é a necesidade de dispoñer dun centro de produción, divulgación, centralización da información, e formación terminolóxica. A inexistencia dun centro con esas tarefas e finalidades está a provocar un baleiro moi serio para o desenvolvemento terminolóxico planificado da lingua galega.

Tendo en conta os centros de interese sinalados anteriormente, a finalidade das páxinas que seguen é triple. En primeiro lugar, contribuír cunha proposta concreta á fixación e desenvolvemento da terminoloxía dunha área particular como é a informática en lingua

* Profesor da área de Filoloxía Galega, Facultade de Humanidades, Universidade de Vigo, Apartado 874, 36200 Vigo. Internet: alorenzo@uvigo.es.

** Profesor de Informática Aplicada á Tradución, Facultade de Humanidades, Universidade de Vigo, Apartado 874, 36200 Vigo. Internet: jgomez@uvigo.es.

galega. En segundo lugar, confeccionar unha ferramenta útil de axuda ós labores de traducción. E, finalmente, elaborar un material de referencia para a docencia en lingua galega da materia *Informática Aplicada á Traducción*, que se imparte no segundo ciclo da licenciatura de Traducción e Interpretación da Universidade de Vigo. Para completalos tres obxectivos sinalados levaremos a cabo unha definición do campo de traballo terminolóxico e a súa ubicación nos esforzos planificadores de elaboración funcional en linguas de difusión limitada.

Os elementos novidosos e orixinais que pretendemos presentar neste traballo radican, por unha parte, na inexistencia de repertorios terminolóxicos de informática que inclúan o galego como unha das linguas de referencia e, pola outra, na presentación deste glosario nun soporte informático deseñado para a súa consulta hipertextual no contorno gráfico de Windows para ordenadores persoais e de World Wide Web para Internet¹.

1. Definición do campo de estudio terminolóxico

As necesidades terminolóxicas son unha consecuencia do desenvolvemento científico, técnico e sociocultural das diversas áreas de coñecemento humano. A expansión crecente de campos do saber moi especializados, xunto ás necesidades de concreción e designación unívoca, fixeron da actividade terminolóxica un ámbito de traballo interdisciplinar, no cal lingüistas e especialistas de cada área de coñecemento prestan unha atención preferente á análise das carencias terminolóxicas e as súas posibles solucións.

Para podermos centra-lo obxecto de estudio do traballo que presentamos aquí, cómpre facer unha breve referencia a algunhas das diversas acepcións englobadas dentro da polisemia da palabra *terminoloxía*.

A súa acepción máis frecuente fai referencia ó conxunto de termos propios dunha disciplina (así, fálase da *terminoloxía das matemáticas*), dunha tecnoloxía (por exemplo, a *terminoloxía da fibra óp-*

¹ *WinGlos*, a versión para Windows deste glosario (Gómez Guinovart, J. & A. Lorenzo Suárez 1994), é accesible por ftp anónimo no enderezo electrónico <ftp://uvigo.es/pub/lingware/wg21.zip>, e en [oak.oakland.edu](http://oak.oakland.edu/~SimTel/win3/lang/wg21.zip) como [/SimTel/win3/lang/wg21.zip](http://oak.oakland.edu/~SimTel/win3/lang/wg21.zip). Tamén está dispoñible en tódolos espellos de SimTel (para a lista completa de servidores nos que se pode obter *wg21.zip*, é recomendable realiza-la correspondente busca en Archie). *WebGlos*, a versión do glosario para World Wide Web, pódese consultar en Internet accedendo ó URL <http://spgr.sppt.tulane.edu/WebGlos/WebGlos.html>.

tica), dunha industria (como a *terminoloxía da metalurxia*) ou dunha actividade (por exemplo, a *terminoloxía do xadrez*). Neste senso, a *terminoloxía informática* sería o conxunto de termos propios da tecnoloxía informática. Os termos *vocabulario sectorial* e *linguaxe de especialidade* adoitan funcionar como sinónimos de *terminoloxía* nesta acepción. Un vocabulario trilingüe de termos informáticos como o que presentamos máis adiante é unha recompilación de expresións pertencentes á terminoloxía informática das tres linguas postas en relación de equivalencia.

A segunda das acepcións da palabra *terminoloxía* refírese á elaboración de repertorios terminolóxicos que recollan, sistematicen e difundan os termos axeitados para describi-los obxectos e conceptos propios dun eido. Neste senso, fálase tamén, e se cadra con maior propiedade, de *investigación terminolóxica*, de *traballo terminolóxico* ou de *terminografía*.

A terceira das acepcións da palabra *terminoloxía* que non debemos esquecer refírese á actividade de denominación onomasiolóxica, é dicir, a actividade consistente en nomea-las cousas. A comunidade lingüística que inventa, descobre ou recibe novos obxectos ou conceptos necesita crear novos termos para designa-las novas realidades; necesita adopta-las novas realidades no seo do seu propio sistema de conceptos, valores e formas lingüísticas. No caso da terminoloxía informática galega, por exemplo, a actividade de denominación dos obxectos e conceptos propios deste campo tecnolóxico ten unha especial importancia debido ó baleiro terminolóxico inicial que atopamos e á necesidade de darlle unha solución satisfactoria dentro da lingua á fixación de termos informáticos que se viñan empregando directamente en inglés ou, nalgúns casos, na súa forma castelá (ás veces, lixeiramente adaptada).

Outro aspecto distinto que tamén debemos ter en conta son as relacións entre terminoloxía e sociedade, unhas relacións que algúns engloban dentro do termo *socioterminoloxía*. Así, as actividades de organismos nacionais de estandarización de terminoloxía como Termcat en Cataluña, Aenor en España, Euskalterm no País Vasco, ou Afnor en Francia pódense entender mellor dentro do marco dunha política lingüística dirixida, nalgúns casos, á normalización da lingua (caso de Cataluña ou do País Vasco) ou, noutros casos, á defensa da enxebreza ou pureza lingüística contra as contaminacións procedentes doutras linguas (caso de España e Francia).

Un aspecto igualmente importante do labor terminolóxico é a definición dos destinatarios das propostas terminolóxicas e dos produtos que se elaboran con esa finalidade. Cómpre ter ben presente a

qué tipo de destinatario final vai dirixido un produto terminolóxico, establecendo unha distinción básica entre usuario especializado e usuario non especializado, dado que o perfil do usuario fará establecer un perfil axeitado do produto terminolóxico que debemos realizar.

Non debemos esquecer, por outra banda, que os principais consumidores de produtos terminolóxicos son os tradutores, especialmente, dentro de organismos plurinacionais como os centros de traducción das Nacións Unidas ou da Unión Europea. Calcúlase que un tradutor técnico profesional emprega un corenta por cento do seu tempo de traballo na investigación terminolóxica. Con respecto á relación entre actividade traductora e actividade terminolóxica, convén lembrar unha vez máis que a terminoloxía non consiste en traducir formas dunha lingua a outra, senón que se trata de recolle-las denominacións que os usuarios dunha lingua utilizan para falaren de conceptos ou cousas, e no caso de non existiren esas denominacións ou no caso de seren formalmente insatisfactorias, crealas na lingua de chegada. É dicir, a práctica terminolóxica é un dos alicerces da práctica traductora, e non ó revés. Un tradutor, cando se enfronta a casos que a terminoloxía dunha lingua concreta aínda non resolveu, ten que tomar decisións sobre o termo que debe aparecer no texto que está a traducir, pero a súa decisión debe, en boa lóxica, ser revisada por un terminólogo, que aceptará, modificará ou desbotará a solución establecida polo tradutor. Polo tanto, as decisións terminolóxicas de urxencia tomadas polos profesionais da lingua deben ser aceptadas como tales, pero non poden supoñer unha selección lingüística necesariamente definitiva.

Debemos salientar, por último, o impacto da introducción da tecnoloxía informática no desenvolvemento da actividade terminolóxica, permitindo o almacenamento, xestión, consulta e difusión de repertorios terminolóxicos de fundamental importancia, como veremos no apartado final deste artigo.

2. Terminoloxía e planificación lingüística

As comunidades lingüísticas presentan necesidades de concreción e de fixación terminolóxicas, manifestando todo tipo de problemas para adaptaren satisfactoriamente os conceptos e obxectos que proceden dun número moi reducido de sociedades que actúan como productoras de innovacións socioculturais. A chegada de produtos, obxectos e conceptos xerados noutros contextos sociais e lin-

güísticos converte as sociedades non productoras de novidades socio-culturais, científicas e técnicas en meros receptores dun conxunto de realidades que necesitan ser nomeadas e designadas da forma máis unívoca posible. O labor terminolóxico nestas comunidades lingüísticas adoita ser observado desde a perspectiva dun desenvolvemento lingüístico, e moitas veces tamén social, planificado nun marco global de actuacións sobre o corpus da lingua.

Dentro das comunidades receptoras, unha comunidade lingüística "normal", cunha lingua que vehicula tódalas funcións sociais posibles, contará con menos dificultades e estará máis preparada para afrontar-lo reto da designación terminolóxica. Neste sentido, cómpre lembrar que a designación supón un reto non só de tipo lingüístico, senón tamén de carácter social, por canto as tarefas de elaboración formal, a partir duns criterios lingüísticos definidos, hai que completalas coa difusión das propostas terminolóxicas nas áreas de coñecemento correspondentes e entre os usuarios implicados.

Sen embargo, en comunidades con linguas de difusión limitada ou en proceso social de minorización², a designación terminolóxica presenta maiores problemas sociais e lingüísticos. O concepto de difusión máis ou menos limitada dunha variedade lingüística establécese como unha alternativa á noción máis polisémica, e polo tanto máis imprecisa, de lingua minoritaria, xa que tende a incluír ámbolos conceptos sociais e demográficos a un tempo. Unha lingua de difusión limitada é aquela que presenta algún tipo de limitación nas funcións sociais en que podería ser usada. É dicir, as funcións públicas institucionais da lingua nunha comunidade están restrinxidas nalgún sentido, sendo exercidas parcial ou totalmente por outra(s) lingua(s) presente(s) na comunidade.

Neste tipo de casos, o desenvolvemento de terminoloxías sectoriais e a elaboración de materiais específicos que apliquen os criterios terminolóxicos en áreas concretas de coñecemento adoita estar situado no marco dunha planificación explícita que busca a extensión dos recursos formais e funcionais da lingua³.

Nas linguas de difusión interna limitada, hai unha serie de elementos iniciais que convén ter en conta. En primeiro lugar, o tamaño e o tipo da comunidade lingüística de que se trate. Unha comunidade de tamaño reducido terá moi posiblemente menos dife-

² Para o concepto de minorización social no marco dos procesos de contacto lingüístico, véxase Marí (1992).

³ Dúas excelentes introduccións ós diversos aspectos da planificación lingüística son Fasold (1984) e Haugen (1987), así como o capítulo correspondente en Appel & Muysken (1987).

renciación social e un número máis limitado de actividades sociais, así como un nivel de especialización social máis precario. Esa realidade sociocultural ten repercusións terminolóxicas por canto a comunidade receptora actuará dun xeito pasivo ó non integrar a tempo os conceptos e obxectos de chegada, dadas aquelas condicións socioculturais de partida.

En segundo lugar, a distancia cultural e lingüística é outro elemento que pode inzar de dificultades o desenvolvemento terminolóxico. Se a distancia cultural entre a sociedade divulgadora e a sociedade receptora é grande, esta última, con dificultades ou incapaz de xestionar internamente as innovacións externas, verá substituídos certos subsistemas socio-culturais autóctonos polos correspondentes externos. Os resultados lingüísticos deste proceso serán a probable chegada dunha gran cantidade de termos prestados, sen adaptárense formalmente na lingua de chegada.

En terceiro lugar, o proceso de minorización lingüística pode provocar que a lingua nativa non vehicule tódalas funcións sociais na súa comunidade, e iso non significa que tales funcións sociais non se dean, senón que o máis probable é que esas funcións sexan exercidas por outra lingua presente na comunidade. As repercusións lingüísticas desta situación son evidentes.

Aínda que non sempre estean presentes esas tres características xuntas nas comunidades de lingua de difusión limitada, nin tan sequera coa mesma intensidade comparativa, os tres aspectos sinalados establecen un contexto no cal o tamaño da comunidade lingüística, a distancia cultural e lingüística, e un proceso máis ou menos avanzado de minorización social actúan como unha fonte engadida de problemas e de dificultades terminolóxicas.

Tendo en conta a dobre dimensión social e lingüística do desenvolvemento dos rexistros nas nosas sociedades, podemos botar man dos traballos en planificación lingüística para analizar máis polo miúdo os aspectos relacionados coa potenciación da terminoloxía e dos vocabularios sectoriais. A planificación lingüística céntrase na ordenación sistemática das accións sociais e lingüísticas pertinentes que tendan a resolver un determinado problema lingüístico. Aplícase en comunidades que presentan problemas sociolingüísticos "serios", e un deles adoita se-lo desenvolvemento das potencialidades da lingua de que se trate. É aquí onde aparece a terminoloxía. No marco das actividades de planificación lingüística, o desenvolvemento funcional da lingua sitúase na planificación do corpus lingüístico e, máis concretamente, dentro das actividades relacionadas coa "elaboración funcional".

	<i>Forma</i> Planificación Político-técnica	<i>Función</i> Desenvolvemento Funcional
<i>Sociedade</i> Planificación do Estatus	(1) Selección: procedementos de decisión (a) identificación do problema (b) ubicación de normas	(3) Implementación: espallamento educativo (a) mecanismos de corrección (b) avaliación
<i>Lingua</i> Planificación do Corpus	(2) Codificación: procedementos de estandarización (a) grafización (b) gramaticalización (c) lexicación	(4) Elaboración: desenvolvemento funcional (a) modernización terminolóxica (b) desenvolvemento estilístico

Cadro 1: Matriz dos Procesos de Planificación Lingüística⁴

Tendo en conta este esquema de planificación lingüística, as tarefas de desenvolvemento terminolóxico deben ser entendidas como unha necesidade social e deben contar, para acadaren unha maior efectividade social, cunha planificación axeitada que teña en conta catro aspectos. En primeiro lugar, precisámo-la elaboración de todos aqueles elementos lingüísticos necesarios para cada terminoloxía de especialidade, como poden se-los elementos fónicos e ortográficos, léxicos, gramaticais, fraseolóxicos, tipoloxías textuais, etc. En segundo lugar, é necesario contar coa lexitimación das propostas terminolóxicas a través dos organismos e institucións competentes en tal finalidade prescritiva. En terceiro lugar, cómpre actuar sobre a competencia lingüística dos usuarios potenciais mediante as actividades de formación pertinentes. E, finalmente, en cuarto lugar, debemos incidir sobre a utilización efectiva das propostas terminolóxicas non só na comunicación especializada senón tamén, na medida do posible, na comunicación xeral. Polo tanto, podemos establecer que o marco planificado do desenvolvemento terminolóxico debe ter, nunha situación ideal, unha elaboración lingüística lexitimada institucionalmente, e que incida nos usuarios mediante as actividades de

⁴ Este cadro é unha reelaboración efectuada polos autores a partir de Haugen (1987, p. 627).

formación e de proxección social das propostas terminolóxicas lexitimadas.

Desde unha perspectiva sociolingüística que analice a evolución social, técnica e científica das nosas sociedades, podemos ver como nas nosas sociedades as diferencias lingüísticas entre as variedades sociais e xeográficas das linguas tenden a reducirse mentres que, polo contrario, asistimos a un crecemento importante no tipo e na variedade de rexistros lingüísticos pertencentes a campos temáticos novos, a novas canles de comunicación (audiovisual, telemática, etc.), a novas formas de relación social, e a novos propósitos funcionais. Esta ampliación funcional fai que aumente considerablemente o repertorio de rexistros nas nosas sociedades e que aumente igualmente o nivel de especialización formal de cada rexistro, e que se fagan patentes dous tipos de esixencias: unha esixencia de tipo social para os individuos de cara a aprenderen estas novas variedades funcionais, para non quedaren fóra do mercado social; e unha esixencia de tipo formal (ou estrutural) para as linguas de cara a teren un maior nivel de elaboración e de definición formal, para que a comunicación neses novos rexistros sexa precisa e rigorosa.

Se nos centramos nos aspectos lingüísticos que podemos comentar do desenvolvemento funcional tal como figura no Cadro 1, a modernización terminolóxica implica un esforzo formal suxeito a unha serie de pasos e de acordo cunhas regras unificadas para tódolos terminólogos⁵.

Se pasamos agora a observar este tipo de procesos de elaboración formal na lingua galega, vemos que o inicio do desenvolvemento terminolóxico da lingua galega é un proceso moi recente. Este atraso ten explicación na propia historia da lingua, pola "xuventude" da consecución dunha lingua estándar escrita apta para o galego común. Recoñecendo que a xuventude lingüística é unha razón de peso, non podemos obvia-lo feito de que hai tarefas urxentes que non poden esperar. Como sinalan algúns autores, a falta dun corpus terminolóxico que teña un mínimo de forma e de estabilidade é unha das eivas máis importantes que ten a planificación do corpus da lingua galega⁶. A este respecto podemos sinalar tamén que o estudo dos aspectos teóricos da terminoloxía, a reflexión sobre a práctica terminográfica e a unificación de criterios nas diferentes fases da investigación termi-

⁵ Xa que sería un tema excesivamente amplo para tratármolo aquí, pódense consultar as diferentes etapas da metodoloxía de investigación terminolóxica nalgunhas das obras da bibliografía que citamos ó final do artigo, especialmente Cabré (1992b) e TERMCAT (1990a).

⁶ Véxase González Seoane (1994, pp. 99-100).

rolóxica, son requisitos básicos para o desenvolvemento harmónico de produtos terminolóxicos, requisitos escasamente satisfeitos no caso da terminoloxía en lingua galega⁷. Como consecuencia destas carencias teóricas e prácticas, existen contribucións terminolóxicas e léxicas individuais con metodoloxías de definición e adaptación de termos non sempre equivalentes⁸. Noutros casos, como por exemplo na redacción das definicións dos termos, a experiencia e os correctos produtos lexicográficos cos que conta a lingua galega permitirán, sen excesivo esforzo, unificar criterios e sentar as bases dunha metodoloxía terminolóxica común na redacción das definicións, así como en aspectos relacionados como son o tratamento da sinonimia, a caracterización e harmonización de descritores, etc.

Á ausencia de propostas teóricas e prácticas para o labor terminolóxico como as vistas no parágrafo anterior, hai que engadirlle, como xa indicamos anteriormente, a inexistencia dun centro de terminoloxía ou dun banco de datos terminolóxicos centralizado, iniciativas ámbalas dúas que semellan hoxe imprescindibles para os dous aspectos xa comentados: a planificación dunha política exhaustiva de desenvolvemento terminolóxico da lingua galega, e a difusión e formación dos potenciais receptores.

3. Elaboración dun vocabulario informático plurilingüe

A terminoloxía informática é unha das áreas onde está todo practicamente por facer. Ó non haber unha demanda nin un mercado de produtos informáticos en galego (programas, revistas especializadas, publicidade, etc.), as necesidades terminolóxicas nesta área de coñecemento foron ata este momento mínimas, xa que había pouco que designar: abundaba coa utilización directa da forma orixinal en inglés, ou o recurso ó castelán, e só naqueles casos máis evidentes era necesaria a adaptación ó galego.

Unha situación deste tipo, transitoria por definición, crea moitos problemas lingüísticos. Sen embargo, este baleiro lingüístico é temporal, na medida en que cada vez hai máis usuarios que reclaman material informático en galego, e, por outro lado, o baleiro terminolóxico

⁷ Podemos citar como excepción a obra de Daviña (1993), na que fai un estudio dos termos nos que se dan vacilacións e diferencias entre os distintos dicionarios, con referencia particular ós campos da física, química e ciencias naturais.

⁸ E mesmo, como indica González Seoane (1994, p. 100), a urxencia leva a contradicións, vacilacións e "marchas atrás", coas repercusións que este tipo de dúbidas teñen para os usuarios das propostas terminolóxicas.

lórico ten que ser unha etapa inicial e non pode, como nestes momentos, perpetuarse por máis tempo, xa que corrémo-lo risco de entrar nun punto sen retorno, con boa parte do vocabulario informático inzado de anglicismos sen adaptar e de formas castelás. Facíase necesario, xa que logo, dar resposta a toda unha serie de dúbidas na adaptación do vocabulario informático máis básico, e que aínda non tiña unha solución sentida como satisfactoria.

Unha vez confirmado o interese dunha investigación terminolóxica neste campo de coñecemento, levamos a cabo tres tarefas: a) a análise da área de coñecemento; b) a estruturación e a delimitación conceptual; c) a fixación de obxectivos e plan de traballo.

Para unha análise da área de coñecemento, levamos a cabo unha investigación bibliográfica que tiña como obxectivo obtermos textos especializados en galego, e obras lexicográficas ou dicionarios relacionados coa disciplina informática⁹. Con respecto á produción escrita, non dispoñemos de ningún repertorio ou vocabulario terminolóxico rigoroso de informática en lingua galega¹⁰, nin tampouco é doado atopar obras que empreguen o galego para falar desta disciplina¹¹. Con respecto a programas e a material informático, non dispoñemos de programas comerciais que estean en lingua galega. Existen diferentes proxectos, baseados en programas non comerciais de aplicación escolar, para a xestión de centros (proxecto Estrela, programas para a xestión dos centros educativos de ensino secundario), programas educativos de lecto-escritura, aprendizaxe da escrita, etc. O feito de que exista un verificador ortográfico en galego, realizado e distribuído pola administración autonómica, para o procesador de texto WordPerfect non é máis que unha anécdota. Tendo en conta isto, a fase de baleirado, fase inicial e importante en calquera tipo de traballo terminolóxico, non se levou a cabo dado o escaso material existente.

A informática, ademais de ser unha área de coñecemento específica, é un campo de traballo que actualmente chega a millóns de usuarios dunha lingua. A diferenza doutras áreas, que manteñen un

⁹ Cómpre citar aquí as obras de referencia consultadas: Aguado (1994); Azcárate (1993); Cervera & Merenciano (1994); Fernández Sabín (1993); Freedman (1993); Nania (1990); Servei de Llengua Catalana (1993a), (1993b); Steel *et al.* (1991); Vaquero & Joyanes (1993); Vollnhals (1992).

¹⁰ Podemos cita-las obras: *O meu primeiro dicionario informático escolar*; *O meu primeiro libro de Basic*; *O fantástico mundo de Logo*. Estas tres obras son tradución do orixinal en italiano de Luca Novelli e publicadas por Edicións Xerais entre os anos 1984 e 1986.

¹¹ Neste sentido son unha excepción obras como, por exemplo, Álvarez, C. *et al.* (1994), *Metodoloxía da programación*, Vigo, Ir Indo; E. García Rosellón (1994), *Introducción á informática e ás comunicacións*, Vigo, Universidade de Vigo.

ámbito moito máis restrinxido (pensemos, por exemplo, na enerxía nuclear, ou mesmo a electrónica avanzada), a informática é desde hai xa algúns anos un obxecto que está presente na sociedade en todo tipo de usuarios e para finalidades moi diversas (dende a investigación ata a aplicación comercial, pasando pola educación, etc.). Polo tanto a linguaxe informática e a necesidade dunha maior precisión terminolóxica superan as fronteiras de grupos específicos e chegan a esferas cualitativa e cuantitativamente numerosas e diversificadas das nosas sociedades.

A actividade terminolóxica no ámbito da informática enfrónase a varios problemas de tipo sociocultural. Un deles é a forte influencia do inglés, facilmente comprensible a partir da constatación de que case toda a terminoloxía informática procede desta lingua. Ademais, outro problema que afecta á designación terminolóxica en galego é a influencia do castelán, xa que boa parte das referencias que non proceden do inglés tenden a realizarse mediante o recurso ás equivalencias en castelán, sen que esa solución sexa na maioría dos casos lingüisticamente válida para a lingua galega¹².

Os criterios para a inclusión dos termos baseáronse nos catro principios seguintes: en primeiro lugar, incluímos elementos máis comúns e usuais da linguaxe informática. En segundo lugar, seleccionamos termos propios do programa Windows de Microsoft, por ser un contorno de traballo estándar entre os usuarios de microordenadores. En terceiro lugar, introducir un conxunto representativo de termos relacionados cos equipos e as aplicacións multimedia, por representar un sector de crecente demanda nas aplicacións informáticas actuais. E, finalmente, a partir dos tres criterios anteriores, incluír formacións abreviadas, dado o importante uso que se realiza de acrónimos e siglas na linguaxe informática e que chegan ós usuarios sen análise nin adaptación ningunha.

Un dos elementos iniciais que tivemos en conta foi o tipo de adaptacións lingüísticas que cumpría levar a cabo e os mecanismos de adaptación e creación léxica posibles. Formalmente dispoñemos de distintas posibilidades de adaptación¹³, aínda que o relevante non son as diferentes posibilidades, senón partir duns criterios xerais, como os

¹² Outro problema, inexistente no caso da lingua galega, é a existencia de variedades lingüísticas dialectais que caracterizan a terminoloxía informática dos diversos países de fala española. No caso concreto da terminoloxía informática, estas variedades dialectais afectan fundamentalmente ó léxico, sen transcender á morfoloxía ou á sintaxe do castelán.

¹³ Por exemplo, Haugen (1987, p. 633), despois de enunciaren varias opcións de adaptación, indica ademais que "combinations of these procedures are possible".

enunciados previamente, que guíen as escollas realizadas. Con todo, témo-las seguintes posibilidades. En primeiro lugar, elementos lingüísticos, principalmente léxicos, non adaptados. É dicir, anglicismos no seu estado orixinal ou coas mínimas adaptacións fonéticas para que non violen ningunha regra do galego. En segundo lugar, préstamos tomados principalmente do inglés tamén pero adaptados á fonoloxía e á ortografía da lingua de chegada.

En terceiro lugar, témo-los diversos procedementos de calco, que consisten nun mecanismo lingüístico de traducción: adaptación dunha palabra estranxeira mediante a traducción do seu significado completo ou a de cada un dos seus elementos constitutivos. Podemos contemplar dous tipos de calcos: os que só incorporan o contido do estranxeirismo, e os que, ademais do contido, incorporan a estrutura gramatical da lingua orixinal. A partir destes dous procedementos de calco distínguense tres tipos de calcos concretos:

a) calcos semánticos paronímicos: alteración do significado dunha palabra existente, normalmente mediante a ampliación do significado dunha peza léxica nativa por afinidade semántica coa peza léxica na lingua orixinal. Esta alteración dáse principalmente entre os parónimos, é dicir palabras semellantes entre si pola súa etimoloxía, forma ou son. A partir deste proceso algunhas voces galegas, existentes no galego pero con outras acepcións, reciben un novo significado, non presente ata ese momento no galego, por paronimia coas correspondentes voces inglesas (por exemplo, *analista*, *programador*).

b) calcos semánticos non paronímicos: atribución a voces galegas de acepcións descoñecidas ata ese momento (*configuración*, *enderezar*). Trátase polo tanto da ampliación semántica do significado dunha peza nativa sen que haxa afinidade semántica coa peza léxica orixinal.

c) calco de expresión, tamén chamado calco estrutural ou sintáctico: erro na traducción literal de estruturas estranxeiras

O cuarto procedemento de adaptación que queremos describir aquí é o neoloxismo por afixación, un dos mecanismos máis produtivos na formación léxica nas áreas de coñecemento técnicas e que consiste na formación de elementos léxicos novos por prefixación ou sufixación.

Con respecto ós criterios de adaptación dos termos, partimos da premisa de que era necesario adaptar en galego todo o material de partida, xa que consideramos pouco eficaz e productivo manter nas linguas de chegada anglicismos sen adaptar. Este principio había que combinalo co intento de realizar correspondencias que fosen o máis transparentes posibles, sen que iso supoña a alteración da tradición léxica ou das normas gramaticais do galego. Ademais, había que contar coas potencialidades da neoloxía¹⁴, é dicir, a posibilidade de crear novas formas léxicas a partir dos recursos existentes nas linguas de chegada.

A partir dos principios sinalados no parágrafo anterior, que supoñen unha adaptación sen esquecer-lo termo orixinal e a posibilidade de formacións neolóxicas, o resultado final do proceso de adaptación formal presenta unha oscilación entre os anglicismos puros (elementos léxicos sen adaptación completa) e os neoloxismos (formación de palabras novas), con solucións intermedias como os préstamos adaptados e os diferentes mecanismos de calco¹⁵.

Préstamos non adaptados	Préstamos adaptados	Calcos			Neoloxismos
		Calcos estruturais	Calcos non paronímicos	Calcos paronímicos	
macro <i>macro</i>	disquete <i>diskette</i>	alta densidade <i>high density</i>	estación de traballo <i>workstation</i>	punteiro <i>pointer</i>	indexación <i>indexing</i>
hexadecimal <i>hexadecimal</i>	módem <i>modem</i>	código máquina <i>machine code</i>	cadro de diálogo <i>dialog box</i>	servidor <i>server</i>	autoedición <i>desktop publishing</i>
interface <i>interface</i>	escáner <i>scanner</i>	linguaxe máquina <i>machine language</i>	campo <i>field</i>	rato <i>mouse</i>	controlador <i>driver</i>
megabyte <i>megabyte</i>	píxel <i>pixel</i>	linguaxe obxecto <i>object language</i>	registro <i>register</i>	exportar <i>to export</i>	ordenador de peto <i>palmtop computer</i>
	tóner <i>toner</i>	directorio raíz <i>root directory</i>		indicador <i>prompt</i>	depurador <i>debugger</i>
		placa base <i>motherboard</i>		fiestra <i>window</i>	informatizar <i>to computerize</i>

Cadro 2: Mecanismos de creación léxica en lingua galega

¹⁴ Véxase, por exemplo, Cabré (1990).

¹⁵ Véxase Aguado (1994).

No cadro 2 podemos observar unha mostra de exemplos dos catro tipos de mecanismos de creación de termos en lingua galega na área da informática.

Como a selección de termos informáticos en inglés non foi aleatoria, senón froito das diversas prioridades que enunciámos arriba, non sería significativa unha análise cuantitativa dos tipos concretos de adaptacións realizadas no galego. Con todo, e coas limitación obvias neste tipo de afirmacións que non se apoian en análises frecuenciais de carácter cuantitativo, podemos sinalar que o resultado final ten os seguintes aspectos principais: temos poucos préstamos adaptados, un menor número aínda de préstamos non adaptados (é dicir, de anglicismos puros), e unha proporción importante de calcos dos tres tipos considerados: paronímicos, non paronímicos e estruturais. Entre eles, o mecanismo aparentemente máis productivo é o calco de tipo paronímico.

Imos comentar no final deste apartado, sen pretender ofrecer unha visión sistemática, algúns dos criterios seguidos na redacción das entradas e das adaptacións en galego. Con respecto á adaptación de siglas e acrónimos, tendo en conta a gran cantidade deste tipo de formacións no noso lecionario inicial, xa que en inglés son moi frecuentes estas formacións abreviadas, optamos por un criterio mesturado á hora de traducir ou non a sigla correspondente: nalgúns casos fixémo-la adaptación, mentres que noutros casos deixámo-la sigla no orixinal en inglés. Este segundo criterio foi aplicado cando a sigla ou acrónimo tiña un alto grao de lexicalización. Así, por exemplo:

- ANSI (*American National Standards Institute*)
- ASCII (*American Standard Code for Information Exchange*)
- Basic (*Beginner's All-purpose Symbolic Instruction Code*)
- Cobol (*COmmon Business-Oriented Language*)

En cambio optamos pola adaptación nos casos de siglas con pouco nivel de lexicalización:

- deseño asistido por ordenador (CAD, *Computer-Aided Design*)
- especificación de memoria estendida (XMS, *eXtended Memory Specification*)
- especificación de memoria expandida (EMS, *Expanded Memory Specification*)
- ficheiro de información de programa (PIF, *Program Information File*)

- intercambio dinámico de datos (DDE, *Dynamic Data Exchange*)

No tocante ó uso das maiúsculas nas siglas, optamos por escribir tódalas letras da sigla en maiúsculas e sen puntos de separación, seguindo o criterio establecido para a linguaxe administrativa¹⁶.

Outro aspecto que podemos comentar é que nalgúns casos coidamos necesario introducir dous termos en galego para dar conta dun único termo orixinal en inglés, como por exemplo nos seguintes casos:

escáner, explorador (*scanner*)
disco, disquete (*diskette*)

Os motivos para manter esta dobre posibilidade formal radican no interese por manter en galego termos que, non sendo totalmente incorrectos, teñen na lingua outros equivalentes que coidamos máis xenuíños e apropiados. Con todo, o uso irá decidindo neste tipo de casos onde a incorrección dalgún membro dunha parella léxica non é importante.

Unha vez realizado o proceso de adaptación formal, seguindo os criterios indicados e seleccionando o mecanismo de adaptación máis oportuno entre os distintos procedementos posibles, o material léxico utilizado como fonte para a versión impresa do glosario foi almacenado nunha base de datos en soporte informático. As entradas da base de datos son fichas terminolóxicas¹⁷ que conteñen toda a información que consideramos precisa para a posterior consulta por calquera usuario.

Xa que un dos obxectivos finais do traballo de investigación era poñer a disposición dos usuarios tanto unha versión impresa como unha versión electrónica do *Vocabulario de Informática*, realizamos unha aplicación para xestionar a base de datos mediante o programa FoxPro for Windows (versión 2.5) de Microsoft, aplicación que permite a xestión e consulta do glosario con gran flexibilidade. Sen embargo, esta aplicación informática tiña limitacións evidentes ó ser unha ferramenta de uso complexo e de requisitos técnicos que non están da man de calquera usuario da microinformática.

¹⁶ Véxase García Cancela & Díaz Abreira (1993, p. 75).

¹⁷ Para a realización de fichas terminolóxicas, véxanse Cabré (1994); TERMCAT (1990a); (1990b).

O *Vocabulario de informática* contén 500 entradas numeradas que inclúen a categoría gramatical do termo en galego, o termo inglés e o termo en castelán. As indicacións gramaticais que categorizan cada entrada son as seguintes:

- s = substantivo
- com = substantivo común
- m = substantivo masculino
- f = substantivo feminino
- adx = adxectivo
- vt = verbo transitivo
- vi = verbo intransitivo

En moitas entradas, antes de indica-las correspondencias en inglés e castelán, introducimos en cursiva un contexto de uso da entrada, coa finalidade de aclararmos posibles ambigüidades no significado e uso do termo.

Despois do vocabulario, incluímos dúas listas cos termos en inglés e castelán ordenados alfabeticamente, indicando en cada liña o número da entrada na que aparecen. Mediante estas dúas listas, o lector pode realizar unha busca completa da información en calquera das tres linguas empregadas neste vocabulario.

O traballo conclúe cunha breve bibliografía seleccionada daquel material que foi utilizado nalgún momento durante a confección do vocabulario, ben por se tratar de obras de terminoloxía, ben por tratarse de dicionarios especializados e repertorios léxicos en xeral.

A versión impresa do *Vocabulario de informática* distribúese cun disquete que contén *WinGlos*¹⁸. *WinGlos* é a presentación deste glosario trilingüe en forma de documento electrónico deseñado para a súa consulta hipertextual mediante o motor da Axuda de Windows. Este formato de documentación electrónica constitúe un estándar de presentación dentro do contorno gráfico de Windows, o contorno operativo no que actualmente traballa a maior parte dos usuarios de ordenadores persoais. Para visualizar este tipo de documentos electrónicos só cómpre dispoñer de Windows, xa que é o motor da Axuda de Windows o que xestionará o documento da mesma ma-

¹⁸ Como xa indicabamos na nota 1 deste traballo, *WinGlos* está dispoñible mediante ftp anónimo en ftp.uvigo.es como /pub/lingware/wg21.zip, en oak.oakland.edu como /SimTel/win3/lang/wg21.zip e en tódolas réplicas (*mirrors*) de SimTel (para a lista completa de servidores nos que se pode obter wg21.zip, é recomendable realiza-la correspondente busca en Archie).

neira en que xestiona as axudas da maioría das aplicacións para este contorno operativo.

O índice do documento electrónico *WinGlos*¹⁹ (véxase a Pantalla 1) é unha réplica da versión impresa do *Vocabulario de Informática*. Os títulos dos diferentes capítulos aparecen como referencias hipertextuais ás que se accede mediante unha sinxela pulsación do rato. O usuario pode realizar unha consulta alfabética das entradas (véxase a Pantalla 2) ou pode acceder directamente a unha ficha terminolóxica a partir do termo en calquera das tres linguas do glosario (véxase a Pantalla 3). Gracias ó motor da Axuda de Windows, sempre é posible visualizar nunha fiestra (denominada Historial) a lista de termos consultados durante a sesión de traballo en curso e retornar inmediatamente a calquera deles. Ademais, o usuario pode copiar no Portapapeis de Windows un bloque de texto dunha ficha terminolóxica (por exemplo, a traducción ó inglés dun termo en castelán) e incorporalo en calquera outra aplicación que se execute en Windows (por exemplo, nun procesador de textos).

Concluiremos sinalando que o material terminolóxico propio dun glosario plurilingüe impreso se adapta sen maiores problemas ó formato de hipertexto. Aínda que é certo que o motor da Axuda de Windows dispón dun mecanismo de recuperación da información moito máis limitado cás linguaxes de consulta de bases de datos, como SQL ou dBase, esta limitación non afecta de maneira transcendente ó tipo de consulta que desexa realizar un usuario non especialista. A presentación do *Vocabulario de Informática* en forma de documento xestionado pola Axuda de Windows permite acceder á información terminolóxica de maneira sinxela e adecuada. A enorme difusión deste contorno gráfico e a posibilidade de desenvolver, distribuír e utilizar aplicacións para a Axuda de Windows sen a obriga de pagar dereitos adicionais (abonda con ser un usuario rexistrado do programa Windows) fan deste formato de documentos unha opción que cómpre ter en conta para a creación e difusión de aplicacións académicas para a didáctica e a investigación como a que acabamos de presentar.

Finalizada a versión para Windows do *Vocabulario de Informática*, procedeuse á súa implementación no World Wide Web da rede

¹⁹ Ó non existir aínda unha versión traducida e adaptada do programa Windows en lingua galega, o motor da axuda de Windows ofrécenos os menús en castelán, como se pode comprobar nas pantallas presentadas. Esperemos que para vindeiras versións de *WinGlos* dispoñamos dunha edición galega do programa Windows.

Internet. A conversión de *WinGlos* a *WebGlos*²⁰ (denominación da implementación en World Wide Web do *Vocabulario de informática*) desenvolveuse na Universidade de Tulane de Nova Orleáns (Luisiana, EE.UU.), baixo a dirección de Harry Howard, profesor do Departamento de Filoloxía Española e Portuguesa desta Universidade.

Neste momento, *WebGlos* (véxase a Pantalla 4) está funcionando nun Macintosh Quadra 950 conectado coa rede Ethernet da Universidade de Tulane, mediante o programa servidor MacHTTP 2.1 (de Chuck Shotton) e o motor de busca de TR-WWW 1.3 (de AdrianVanzyl). TR-WWW (véxase a Pantalla 5) é unha aplicación estándar de CGI (Common Gateway Interface) que se encarga de rastrexalo *Vocabulario de Informática* en busca do termo introducido polo usuario en calquera das tres linguas incluídas no glosario, devolvendo como resultado tódolos rexistros nos que aparece.

A función de TR-WWW consiste en repasar un documento ou unha serie de documentos en busca do termo introducido polo usuario. Neste caso, o documento rastrexado é o ficheiro fonte de *WinGlos*, sen os índices de termos galegos, casteláns e ingleses (suprimidos para evitar duplicacións no listado devolto por TR-WWW).

O primeiro ficheiro que TR-WWW crea consiste nun listado de tódalas liñas que conteñen o termo buscado. Por exemplo, se o termo solicitado fose *mouse pad*, o ficheiro tería a forma seguinte:

Search Results:

Select a line to retrieve further context information.

almofadiña para o rato (EN) mouse pad (ES) alfombrilla

O subliñado debaixo de *mouse* significa que é un enlace a outro ficheiro. Como establece a instrución da segunda liña, seleccionar ese enlace vains levar ó contexto do termo, o que significa que se visualizará a entrada do termo en *WinGlos*, unha entrada que aparece en *WebGlos* como se amosa a continuación:

²⁰ Como xa indicabamos na nota 1 deste traballo, o URL (Universal Resource Locator) onde consultar *WebGlos* é <http://spgr.sppt.tulane.edu/WebGlos/WebGlos.html>.

Matched text

The following document extract has been returned as a result of a context search.

To go to the actual position of the match within this document, click [here](#).

Glosario_informático

almofadiña f

almofadiña para o rato

(EN) mouse pad

(ES) alfombrilla

Nesta páxina, todo o que hai enriba da liña de guións son instrucións dadas por TR-WWW; todo o que hai debaixo é a entrada de *almofadiña* en *WinGlos*. Se o termo buscado aparece en máis dunha liña, o primeiro ficheiro consiste nun listado de todas estas liñas, como poderíamos comprobar buscando o termo *pantalla* (a liña de guións serve para separar entradas):

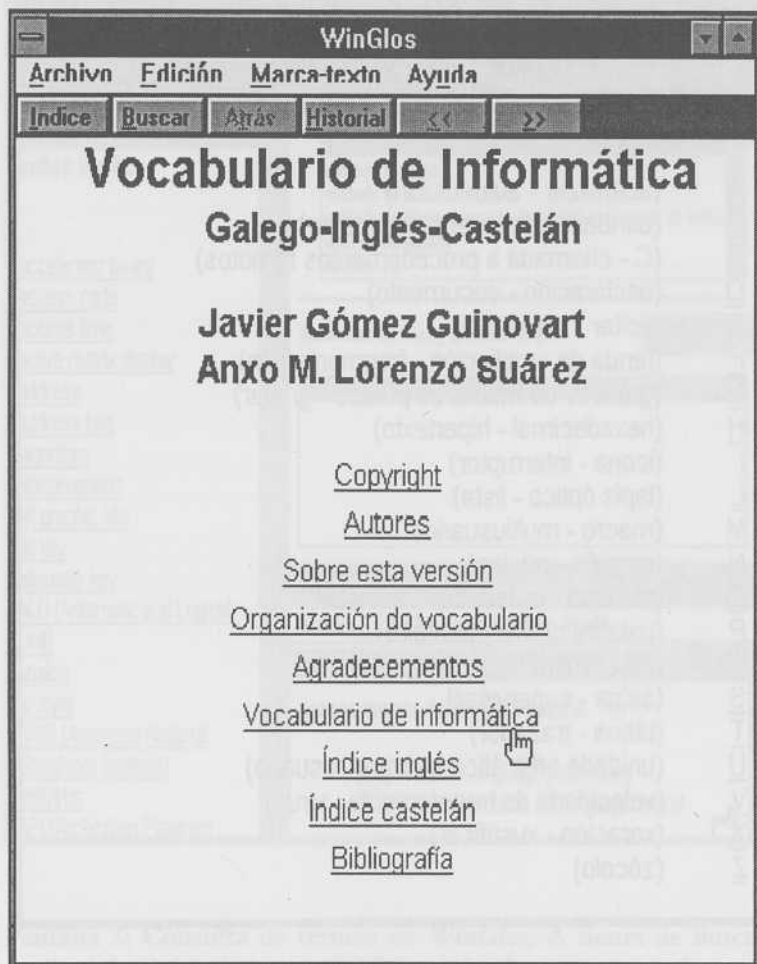
Search Results:

Select a line to retrieve further context information.

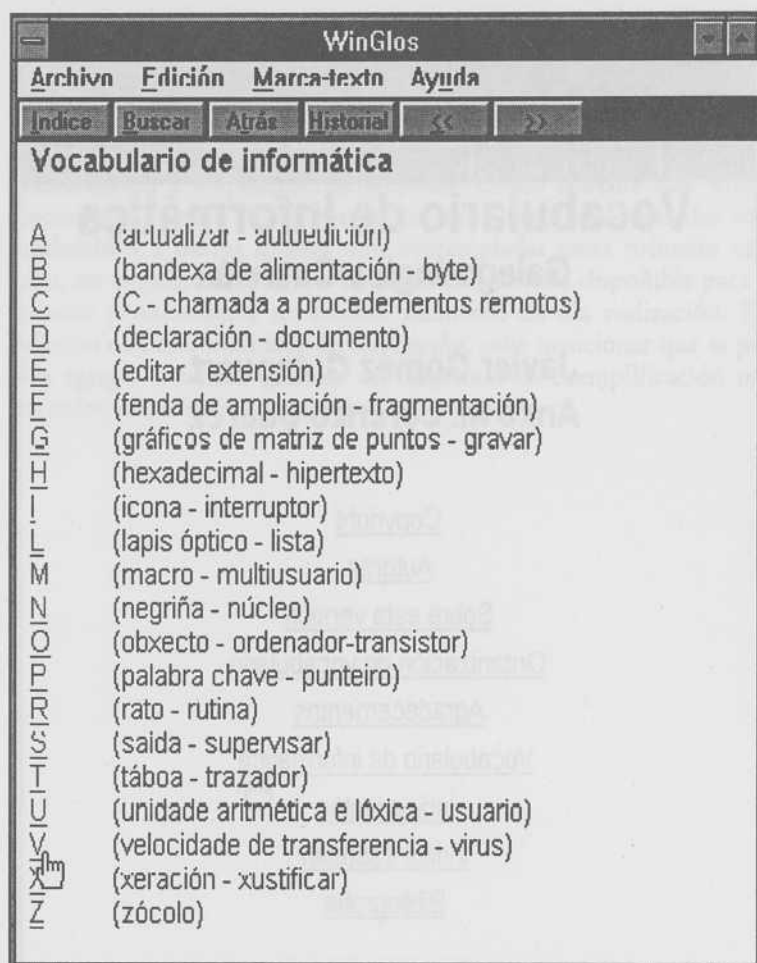
— descarga de pantalla f (EN) screen dump (ES) volcado de pantalla –
ump (ES) volcado de pantalla ————— diseño m dese
rar un documento na pantalla (EN) to display (ES) mostrar —————
— pantalla f (EN) screen (ES) pantalla —————
f (EN) screen (ES) pantalla ————— pantalla de cristal l
— pantalla de cristal líquido f (EN) LCD (Liquid C
istal Display) (ES) pantalla de cristal líquido —————
matrix display (ES) pantalla de matriz pasiva ————— pantalla
— pantalla táctil f (EN) touch screen (ES) pantall
) touch screen (ES) pantalla táctil ————— papel conti
— pantalla tecla de impresión de pantalla f (EN) p
impresión de pantalla f (EN) print screen key (ES) tecla de imprimir
) tecla de imprimir pantalla ————— tecla de inicio f (EN) ho

De novo, o usuario pode seleccionar calquera termo subliñado para consultalo no contexto da súa entrada no glosario.

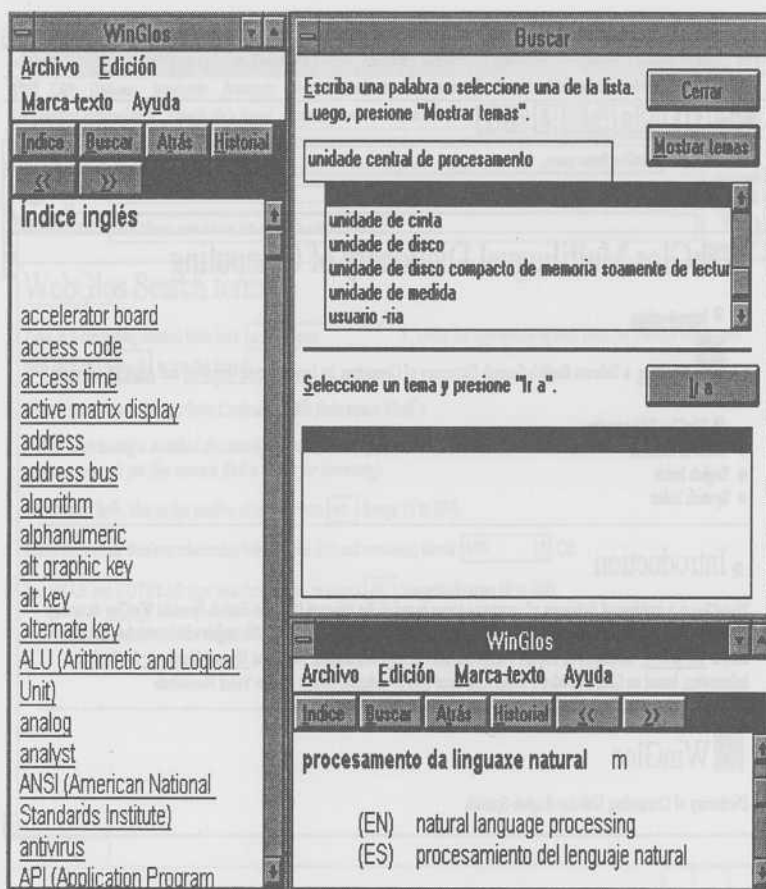
A principal vantaxe de *WebGlos* é a difusión mundial instantánea a través de Internet que se obtén ó implementar *WinGlos* en World Wide Web. Outra importante vantaxe radica na facilidade de manutención e ampliación de *WebGlos*. Como consiste nun único documento, non é difícil corrixi-los erros, amplia-las entradas con traducións a outras linguas non contempladas nesta primeira versión, ou engadir entradas novas. Todo cambio está dispoñible para o usuario practicamente no mesmo momento da súa realización. En relación con esta facilidade de ampliación, cabe mencionar que se poden agregar debuxos, gráficos ou diagramas de exemplificación nas entradas, tanto en branco e negro coma en cor.

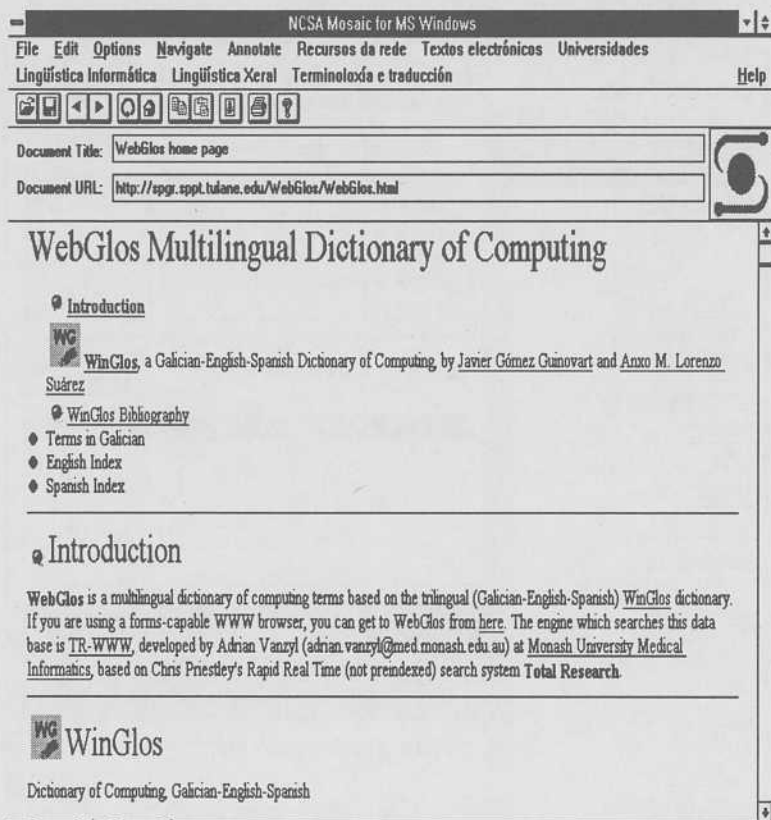
Pantalla 1: Índice de WinGlos. As palabras subliñadas son enlaces hipertextuais. Calcando o rato sobre calquera destes enlaces imos ó capítulo correspondente. Para facilita-la operación, o punteiro do rato convértese no dedo dunha man cando se achega a un enlace.

Pantalla 2: Consulta alfabética de WinGlos. As letras maiúsculas subliñadas funcionan como enlaces hipertextuais que conducen á primeira entrada da súa letra.

Pantalla 3: Consulta de termos en WinGlos. A fiestra de Buscar (arriba á dereita) permite acceder ás entradas dos termos en galego. A consulta das entradas dos termos en castelán e inglés realízase a través de senllos índices.

Pantalla 4: Página inicial de WebGlos. O programa visualizador utilizado neste exemplo é o NCSA Mosaic 2.0 para Windows da Universidade de Illinois, desenvolvido por Chris Wilson e Jon Mittelhauser.

NCSA Mosaic for MS Windows

File Edit Options Navigate Annotate Recursos da rede Textos electrónicos Universidades
Lingüística Informática Lingüística Xeral Terminoloxía e tradución Help

Document Title:

Document URL:

WebGlos Search form

Type in a computing-related term here: , select the appropriate options from the choices below, and then click on **Search** to run the search.

Choose type of search to perform: Context Find ☒ Relevance Find ☐

NOTE - Retrieving a matched document from a relevance find retrieves the entire document (at least 80K) - but I have not gotten it to work yet (the context find is better for browsing).

For Context finds, choose the number of hits to return (range 10 to 200).

Select the variant Boolean relationship between the first and remaining words: OR

For NEAR and NOTNEAR type searches, set the nearness (suggested range 10 to 200).

-->Please choose a document set from the list to search:

Pantalla 5: Motor de busca de WebGlos. A aplicación de CGI que traballa como motor de busca de WebGlos é TR-WWW 1.3 de Adrian Vanzyl, unha adaptación do sistema Total Research de Chris Priestley.

Remate

Repasando finalmente os aspectos máis salientables do aquí exposto, podemos constatar que estamos ante catro carencias reais que afectan á produción terminolóxica e á elaboración funcional da lingua galega. En primeiro lugar, aínda que os elementos lingüísticos (fónicos e ortográficos, léxicos, gramaticais, fraseolóxicos, tipoloxías textuais, etc.) necesarios para cada linguaxe de especialidade están máis ou menos elaborados, fáltannos uns criterios unificados que establezan un marco xeral da produción terminolóxica, en aspectos tan importantes como a adaptación de estranxeirismos, a preferencia por determinados tipos de mecanismos de creación léxica ou o papel da neoloxía. De non estaren explícitas e razoadas, seguiremos asistindo a contribucións terminolóxicas individuais, baseadas en criterios pouco comparables ou ás veces totalmente opostos. En segundo lugar, é necesario que as propostas terminolóxicas sexan lexitimadas a través dos organismos e institucións competentes en tal finalidade prescritiva. En terceiro lugar, é necesario insistir na formación da competencia lingüística dos usuarios potenciais mediante as actividades pertinentes. Finalmente, cómpre darlle pulo á utilización efectiva das propostas terminolóxicas, non só na comunicación especializada senón tamén, na medida do posible, na comunicación xeral.

Queremos rematar este artigo coa lembranza de que facer terminoloxía non debe consistir só en propoñer termos para áreas deficitarias da lingua galega, senón que cómpre enfoca-la práctica terminolóxica coa amplitude que ten. Isto implica necesariamente a proposición de solucións lingüisticamente axeitadas para a designación terminolóxica en tódolos campos do saber, a presentación das escollas en diversos formatos pensando nos diferentes destinatarios das propostas terminolóxicas, e a insistencia na formación dos usuarios mediante o espallamento social e lingüístico das escollas terminolóxicas formalmente lexitimadas.

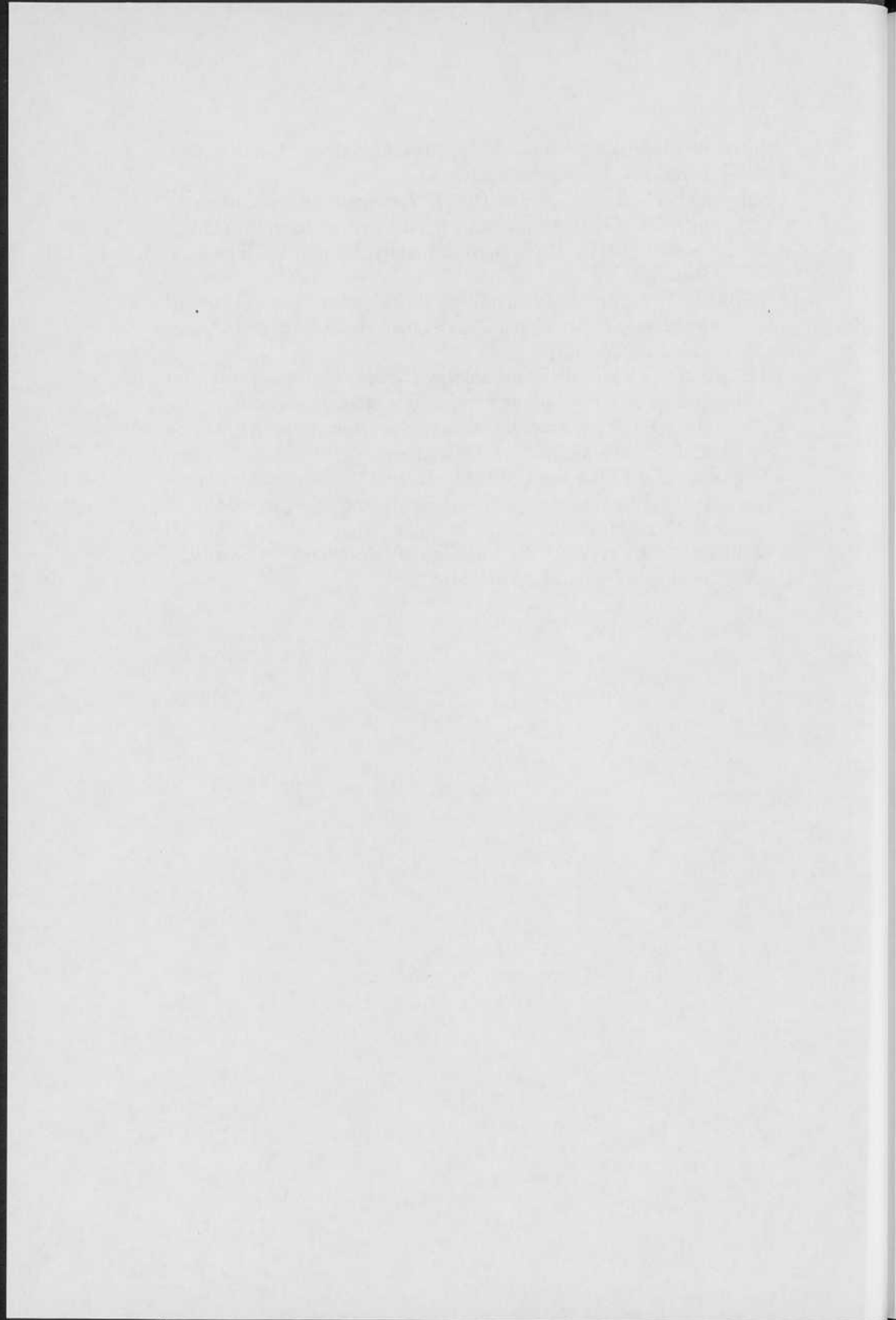
Referencias Bibliográficas

- Aguado, G. (1994), *Diccionario comentado de terminología informática*, Madrid, Paraninfo.
Appel, R. & P. Muysken (1987), *Language contact and bilingualism*, Londres, Edward Arnold.

- Ares, Mª Carme et al. (1993), *Diccionario Xerais da Lingua*, Vigo, Xerais (4ª edición).
- Arntz, R. & H. Picht (1995), *Introducción a la terminología*, Madrid, Fundación Germán García Ruipérez.
- Auger, P. & L. Rousseau (1987), *Metodologia de la recerca terminològica*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- Azcárate, L. (coord.) (1993), *Informatika hiztegia*, San Sebastián, Elkar.
- Barry, J. A. (1991), *Technobabble*, Cambridge, The MIT Press.
- Cabré, T. (1988), "Modernización del léxico: la terminología", en *Euskara Biltzarra-Congreso de la lengua vasca*, Vitoria-Gasteiz, Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco (volume 1, pp. 589-602).
- Cabré, T. (1990), "La neologia avui: el naixement d'una disciplina", *Límits*, 9 (pp. 47-64).
- Cabré, T. (1992a), "La formación en terminología: uniformización y diversidad", en *La enseñanza de la terminología. Actas del Coloquio Iberoamericano sobre enseñanza de la terminología*, Granada, Publicaciones de la Universidad de Granada (pp. 103-133).
- Cabré, T. (1992b), *Terminologia: la teoria, els mètodes, les aplicacions*, Barcelona, Empúries.
- Camón, J. B. (1994), "Gestión de bancos de datos terminológicos", en J. Gómez Guinovart (ed.), *Aplicaciones lingüísticas de la informática*, Santiago de Compostela, Tórculo Edicions (pp. 51-62).
- Cervera, A. & J. Merenciano (1994), *Diccionari de termes informàtics (Català/Anglès / Castellà/Francès)*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya.
- Daviña Facal, L. (1993), *Problemas de léxico científico*, Santiago, Xunta de Galicia.
- Estremera, E. & J. Gómez Guinovart (1992), "Informática y lexicografía: bases de datos léxicas y diccionarios de sinónimos", en C. M. Vide (ed.), *Actas del VII congreso de lenguajes naturales y lenguajes formales*, Barcelona, PPU (pp. 351-354).
- Fasold, R. (1984), *Sociolinguistics of society*, Oxford, Basil Blackwell.
- Fernández Sabín, R. (1992), *Vocabulario da electricidade e da electrónica*, Santiago, Xunta de Galicia.
- Fernández Salgado, B. (coord.) (1991), *Diccionario de dúbidas da lingua galega*, Vigo, Galaxia.
- Freedman, A. (1993), *Diccionario de computación*, Madrid, McGraw-Hill.

- García Cancela, X. & C. Díaz Abraira (1993), *Manual de linguaxe administrativa*, Santiago, Escola Galega de Administración Pública.
- Gómez Guinovart, J. & A. Lorenzo Suárez (1994), *Vocabulario de informática. Galego-inglés-castelán*, Vigo, Servicio de Normalización Lingüística da Universidade de Vigo.
- Gómez Guinovart, J. & A. Lorenzo Suárez (1995), "Glosario de termos informáticos galego-inglés-castelán", *Viceversa. Revista Galega de Traducción*, 1 (pp. 99-117).
- Gómez Guinovart, J.; H. Howard & A. Lorenzo Suárez (1995), "Hipertexto y terminología plurilingüe: implementación de un vocabulario de informática para Windows y World Wide Web", *Revista de la Sociedad Española para el Procesamiento del Lenguaje Natural*, 17 (pp. 84-97).
- González Seoane, H. (1994), "Variedade e empobrecemento do léxico", *Cadernos de lingua*, 10 (pp. 89-102).
- Haugen, E. (1987), "Language planning", en U. Ammon, N. Dittmar & K. Mattheier (eds), *Sociolinguistics/Soziolinguistik. An international handbook of the science of language and society*, Berlin, Mouton (volume 1, pp. 626-637).
- Lorenzo Suárez, A. & J. Gómez Guinovart (1994), "Terminoloxía informática e administración pública", *Boletín de Administración e Lingua*, 2 (pp. 3-6).
- Marí, I. (1992), *Un horitzó per a la llengua. Aspectes de la planificació lingüística*, Barcelona, Empúries.
- Maurais, J. (1993), "Terminology and language planning", en H. Sonneveld & K. Loening (1993) (pp. 111-125).
- Murray, P. C. (1993), "Documentación digital", *Binary*, 56 (pp. 130-144).
- Nania, G. (1990), *Diccionario multilingüe de términos computacionales*, México D. F., Editorial Limusa.
- Rey, A. (1979), *La terminologie: noms et notions*, París, Presses Universitaires de France.
- Rondeau, G. (1988), *Introduction à la terminologie*, Quebec, Geetan Morin.
- Rousseau, L.-J. (1993), "Terminology and languages in contact in Québec", en H. Sonneveld & K. Loening (1993) (pp. 35-41).
- Sager, J. C. (1990), *A practical course in terminology processing*, Amsterdam, John Benjamins.
- Servei de Llengua Catalana (1993a), *Ofimàtica*, Barcelona, Universitat de Barcelona.

- Servei de Llengua Catalana (1993b), *Vocabulari de microinformàtica*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- Sonneveld, H. & K. Loening (1993), *Terminology. Applications in interdisciplinary communication*, Amsterdam, John Benjamins.
- Steel, G. et al. (1991), *The hacker's dictionary*, Cambridge, The MIT Press.
- TERMCAT, Centre de Terminologia (1990a), *Metodologia del treball terminològic*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- TERMCAT, Centre de Terminologia (1990b), *Manlleus i calcs lingüístics en els treballs de terminologia catalana. Criteris lingüístics per a la terminologia catalana*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- Vaquero, A. & L. Joyanes (1993), *Informàtica. Glosario de términos y siglas. Diccionario inglés-español, español-inglés*, Madrid, McGraw-Hill.
- Vollnhals, O. (1992), *A multilingual dictionary of artificial intelligence*, Londres, Routledge.

OS TRABALLOS TERMINOLÓXICOS EN LINGUA GALEGA: UNHA APROXIMACIÓN Á SÚA SITUACIÓN E ÁS SÚAS NECESIDADES.

XUSTO A. RODRÍGUEZ RÍO

Servicio de Normalización Lingüística da Universidade de Santiago

0. Introducción

Unha lingua non pode ser entendida coma un sistema único, monolítico e homoxéneo, senón como a interrelación de diversos subsistemas de tipo xeográfico (dialectos), histórico (cronolectos), social (sociolectos) e funcional (rexistros).

Calquera falante posúe, polo feito de selo, unha variedade que lle é propia en cada un dos tres primeiros subsistemas: a derivada do seu lugar de nacemento, a derivada da época na que vive e a derivada do grupo social ó que pertence.

Pero ademais, pode manexar tamén variedades pertencentes ó cuarto subsistema, aquelas que cambian en función da situación na que se materializa a comunicación: non se fala da mesma maneira cos amigos ca cos pais, de fútbol ou de física nuclear, informando a un interlocutor ou esperando obter algo del... A diferenza destas variedades, chamadas tamén "linguas de especialidade", coas xeográficas, as históricas ou as sociais reside na facilidade coa que o falante pode mudar de rexistro fronte á maior identidade –moitas veces involuntaria– que o une ó seu dialecto, cronolecto ou sociolecto.

As variacións na situación comunicativa poden deberse a numerosas razóns (o canal de transmisión, a intención dos interlocutores, o grao de formalidade, o nivel de abstracción...) pero a variación en función do tema é, sen dúbida, a máis habitual. Fálase, polo tanto, da linguaxe da medicina, da linguaxe da historia, da linguaxe administrativa...

Estas variedades presentan unha serie de particularidades gramaticais que as distinguen da lingua común (abundancia de compostos, presenza frecuente de nominalización, pouca complexidade sintáctica...) pero o seu trazo máis característico vai ser a presenza dun léxico particular¹. A terminoloxía vai ser a disciplina encargada do seu estudio, converténdose nunha ferramenta indispensable para caracterizar a linguaxe especializada fronte á lingua común, pero tamén para individualizar entre si as distintas linguas de especialidade².

Os distintos subsistemas lingüísticos (xeográfico, histórico, social e funcional) non son totalmente autónomos; todos eles comparten unha serie de regras, unidades e restricións que se senten como patrimonio da inmensa maioría dos falantes dun idioma. Este conxunto, que conta con entidade propia dentro da lingua xeral, recibe o nome de "lingua común".

A relación existente entre as linguas de especialidade segundo a temática e a lingua común pode representarse graficamente como a intersección de dous subconxuntos entre os que se producen transvasamentos continuos³, dentro dun marco máis amplo (a lingua xeral).

Agora ben, a importancia desa relación aumenta cada día na medida en que a ciencia e a técnica adquiren cada vez máis relevancia na civilización actual: hoxe a microinformática, as telecomunicacións ou a electrónica son elementos centrais da nosa vida diaria. En consecuencia, as linguas de especialidade que lles son propias esténdense de xeito proporcional, achegando cada vez máis elementos -léxicos sobre todo- á lingua común.

Ademais, o desenvolvemento das telecomunicacións globalizou o mundo no que vivimos, conseguindo que as innovacións técnicas, científicas ou culturais se estendan de xeito case simultáneo nos

¹ O que individualiza a linguaxe cinematográfica, a económica ou a matemática é a presenza dunha serie de unidades (plano-secuencia, *travelling*, *montaxe*; consultoría, franquicia, suspensión de pagamentos; integral, derivada, límite...) que só poden ser decodificadas correctamente por quen posúa coñecementos desas materias.

² A explicación do distinto valor dunha unidade coma "plano" na linguaxe cinematográfica, na matemática e na arquitectónica; ou de "escáner" na medicina e na informática, é tamén obxecto desta disciplina.

³ En efecto, unha ollada superficial abonda para decatarnos de que unidades como "sida", "diesel" ou "fax" chegaron á lingua común procedentes das linguaxes da medicina, da mecánica e das telecomunicacións, respectivamente. E á inversa, "exportar", "augada" e "caracol" chegaron á informática, á pintura e á medicina respectivamente, partindo dos seus significados na lingua común.

lugares máis distantes. Isto crea unha serie de necesidades que xiran arredor da maneira de adaptar esas novidades ás distintas culturas, e que desde o punto de vista lingüístico se concretan na busca de denominacións no idioma propio para os produtos que nos chegan desde outros ámbitos, mantendo a precisión e a coherencia necesarias para acadar a eficacia comunicativa.

Por todas estas razóns os estudos sobre terminoloxía e a elaboración de terminoloxías concretas están obtendo na actualidade unha relevancia que sería impensable hai algúns anos. E o que é máis importante, non foron os lingüistas, senón os especialistas, os que primeiramente se dedicaron a eles, situándoos entre as súas prioridades por canto a escolla dunha terminoloxía incorrecta podía ocasionar problemas á hora de comunicar con eficacia as súas investigacións, e tamén á hora de informarse dos traballos que se realizaban noutras partes do mundo.

A estas razóns, que xustifican a importancia que a terminoloxía está acadando en todo o mundo, hai que engadir o feito de que estes traballos xogan un papel clave dentro dos procesos de planificación lingüística encamiñados á normalización de linguas minorizadas.

Un proceso deste tipo pretende facer que un idioma que vive por razóns políticas nunha situación de dependencia con respecto a outro poida recuperar espazos de uso; de xeito que a súa comunidade falante poida empregalo en todo tipo de situacións, desde a fala coloquial ata a comunicación científica.

Esta substitución vai precisar, indubidablemente, de medidas de tipo político pero sen esquecer as achegas dunha serie de ferramentas lingüísticas, imprescindibles para actuar sobre ámbitos concretos.

Así, se a existencia dunha norma ortográfica e morfolóxica única é necesaria para apoiar a implantación do idioma minorizado no ensino e nos usos escritos, contar cos termos que permitan empregar unha linguaxe técnica e científica precisa para o especialista e correcta para o lingüista, vai ser un requisito sen o cal non se poderá afrontar con garantías o cambio lingüístico neses ámbitos⁴.

Tendo en conta todo o dito, o obxectivo deste traballo é estudar o tratamento que en galego se lles está dando ós estudos terminolóxicos, tanto desde un punto de vista organizativo (dentro dun

⁴ Vid. ó respecto Maurais, J. (1993).

proceso de planificación lingüística a implementación terminolóxica debe dirixirse primeiramente ós ámbitos onde a normalización sexa máis necesaria e rendible), coma desde unha vertente estritamente técnica (as solucións achegadas deben posuír a fiabilidade e a precisión que o especialista necesita, pero tamén a corrección irrenunciable desde o punto de vista lingüístico).

1. A terminoloxía. Aspectos xerais

Aínda que é certo que a práctica terminolóxica pode considerarse en certo modo consubstancial ó ser humano —ó longo de toda a historia foi necesario denominar as innovacións técnicas e científicas—, é evidente que a internacionalización dos saberes e dos intercambios de ideas vai aumentando progresivamente a súa importancia ata convertela no noso século nun pilar fundamental no desenvolvemento e a difusión da ciencia e a técnica.

A partir da década de 1930 empeza a albiscarse a necesidade de ir máis alá da simple denominación de novos conceptos, e de buscar sobre todo a harmonización destas denominacións. Foi a tese de doutoramento de E. Wüster⁵ a que no ano 1931 marcou o camiño a seguir a toda unha serie de especialistas que iniciaron estudos sobre distintos aspectos da terminoloxía: os seus principios teóricos, os seus mecanismos de traballo, as súas posibilidades de intervención, a súa influencia noutros ámbitos..., transformando así unha actividade puntual e intuitiva nunha disciplina que conta cunha metodoloxía de traballo sistematizada e útil desde diversos puntos de vista.

A busca dunhas bases teóricas sobre as que asentar a práctica terminolóxica estendeuse ó longo de toda a segunda metade deste século, provocando un debate, que aínda segue vivo na actualidade, arredor da independencia da terminoloxía como disciplina científica e, consecuentemente, do lugar no que situala dentro do conxunto das ciencias. Para Dubuc (1985) tódalas posturas existentes poderían agruparse arredor de dous eixes:

- A defensa da autonomía da terminoloxía como disciplina científica que conta cun ámbito de estudio e unhas bases

⁵ *Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik*, presentada na Universidade de Viena.

teóricas propias, froito da reformulación orixinal dunha serie de principios extraídos doutras especialidades.

- A consideración da terminoloxía como un método práctico orixinal que permite resolver toda unha serie de problemas comunicativos, empregando os fundamentos teóricos doutras ciencias.

É esta segunda tendencia, apoiada tamén por Sager (1990) ou Cabré (1992), a que parece cadrar mellor coa realidade dos feitos, pois non podemos esquecer que foron os traballos prácticos os que lle deron á terminoloxía os seus froitos máis interesantes, mentres que as reflexións teóricas foron sempre a remolque deles.

Tanto ten que a consideremos como unha disciplina científica ou como unha práctica: a finalidade da terminoloxía é elaborar vocabularios de linguas de especialidade. Agora ben, segundo o que con eles se pretenda acadar este obxectivo último pode matizarse por medio de enfoques particulares.

Atendendo a esas diferencias, Auger distinguiu en 1988 tres tendencias, que denominou "correntes":

- Corrente lingüístico-terminolóxica
Busca, sobre todo, favorecer a comunicación técnica e científica entre os especialistas, polo que a normalización e a uniformización de termos –pero tamén de métodos de traballo– revélase unha necesidade fundamental. A redacción e a difusión dunha serie de principios teóricos –o seu maior mérito– asegura a coherencia no traballo creador e contribúe a facilitar a transmisión de coñecementos. Son os países do centro e o norte de Europa os que dan forma a esta corrente cos seus traballos.
- Corrente traductora
Pretende facilitar o acceso a un gran conxunto de documentación en distintos idiomas servíndose das máis modernas tecnoloxías (bancos de datos multilingües), pero sen tratar ningún tipo de problemas teóricos. As preocupacións terminolóxicas dos organismos internacionais de carácter polilingüe (CEE, ONU, OIT, Unesco, Banco Mundial...) son deste tipo.

- Corrente normalizadora
Considera a terminoloxía como unha ferramenta útil desde o punto de vista sociolingüístico, pois proporciona o léxico necesario para que unha lingua minorizada socialmente poida gañar novos ámbitos de uso ou recuperar outros que perdera. É a tendencia seguida naquelas comunidades que están tratando de revitalizar os idiomas propios de xeito planificado.

A situación social da lingua galega (lingua propia de Galicia, entendida pola práctica totalidade dos seus habitantes, vehículo habitual de comunicación de máis das 2/3 partes da poboación...; e sen embargo minoritaria nos ámbitos cultos, técnicos e científicos⁶) impón a necesidade de que os esforzos terminolóxicos que nela se leven a cabo, respondan ós postulados da terceira das tendencias que acabamos de ver.

Esta vocación normalizadora está presente desde os primeiros intentos por instalar o galego nos terreos técnico e científico, moi anteriores á aparición da terminoloxía como práctica sistemática.

2. A actividade terminolóxica en lingua galega

2.1. Introducción

Unha vez situada a produción terminolóxica en lingua galega no seo da tendencia teórica que lle corresponde, imos afrontar o seu estudio máis pormenorizado. Achegarémonos a ela desde unha perspectiva diacrónica, pero destacando antes algún dos trazos xerais que caracterizaron toda a súa historia e que, en boa medida, seguen sendo perceptibles nos traballos contemporáneos.

⁶ Sirva a modo de exemplo significativo o dato aportado por Rguez. Neira e López Mtnz. (1988): só no 16% das clases que se impartían nas universidades galegas a lingua propia de Galicia era a vehicular, cando máis do 75% do profesorado afirmaba ser capaz de utilizala oralmente e o 45% tamén por escrito. Entre as razóns que os propios docentes aducían destacaba a "carencia dun vocabulario especializado" (11,5%).

2.1.1 Xeneralidades

A) Inicio moi tardío

Aínda tendo en conta que se trata dunha disciplina moi nova - xa vimos que a súa historia non pode remontarse máis alá dos anos 30 deste século-, a aparición de traballos terminolóxicos en lingua galega fíxose agardar: transcorre o ano 1984 cando se publica en Lugo o *Vocabulario Galego de Formación Profesional*, primeira obra que presenta como intención declarada a recolección e a reintroducción do léxico galego en determinadas áreas especializadas do sistema educativo.

Pódese mencionar ese ano limitando o concepto de "traballo terminolóxico" á recompilación -moitas veces nin sistemática nin detallada- do vocabulario dunha lingua de especialidade determinada. Pero, dada a vocación "normalizadora" coa que se intervén sobre o léxico especializado en galego, cabe a posibilidade de ampliar o marco da definición e incluír como apartados do traballo terminolóxico a planificación de áreas sobre as que incidir, a coordinación dos traballos de creación propiamente dita, e a difusión adecuada das solucións conseguidas.

Partindo dunha concepción así, a "terminoloxía galega" aínda non existe na actualidade, ou polo menos non chegou á maioría de idade.

Esto non quere dicir que antes de 1984 non existira preocupación por dotar o galego da capacidade para converterse en vehículo da comunicación técnica e científica. Ó contrario, máis adiante veremos como desde comezos deste século se poden detectar esforzos nesa dirección, caracterizados pola súa individualidade: non se intentaba abastar de termos propios un determinado segmento da realidade, senón que se daba solución con criterios depuradores a problemas concretos a medida que ían aparecendo.

B) Individualismo e falta de coordinación

Outra particularidade observable ó longo de toda a historia da terminoloxía galega é o peso das iniciativas individuais; tanto en épocas pasadas, cando non había institucións que puidesen desenvolver ou potenciar traballos neste campo, coma no presente, xa que as institucións actuais seguen mantendo unha actitude pasiva, que en moi poucos casos vai máis alá da simple publicación do material que se lles presenta.

Máis adiante veremos como este individualismo provoca interferencias, reduplicacións e incluso contradicións entre os distintos traballos existentes.

C) Escasa amplitude temática

Aínda sendo conscientes do camiño avanzado, non xa desde o primeiro tercio deste século senón desde hai simplemente 10 anos, debemos anotar que a limitación temática é outra das características que definen a historia da terminoloxía en lingua galega.

Historicamente, o mundo da cultura e as humanidades admitiu a entrada das chamadas "linguas rexionais" con moita máis facilidade cós dominios científicos e experimentais. Non hai máis que observar que, mentres atopamos produción científica en galego sobre historia, dereito, xeografía, arqueoloxía, etnografía... desde antes da guerra civil, debemos agardar ata moito máis tarde para incorporar a esa lista outras especialidades: a economía en 1968, a medicina en 1973, a física ou a ecoloxía ata finais dos 70...⁷

Os últimos 15 anos van supoñer para o galego a abertura de parcelas de coñecemento ás que nunca antes tivera acceso, pero as súas carencias seguen sendo importantes nos sectores máis relacionados coa ciencia e a técnica.

D) O peso do castelán

O longo do século XV o galego viuse obrigado a ceder o seu lugar como lingua de cultura ante a presión do castelán. A súa proximidade lingüística fixo que chegara a considerarse como unha variante deturpada da "lingua nacional", o que o converteu, segundo as etiquetas de Muljačić (1988), nun "idioma cuberto", sendo o castelán o "teito lingüístico" que o cubría. En consecuencia, todas as innovacións técnicas que chegaban á sociedade galega facíano -coas súas correspondentes denominacións- a través do filtro da sociedade e da lingua consideradas superiores.

Desde o primeiro tercio deste século inténtase inverter esta situación e recuperar espazos para o galego. Parece lóxico, pois, que a presenza do castelán sexa unha constante na configuración da terminoloxía propia, ben para separarse del e destacar así a propia auto-

⁷ Para unha enumeración máis detallada desta bibliografía, *vid.* o final do traballo o APÉNDICE I ("Algunhas obras importantes para a extensión do galego en ámbitos científicos e técnicos").

nomía, ben como modelo que se imitaba –e probablemente aínda se imite– á hora de denominar conceptos.

2.1.2. Periodización

Como máis arriba sinalamos, imos enfocar o estudo da terminoloxía en lingua galega desde unha perspectiva diacrónica, xa que será unha visión deste tipo a que nos permita valorar máis axustadamente os avances que se produciron ó longo dos últimos anos.

O período a estudar comeza nos primeiros anos deste século (nós imos empregar de xeito un pouco convencional a data de 1916, cando a revista *A Nosa Terra* reivindica con decisión a utilidade do galego como lingua de comunicación) e chega á actualidade. No seu interior vanse distinguir dúas etapas ben diferenciadas, separadas polo ano 1981.

Nese ano apróbase o Estatuto de Autonomía de Galicia, que vai cambiar radicalmente a situación legal do idioma propio ó outorgarlle a oficialidade –aínda que compartida co castelán– en todo o territorio da Comunidade Autónoma. Ademais, desde ese momento, os poderes públicos teñen a obriga de garantir o uso normal das dúas linguas oficiais e potenciar o uso do galego en todos os sectores da vida pública, cultural e informativa.

Como consecuencia desto, ó galego abríronselle unha serie de terreos que durante séculos lle foran vedados (administración, ensino e medios de comunicación, fundamentalmente), que precisaban unha cantidade inxente de terminoloxía. Na súa creación e difusión a Administración autonómica debía xogar un papel decisivo: veremos nas páxinas seguintes se cumpriu ou non con ese cometido.

2.2. Análise

2.2.1. Ata 1981

O galego viviu desde a segunda metade do século XIX un proceso de reivindicación, pero a recuperación da dignidade literaria perdida enchía as expectativas dos reivindicadores. Son exemplos anecdóticos –pero significativos– que un traballo como *El regionalismo* de Alfredo Brañas, precursor do que hoxe entendemos como

"nacionalismo", se publicara en castelán; ou que Manuel Murguía pronunciara neste mesmo idioma frases como

"... gentes que hablan la lengua que no les es propia, es un pueblo que no se pertenece."

ou

"... pueblo que olvida su lengua es un pueblo muerto."

na sesión inaugural da Real Academia Galega (30- VII-1906)⁸

Esta situación vai cambiar radicalmente no ano 1916, a raíz da fundación na Coruña, o 18 de maio dese ano, da primeira "Hirmandade de Amigos da Fala", iniciativa que sería imitada en distintos puntos de Galicia; e da aparición a partir de novembro dese mesmo ano de *A Nosa Terra*, publicación decenal que exercía como portavoz do movemento.

A súa novidade reside en que por vez primeira se vai defender a capacidade do idioma galego como vehículo apto para a expresión de calquera tipo de coñecementos⁹. Así, nas súas páxinas observaremos como o idioma secularmente marxinado se emprega por vez primeira para noticias de todo tipo: políticas, culturais, económicas...

A revista *Nós* (1920-1936) vai ser outra iniciativa fundamental neste proceso de dignificación, afastándose do ruralismo e o tradicionalismo que ata ese momento foran a norma na cultura galega e optando claramente por unha visión internacionalista e cosmopolita.

A fundación en 1923 do "Seminario de Estudos Galegos" (SEG) vai ter unha importancia fundamental xa que, ata a súa liquidación en 1936, conseguiu introducir o idioma propio no ámbito universitario. O seu obxectivo era a formación de investigadores e o estudio científico da realidade de Galicia¹⁰, por eso os primeiros traballos escritos en galego que merecen a etiqueta de "ciencia" proceden desta época.

⁸ Vid. Alonso Montero (1990).

⁹ Xa no seu artigo editorial "A bandeira ergueita" (14-XI-1916) queda clara esa actitude, con frases como "... dimpois que nós lle fagamos o ambiente, a literatura gallega, a socioloxía gallega, a ciencia gallega, como as hoxe gloriosísimas de Portugal, feitas n'unha lingua hirmá da nosa, adquirirán un valimento universal que abonde pra redimirmos."

¹⁰ Queda moi clara esta intención no artigo 1 do *Reglamento del Seminario de Estudios Gallegos*, no que se destacaba como obxectivo primordial "... el estudio de todas las manifestaciones de la cultura gallega, tendiendo a la formación de investigadores y a la divulgación del resultado de los mismos."

Céntranse sobre todo en temas arqueolóxicos, etnográficos, xeográficos, zoolóxicos, xurídicos, xeolóxicos, filolóxicos e históricos, nos cales os autores tiveron que realizar un intenso labor denominativo para dar equivalencias galegas das denominacións foráneas. A pesar de que as carencias formativas dos improvisados terminólogos se manifestaban negativamente nalgunha das solucións achegadas¹¹, moitas delas seguen vixentes hoxe en día nos seus respectivos dominios.

A chegada da guerra civil e a victoria franquista cortan de raíz esta tendencia, de tal xeito que ata o ano 1951 a produción en galego vaise limitar a pezas literarias de corte folclorizante e afectas ó réxime¹². Só na diáspora se manterá o esforzo productivo, e é aí onde ven a luz obras tan transcendentais nas súas especialidades como *Sempre en Galiza* (ensaio político) e *As cruces de pedra na Galiza* (arte).

No ano 1951 iníciase de novo o camiño da recuperación ó saír do prelo a primeira obra publicada pola editorial Galaxia. Ó seu abeiro o galego volveu a reintroducirse en campos polos que non transitara desde 1936¹³.

A partir de finais dos 60 e durante a década dos 70, primeiro Galaxia, e despois outras editoriais van publicar traballos técnicos sobre economía, medicina, dereito..., ampliando un pouco máis o número de especialidades nas que o galego contaba cunha mínima tradición escrita.

Outro fenómeno a destacar deste período é a aparición a finais dos anos 70 das primeiras revistas en galego, ben de información xeral, ben especializadas. Nomes como *Teima* (1976-77), *Man común* (1980-81) ou *Coordenadas* (1980-85) supuxeron a difusión da actuali-

¹¹ Carballo Calero (1993) afirma que "...eran aficionados e non técnicos con preparación universitaria os benintencionados e ás veces meritorios lexicógrafos ou gramáticos que fornecían o material informativo aos interesados pola lingua galega".

¹² *Vid.* Alonso Montero (1991)

¹³ Nos catro números da colección *Grial* —en realidade o cuarto non chegou a publicarse, prohibido pola censura en 1952— escribíase en galego sobre arte, dereito, filosofía ou filoloxía; e a partir de 1963 a revista trimestral *Grial* fai que a cultura en todas as súas manifestacións volva a falar na lingua do país.

dade, e con ela dos neoloxismos que se incorporan continuamente a un idioma, en lingua galega.

Como se pode ver, o proceso de expansión do idioma por novos dominios non seguiu un discorrer lineal, senón que viviu épocas de gran dinamismo alternando con outras de estancamento ou regresión. Con todo, esta liña quebrada afirma a súa unidade gracias á existencia dunha serie de características que perviviron ó longo de toda ela. Imos ver as máis importantes.

A) Non existen obras terminolóxicas propiamente ditas

Durante todo este período non existen obras terminolóxicas "stricto sensu", senón que se traballa desde a emerxencia, intentando solucionar os problemas puntuais no momento en que se presentaban. Isto ocasionaba importantes problemas á hora de asentar os novos termos: a súa dispersión no interior dos traballos científicos dificultaba a súa busca e utilización.

Como non podía ser doutro xeito, o resultado final era a aparición de denominacións diferentes para un só concepto. Habitualmente as diferencias eran unicamente gráficas, variantes dunha forma única; pero non era inusual a aparición de significantes totalmente distintos. As vacilacións entre "achádego" e "hachádego" ou entre "necrópoli" e "necrópolis"; ou a convivencia da forma patrimonial "anta" coa internacional "dolmen" dentro do mesmo volume dos *Arquivos do Seminario de Estudos Galegos* serven como exemplo desta situación.

B) Esforzos unicamente individuais

O peso das iniciativas particulares é outro trazo unificador de toda esta época. Non só non existía ningún apoio institucional, coma na actualidade, senón que o marco legal existente lexitimaba o monopolio do castelán e a proscripción das outras linguas do Estado.

Ademais, só un pequeno grupo de intelectuais estaba comprometido coa recuperación do galego o que, unido á súa adscripción a áreas de coñecemento vinculadas ás humanidades, limitaba a diversidade dos traballos, e impedía encarar proxectos ambiciosos.

A medida que as novas xeracións universitarias se ían incorporando a este proxecto, sobre todo ó longo dos anos 60, o nivel organizativo foi en aumento. Boa proba desto é a forza coa que o galego se introduciu nos últimos anos desta década nos estudos económicos: *Revista Galega de Economía* —en castelán a pesar do título—, as coleccións *Agra aberta* e *Enquisa*, etc.

C) Limitación temática moi acusada

Se a escasa presenza do galego como vehículo expresivo da linguaxe técnica e científica segue sendo un problema na actualidade, parece evidente que a situación durante todo este período era moito máis grave.

Como a utilización do galego dependía exclusivamente do voluntarismo individual, o seu cultivo limitábase ás áreas de coñecemento destes voluntarios. Así, mentres a maior parte das humanidades (a xeografía, a historia, a arqueoloxía, as belas artes, a filoloxía, o dereito ou a política) van contar con traballos en galego a finais dos anos 20 e comezos dos 30¹⁴, só chegará á filosofía a partir dos anos 50, e haberá que agardar ata os anos 60 e 70 para conseguir introducir en áreas como a economía, a medicina, a ecoloxía, a linguaxe dos medios de comunicación, o rexistro administrativo...

D) Afán diferencialista

As novas denominacións creadas ó longo deste período presentan características moi diversas, pero todas elas están guiadas por un criterio común que as relaciona: o seu afán diferencialista con respecto ó castelán.

Por estes anos, a intelectualidade galeguista víase na obriga de loitar por obter para o galego o rango de lingua, enfrontando a opinión que o consideraba un dialecto do castelán. Eran tamén conscientes de que a presión asimiladora, manifestada na crecente entrada de castelanismos, condenaba formas da lingua propia á desaparición e poñía en perigo a súa propia existencia como idioma.

Para enfrontarse a estes ataques os galeguistas insistiron en demostrar a súa validez total, cultivándoo en terreos nos que nunca se empregara; pero tamén destacando a súa independencia morfolóxica, sintáctica e léxica. A depuración do léxico espurio presente no rexistro científico convertíase, xa que logo, nunha tarefa fundamental.

Esta loable vocación purista víase complicada pola escaseza de coñecementos existentes arredor da estrutura da lingua galega, o que provocaba excesos nesa depuración. En efecto, os autores etiquetaban

¹⁴ Por estas datas Isidro Parga Pondal e Luís Iglesias intentaban facer, respectivamente, xeoloxía e zooloxía en galego (*vid. Arquivos do Seminario de Estudos Galegos*, I), pero os seus esforzos non tiveron continuidade ata épocas moi recentes.

como castelanismos moitas palabras que, por seren cultismos ou préstamos doutras linguas, coincidían nos dous idiomas, caendo por exceso na dependencia que se trataba de evitar.

Os científicos, obrigados a actuar como terminólogos, acentuaban artificialmente a separación entre galego e castelán recorrendo a diversos sistemas:

- Integrando no rexistro científico variantes deformadas ou vulgares que só se documentan na fala coloquial¹⁵.
- Creando artificialmente unha unidade que non existe na lingua para substituír unha palabra galega que ten como "deficiencia" a súa coincidencia co castelán¹⁶.
- Tomando emprastadas formas portuguesas¹⁷.

Á beira desta postura hiperpurista con aquelas unidades léxicas galegas coincidentes co castelán, atópanse exemplos de castelanismos que unicamente sufriron unha galeguización superficial. Formas coma "vasixa" (pseudogaleguización do castelán "vasija" que despraza á "vasilla" autóctona), "xacimentos" (que suplanta o galego "xacementos" por influxo do castelán "yacimientos") ou "prantexamento" (galeguización do castelán "planteamiento") disfra-

¹⁵ Así por exemplo, no artigo "A insinanza do dereito román na Universidá de Sant-Yago hastra o plan de estudos de 1772" (en *Arquivos do Seminario de Estudos Galegos*) propóñense termos xurídicos como "cátreda" (por "cátedra"), "esquiro" (por "escrito"), "edito" (por "edicto") ou "visporas" (por "vésperas"). Tamén traballos moito máis modernos fan uso deste sistema: formas como "manufaturas" (por "manufacturas") ou "suvencións" (por "subvencions") aparecen en *Introdución á economía galega de hoxe*. (1969).

¹⁶ Entra dentro deste apartado o fenómeno da "hipergaleguización" (aplicación de leis de fonética histórica a palabras ás que non lles corresponde, ben por seren cultismos, ben por entraren no idioma cando esas leis perderan a súa vixencia).

Formas como "leitivos" (por "lectivos") e "seitores" (por "sectores"), aparecidas por imitación da vocalización do latín *-ct-* en *-it-* nas palabras patrimoniais (*lactem* > leite); "feixismo" (por "fascismo"), que calca a evolución do grupo latino *-sc+e,i-* que pasa ó galego como *-ix-* (*pisce* > peixe); ou "estazón" (por "estación"), copia da evolución patrimonial do sufixo latino *-tionem* (*benedictionem* > beizón) revelan o uso dese procedemento.

¹⁷ Vese ben no emprego de "marfim" (por "marfil" ou "almáfi"), de "estudantes" (por "estudiantes") ou de "úteis" (lusismo morfolóxico por "útiles"), entre outros moitos.

zan a súa aparencia, pero son tan rexeitables coma as formas castelás¹⁸.

Problemas coma estes non nos deben impedir valorar na súa xusta medida a importancia do traballo terminolóxico acometido durante este período, xa que moito do léxico técnico que hoxe empregamos con toda normalidade na literatura científica en galego, e que nos permitiu desterrar castelanismos importados innecesariamente, ten aquí a súa orixe¹⁹.

Nembargantes, o criterio restrictivo que presidía a relación cos castelanismos non se aplicaba ós empréstitos procedentes doutras linguas, senón que se permitía a súa incorporación ó galego científico sen maiores problemas. Así ocorre en casos como "hallstattiano", "zig-zag", "xarretiera", "dolménico"... (arqueoloxía); "dasein"... (filosofía); "slogan", "input", "output", "trust", "cartel", "holding", "standarización", "stock", "bargaining power"... (economía), etc.

Esto amosa con claridade como o proceso depurador a que o galego era sometido non tiña como finalidade manter a enxebreza do léxico propio (todo idioma posúe recursos para denominar novos referentes sen recorrer á integración de significantes estraños) senón configurar e asentar no galego unha serie de variedades técnicas e científicas fronte ó idioma que ocupaba ese mesmo espacio: o castelán.

2.2.2 A partir de 1981

A aparición das primeiras publicacións terminolóxicas vainos permitir centrar nelas o noso estudio nesta segunda etapa, deixando á parte as creacións puntuais aparecidas nas publicacións científicas xa que estas non son o resultado de ningún tipo de planificación, senón da necesidade inmediata de atopar unha denominación no idioma propio para un novo concepto.

¹⁸ Poderíamos ampliar o número de exemplos con formas como "pucheirazo" (termo da política calcado de "pucherazo", "desenrolo" (de "desarrollo"), "financieiro" (de "financiero"), etc.

¹⁹ Pensamos en termos como "acubillo", "croá", "mangaxe" ou "pederneira" na literatura arqueolóxica; "xurisprudencia", "colexiaturas" ou "falanxismo" no ámbito político-xurídico; "man de obra", "marxes de beneficio" ou "bens" no terreo económico, etc.

Ó repasar cronoloxicamente a produción aparecida desde 1981 ata o día de hoxe, o primeiro que sorprende é que ata o ano 1988 a Xunta de Galicia a través da súa Dirección Xeral de Política Lingüística (DXPL), teórica potenciadora e difusora do galego, non tomou ningunha iniciativa tendente á creación e extensión do léxico especializado²⁰.

Os primeiros esforzos neste sentido partiron da iniciativa privada: así, foi a editorial Celta de Lugo a que en 1984 publicou un *Vocabulario galego de Formación Profesional* no que recompilaba unha serie de palabras das especialidades máis habituais desta modalidade do Ensino Medio.

Os seguintes catro anos son de completo silencio productivo; por eso resulta máis sorprendente a cantidade de traballos que aparecen no ano 1988. A DXPL parece decatarse da relevancia que a terminoloxía ten á hora de normalizar o uso dun idioma e publica sete obras.

De agora en diante a participación da Administración autonómica en calquera empresa deste tipo vai ser habitual, ben como simple financiadora de iniciativas alleas, ben como editora de materiais en calquera das súas coleccións. Desde aquí, a produción manterá unha mínima continuidade e non volverá a sufrir un parón como o padecido entre 1984 e 1988.

Nembargantes, o ritmo de produción vai sufrir fortes oscilacións, alternando anos coma 1990 e 1992, nos que só se deu ó prelo un traballo por ano, con outros coma 1991, no que se publican catro vocabularios.

O ano 1993 vai ter unha grande importancia na recente historia da terminoloxía galega por varias razóns:

- Aparecen os primeiros dicionarios especializados en galego, o que supón romper cun sistema –o formato vocabulario– que establece unha relación de subordinación coa lingua de referencia, habitualmente o castelán, ó aceptar como base que a súa conceptualización da realidade vai servir para describir a nosa.

²⁰ Ó final deste traballo (APÉNDICE II) ofrécese unha relación exhaustiva das obras terminolóxicas existentes en lingua galega.

- Outras institucións ademais da Administración autonómica comezan a preocuparse pola dotación terminolóxica da lingua galega. A partir deste ano a Universidade de Santiago de Compostela (USC) inicia unha serie de traballos que levaron á publicación de tres obras ademais doutras sete de inminente aparición²¹.
- A iniciativa privada, paralizada desde 1989 (*Diccionario temático e ilustrado de apicultura*) volve a dar sinais de vida, reiniciando un camiño que traballos posteriores continuaron (*Diccionario de termos de Arqueoloxía e Prehistoria*, *Vocabulario das artes plásticas*, *Diccionario de termos artísticos*) pero que é preciso potenciar, por canto implica a outros sectores ademais dos institucionais na creación dunha terminoloxía apropiada para o desenvolvemento da ciencia e a técnica.

Nestes tres últimos anos pode observarse unha maior continuidade, diversificación e especialización da produción terminolóxica, motivada sobre todo pola participación das universidades e de entidades particulares.

Despois de presentar e comentar brevemente o conxunto de obras terminolóxicas en galego, vaise entrar na súa análise, primeiramente desde un punto de vista externo, organizativo, e deixando para máis adiante o estudo da propiedade e a adecuación das solucións ofrecidas nas distintas obras.

2.2.2.1 Desde o punto de vista externo

A) O papel da iniciativa oficial

O primeiro que destaca, ademais da propia existencia das obras, é o feito -xa apuntado- de que o peso central da produción vai recaer sobre distintas institucións oficiais (a Administración autonómica e as universidades de Santiago de Compostela e Vigo). A razón que o xustifica parece clara: ó tratarse de iniciativas incluídas

²¹ Desde que empezou a traballar por esta vía, a USC converteuse no principal produtor de bibliografía terminolóxica en galego, non tanto porque o seu volume sexa moi elevado -que non o é-, senón porque a Administración reduciu o seu papel ó de simple co-financiador dos traballos que outras persoas ou entidades deciden emprender.

nun proceso de normalización da lingua propia van intervir sobre campos nos que non posúe implantación e nos que, en consecuencia, non existe unha demanda social que permita a rendibilidade económica que unha empresa privada busca.

Por eso, só unha obra con pretensións terminolóxicas viu a luz no período 1981-1988, mentres que nos seguintes oito anos (1988-1996) apareceron arredor de trinta, produción que nunca se acadaría desde a iniciativa privada.

Aínda que hai que valorar positivamente a implicación da Administración, non debemos esquecer que cando aparece a primeira obra terminolóxica procedente da iniciativa oficial pasaran xa sete anos desde a proclamación da cooficialidade de galego e castelán (*Estatuto de Autonomía*); seis desde a asunción dunha normativa ortográfica e morfolóxica (*Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*) e cinco desde a aprobación parlamentaria da Lei de normalización lingüística, que definía os compromisos da Administración autonómica para contribuír á difusión do uso do galego. A lentitude coa que se recoñeceu a importancia destes traballos para a normalización lingüística, cando se trataba dunha filosofía que se viña aplicando no noso contorno²², atrasou a extensión da lingua propia en distintos sectores da realidade.

B) Diversificación temática

O aumento da produción supón unha maior diversificación temática. Así, séguese traballando no mundo científico, sobre todo a partir da intervención das universidades (*Léxicos: matemáticas, física, química; Vocabulario das Ciencias Naturais; Diccionario galego de xeografía; Vocabulario de Historia; Vocabulario das Matemáticas...*), pero ademais éntrase en diversas áreas da vida económica, comercial e recreativa do país sobre as que nunca se intentara influír (*Vocabulario da música e espectáculos; Vocabulario dos deportes; Vocabulario comercial; Vocabulario de restaurantes; Diccionario galego de banca...*)

A aparición dos medios de comunicación de masas de titularidade pública (Radio Galega e Televisión de Galicia) abriu para a lin-

²² As outras linguas minorizadas do Estado crearon por estes anos organismos encargados de asegurar a súa capacitación para a comunicación técnica e científica por medio da dotación terminolóxica (o Termcat -1985- para o dominio lingüístico catalán e Euskalterm -1987- para o do euskera). Para unha explicación máis detallada da orixe e funcionamento destes centros, víd. Cabré (1992), páxs. 50-55.

gua propia infinidade de fronteiras nas que traballar, axudando tamén nesa diversificación.

C) Ausencia de planificación

A política lingüística deste país faise na actualidade desde a ausencia dun Plan de Normalización Lingüística, que debía ser o guión director dos traballos particulares que se emprenderan a prol da recuperación do galego. Non existe, xa que logo, unha visión totalizadora do problema, senón que se traballa a base de iniciativas inconexas e puntuais que en ocasións se superpoñen ó tempo que deixan espazos sen cubrir. A produción terminolóxica vai padecer esta ausencia, movéndose nese baldeiro e sen contar cun proxecto de planificación, elaboración e difusión de termos.

O estudo do material publicado permite observar a inexistencia dunha organización coherente que estructure e dea unidade ós esforzos individuais, máis alá do aumento da produción e da variedade temática que antes mencionamos.

A propia elección de temas e a súa secuenciación no tempo parecen froito do azar e non resultado dunha avaliación seria das necesidades normalizadoras da sociedade. Así:

- Edítanse traballos tan puntuais como o *Vocabulario de cócteles* (1991), pero ten que ser a Universidade de Vigo a que se enfronte coa elaboración dun *Vocabulario de informática* (1994), a todas luces máis rendible e necesario.
- Déixase de lado o mundo industrial e productivo, porta de entrada dunha gran cantidade de termos estranxeiros, a pesar de que a rapidez coa que se difunden xustificaría unha intervención inmediata, intentando que a extensión do termo se fixera xa na lingua propia. Na práctica, só o *Vocabulario do medio agrícola* (1988) e os máis recentes *Vocabulario da electricidade e a electrónica* (1993) e *Vocabulario de informática* (1994), ademais do moi específico *Diccionario temático e ilustrado de apicultura* (1989) atenden a este sector.
- Desperdicianse innecesariamente esforzos, xa que a ausencia de coordinación provoca interferencias entre as iniciativas das distintas entidades que traballan sobre a termino-

loxía (a Administración autonómica, a Universidade de Santiago de Compostela, a Universidade de Vigo e a iniciativa privada). Desde unha perspectiva lingüística, esto vai provocar denominacións diverxentes para un único concepto; pero no plano organizativo trae consigo a aparición de traballos practicamente reduplicados²³, o que é especialmente grave se temos en conta que outros moitos aspectos do mundo técnico e científico están deixados de lado.

Con todo, algún traballo particular si parece ter detrás algún xeito de planificación. Referímonos, en concreto, a *Léxicos: matemáticas, física, química* e ó *Vocabulario de Ciencias Naturais*, probablemente consecuencia da orde da Xunta de Galicia do 1 de marzo de 1988, que establecía que a docencia de certas materias se desenvolvera -no nivel non universitario- en lingua galega²⁴.

Ó ser a terminoloxía unha disciplina eminentemente práctica, as creacións neste terreo só cobran sentido na medida en que son empregadas efectivamente polas persoas ás que van destinadas. Por eso, a difusión das novas unidades a través dos medios máis útiles e funcionais para os potenciais usuarios é outro aspecto fundamental do traballo terminolóxico.

A política de difusión que se segue entre nós limitábase á distribución de material, segundo non se sabe que criterios, a centros de ensino, bibliotecas e servicios de traducción e normalización, así como á súa colocación nalgúns librerías do país; pero non se realizan campañas de promoción destas obras, polo que non chegan coa facilidade que deberan ós verdadeiros interesados: os especialistas en cada unha das materias.

As experiencias de difusión selectiva do vocabulario en forma de folletos, carteis, dípticos, calendarios, etc. en sectores concretos,

²³ Abonda un exemplo: a finais do ano pasado apareceu o *Diccionario de termos de Arqueoloxía e Prehistoria*, publicado pola editorial Ir Indo, mentres que no Servicio de Normalización Lingüística da USC se traballaba nun *Léxico de arqueoloxía castelán-galego*. Ámbalas dúas obras foron subvencionadas pola Dirección Xeral de Política Lingüística e, o que é máis grave, a súa elaboración realizouse de xeito totalmente independente e sen ningún contacto entre os seus autores ó descoñeceren cada un deles a outra iniciativa.

²⁴ De feito, no prólogo da primeira destas obras declárase explicitamente que "... preténdese por ó abasto dos profesores de ensino medio e básico o que tería que ser (e en grande medida xa é) o vocabulario destas materias ...".

foron mínimas ata o día de hoxe: pódense mencionar algúns intentos no sector alimentario (nomes de peixes e de carnes), deportivo (regulamentos dalgúns deportes), médico (edición de láminas de anatomía en galego) e moi pouco máis.

Nestes últimos anos as universidades parecen apostar por unha política de distribución diferente, ofrecendo gratuitamente exemplares das súas producións ás persoas interesadas nelas.

Se viamos estes problemas nos terreos da elaboración e a difusión de terminoloxía, tampouco vai estar libre deles o terceiro momento do proceso: o asentamento na sociedade das formas creadas.

Só o tempo pode asegurar a aceptación dunha determinada novidade léxica ou terminolóxica, pero eso non quere dicir que non se poidan adoptar decisións que favorezan este proceso. Ademais de ser especialmente coidadosos no proceso de elaboración de termos²⁵, é fundamental contar co apoio de institucións que estean revestidas da autoridade suficiente como para avalar a súa idoneidade, tanto lingüística coma técnica, á hora de incorporalos ó idioma.

Desde o primeiro dos puntos de vista só a Real Academia Galega (RAG) e o Instituto da Lingua Galega (ILG) poderían proporcionar tal aval; por eso o seu apoio é imprescindible para asentarmos as solucións terminolóxicas propostas e evitar na medida do posible que obras sucesivas vaian dando denominacións distintas ós mesmos conceptos. Esta colaboración entre organismos políticos e organismos lingüísticos só se deu en dous casos:

- No *Léxico da administración castelán-galego* (1991) tivo carácter explícito xa que a RAG e o ILG avalaban a idoneidade terminolóxica das solucións presentadas.
- En *Léxicos: matemáticas, física, química* (1988) obsérvase un nivel intermedio de compromiso: foi un traballo realizado por investigadores do Instituto da Lingua Galega, coordinados polo seu secretario e que se presenta como "...a nosa proposta de vocabulario das matemáticas, da física e da

²⁵ Hai que atender tanto ás implicacións lingüísticas -é necesario contar cunhas pautas teóricas que guíen a creación terminolóxica e a escolla entre as diversas posibilidades de implementación léxica- como ás sociais -unha unidade léxica vai ser empregada por unha sociedade concreta polo que non podemos virarlle as costas á hora de establecer novas denominacións-. Sobre este último aspecto, *vid.* Rei Doval (1993).

química.”; aínda que sen avalar explicitamente a corrección dos termos.

As restantes obras publicadas só poden apoiarse na autoridade do seu autor, o que as converte en propostas de moi escaso –por non dicir ningún– peso normativo. A raíz desto, vaise producir un continuo baile denominativo que provoca a confusión e o rexeitamento dos hipotéticos usuarios²⁶.

D) A dispersión da produción

A falta dunha visión global do fenómeno terminolóxico maniféstase tamén na ausencia dunhas coleccións baixo as que cada entidade recolla as súas obras.

Coa unificación de toda a produción baixo un mesmo selo facilítaselle ó usuario a súa localización e exprésase, tamén visualmente, a idea dun proxecto planificado e continuado; todo o contrario á impresión de illamento e ocasionalidade que se desprende da dispersión en varias coleccións ou formatos.

As publicacións da Administración autonómica son as máis espalladas: pódense atopar vocabularios e dicionarios técnicos baixo 4 presentación distintas, sen que esta diversidade vaia acompañada de ningún cambio relevante na súa concepción ou no seu contido:

- As publicacións do ano 88 apareceron baixo o lema “Mellor en galego” como materiais dunha campaña destinada a fomentar o uso da lingua propia.
- Ese mesmo ano *Léxicos: matemáticas, física, química* apareceu baixo unha nova presentación que non se repetiría en ningún outro traballo.

²⁶ Imos ofrecer algúns exemplos para ilustrar esta situación:

O *Vocabulario das Ciencias Naturais* propón estender o significado do substantivo galego “seixo” para evitar o empréstito “cuarzo”; pero esta proposta non foi seguida polos traballos posteriores, que manteñen a diferenciación.

O *Diccionario de termos de Arqueoloxía e Prehistoria* distingue entre “acrotera” (remate colocado sobre cada ángulo do frontón nos edificios clásicos) e “acroterio” (pequeno muro que se fai sobre a cornixa dun edificio para ocultar o tellado e as bóvedas) mantendo a división que existe en castelán. Pola contra, o *Léxico de arqueoloxía castelán-galego*, seguindo a etimoloxía da palabra e as solucións das linguas do contorno (portugués, francés, inglés, italiano), estende a denominación “acroterio” para ambos conceptos.

- No ano 89 estreouse un novo formato co *Glosario de termos bancarios*: tratábase dunha publicación moi modesta, pouco máis ca un folleto, o que podía abaratar o seu custo e facilitar a súa difusión entre os potenciais usuarios. Esta liña tampouco tivo continuidade xa que a partir dese momento vaise optar de novo por obras de máis volume e presentación máis coidada.
- Todas as obras publicadas pola DXPL desde o ano 90 apareceron na colección "Didáctica, Metodoloxía e Materiais". Esta iniciativa unificadora, que podería parecer positiva perde o seu valor cando comprobamos que baixo ela foron publicados, desde os "deseños curriculares base" para as distintas materias que se imparten no seo da educación secundaria obrigatoria, ata obras dedicadas a autores home-naxeados no Día das Letras Galegas (*Eduardo Blanco Amor. Con Auria ó fondo; Álvaro Cunqueiro. O gran fabulador*), pasando por traballos de morfoloxía (*Os verbos galegos*).

Só a USC parece facer un exercicio de coherencia neste sentido agrupando a súa produción baixo dúas coleccións. Baixo "Vocabularios temáticos" publícanse traballos exhaustivos sobre un determinado ámbito, con pretensións científicas e unha extensión que ronda os 4000 termos; baixo "Anexos de *O Cartafol*" aparecen traballos máis modestos, de intención divulgadora, que en ocasións aproveitan material xa editado e que se distribúen de forma gratuíta entre a comunidade universitaria.

2.2.2.2 Desde o punto de vista interno

O estudio interno dos vocabularios publicados a partir de 1984 presenta dúas vertentes que poden ser estudias por separado. A primeira delas afecta á forma de estruturar e presentar os contidos (tematicamente, alfabeticamente, combinando ambos criterios,...), mentres que a segunda é xa puramente lingüística (¿cal é o nome máis apropiado para un determinado referente? ¿Por que procedemento de creación léxica se opta nun caso determinado e atendendo a que motivos?).

A presentación das obras terminolóxicas en lingua galega segue habitualmente o modelo de vocabulario bilingüe: nunha columna unha lista alfabética de formas na lingua de partida (case sempre castelán) á que corresponde outra columna de formas en galego, ou viceversa.

Este procedemento aparece tanto nas obras máis antigas (*Vocabulario galego de Formación Profesional*, *Vocabulario comercial...*) como nas máis recentes (*Léxico da Administración castelán-galego*, *Vocabulario de Historia*) e representa, como xa dixemos, unha subordinación con respecto á lingua desde a que se traduce. Con todo, trátase dun método válido e útil polo seu didactismo para obras que se centren no aspecto divulgativo –pensemos por exemplo nos “Anexos de O Cartafol”– e que coloquen en segundo plano a vertente científica. Pode ser, así mesmo, unha alternativa interesante naqueles traballos que comprenden parcelas moi grandes da realidade, que dificilmente se poderían manexar por xunto con outro tipo de presentación (*Vocabulario das Ciencias Naturais*, *Vocabulario do medio físico*, *Vocabulario do medio agrícola...*).

Algúns vocabularios inclúen pequenas melloras, como a introducción de versións en máis idiomas, saíndo así do gastado esquema de “vocabulario galego-castelán e castelán-galego”. Son en concreto o *Vocabulario da electricidade e a electrónica* e o *Vocabulario de informática* (versións en galego, castelán e inglés), e ó *Vocabulario de matemáticas* (versión en galego, castelán, inglés e portugués).

Aínda que a inclusión de máis linguas nas equivalencias é sempre positiva, nin este modelo (nin por suposto o bilingüe) parecen aconsellables para obras que se centren en dominios de coñecemento moi puntuais, ou no mundo da técnica e a ciencia. Nestes casos, as relacións e os contactos internacionais adquiren a maior importancia, polo que é necesario reducir todo o posible as barreiras de calquera tipo entre os idiomas: o seguimento das normas ISO²⁷ é o mellor camiño para logralo. Estas recomendacións –interesantes porque supoñen integrar a terminoloxía en lingua galega nos circuitos interna-

²⁷ Baixo esta sigla agáchase a Organización Internacional de Estandarización, creada en 1947 para “desenvolver normas internacionais que melloren a comunicación e a cooperación internacionais e reduzan as barreiras dos intercambios comerciais a nivel internacional”. Da súa vertente terminolóxica ocúpase o Comité Técnico 37, que publicou, entre outras, normas como *Vocabulaire de la terminologie*, *Principes et méthodes de la terminologie*, *Présentation des vocabulaires systématiques unilingues* ou *Présentation des vocabulaires systématiques multilingues*. Para maior información sobre esta organización víd. Cabré (1992) e Galinsky e Nedobity (1989).

cionais de información científica- están sendo ignoradas por todos os centros produtores e polos autores particulares, que seguen conformándose con ofrecer as supostas equivalencias entre os idiomas.

Só podemos destacar unha excepción: o Vocabulario de informática publicado pola UV. Esta obra, aínda que non segue na súa totalidade as recomendacións ISO (carece dun índice conceptual do campo sobre o que se intervéñe e tampouco ofrece a definición dos termos), si se aproxima moito a elas o que a converte, desde o punto de vista formal e de deseño, na mellor obra terminolóxica publicada ata a data en lingua galega.

Non se pretende, a pesar do dito, que toda a produción terminolóxica galega siga ó pé da letra as normas internacionais sen ter primeiro en conta os seus obxectivos e as expectativas dos seus futuros destinatarios; pero si sería interesante que aquelas obras que posúen unha maior vocación científica (*Vocabulario de matemáticas*, *Vocabulario de Historia*, *Vocabulario da electricidade e a electrónica*,...) empezaran a ver nelas uns modelos de corrección a imitar.

Aínda recoñecendo as carencias da produción actual, é necesario recoñecer que ó longo destes doce anos a presentación e a organización dos contidos mellorou sensiblemente, tanto polo aceptable nivel que as últimas obras publicadas presentan, como pola ausencia de criterios organizativos que se observa nas producións anteriores ó ano 90.

- Así, o *Vocabulario da Formación Profesional*, a obra máis antiga do noso listado, só pode ser cualificada como "terminolóxica" desde unha concepción moi ampla do termo, debido ó seu afán simplemente divulgativo, as súas escasas pretensións e, sobre todo, á inclusión de informacións de moi diverso tipo ademais da propia fixación de termos (refráns, comentarios históricos, explicacións etnográficas...).
- As publicacións do ano 88 son unicamente repertorios bilingües, desaparecendo calquera información non terminolóxica. Pero a organización interna segue sendo moi feble: aparecen incluídos na mesma obra materiais que gardan escasa -por non dicir ningunha- relación entre si (un "Vocabulario médico" constitúe o derradeiro apartado do *Vocabulario do medio físico*); os nomes dos autores non aparecen citados nalgúns casos (nin na capa nin nas primei-

ras páxinas do *Vocabulario da música e espectáculos* aparecen referencias á autoría de María Xesús Vázquez López, que elaborou catro breves vocabularios sobre circo, teatro, cine e televisión); os índices non presentan o contido real dos traballos (só folleando o vocabulario anterior podemos atopar eses catro vocabularios que acabamos de mencionar)...

Imos atender a partir de agora á vertente especificamente lingüística do traballo terminolóxico: ás particularidades que presenta en galego e ós problemas que pola súa realidade minorizada debe afrontar.

A) A ausencia dun diccionario de lingua

O galego non posúe aínda nos nosos días unha obra lexicográfica de amplitude semellante ás das linguas do noso contorno: as que respectan as normas vixentes pecan pola súa brevidade, en tanto que as máis voluminosas non nos serven desde o punto de vista normativo²⁸.

De todos os xeitos desde hai varios anos estase traballando na creación dunha norma léxica para o galego actual: o seu resultado momentáneo é o *VOLG* (*Vocabulario ortográfico da lingua galega*), que pretende ser a lista de lemas a partir da que se elaborará un *Diccionario da lingua galega* definitivo. Nin o diccionario, nin tan sequera o *Vocabulario* foron publicados ata o momento, pero desde o ano 1988 coñécense distintas versións provisionais, que son a base dos "diccionarios normativos" que diversas editoriais foron dando ó prelo.

Estas carencias provocarán problemas, tanto pola ausencia de termos propios nalgúns ámbitos como polo escaso asentamento na práctica de unidades xa presentes no propio *VOLG*. Tanto vai ser así, que incluso se poden atopar contradicións entre este e algunhas das obras terminolóxicas producidas neste período, cando os presupostos

²⁸ Así por exemplo, traballos como o *Diccionario Xerais da lingua galega*, o *Diccionario normativo galego-castelán* da editorial Galaxia, o *Diccionario da lingua galega* do ILG e a RAG ou o *Diccionario da lingua galega* da editorial Obradoiro-Santillana, non superan en ningún caso as 40.000 palabras, mentres que obras de maiores dimensións como o *Diccionario enciclopédico gallego-castellano* (1958-1961) ou o *Dicionário da lingua galega* (1986) non serven como instrumento normativo, pola súa antigüidade, e por traballar desde outras opcións normativas, respectivamente.

teóricos son os mesmos en tódolos casos e o maxisterio do *Vocabulario ortográfico* é aceptado ademais sen reservas.

Podémolo ver ó revisar algunhas das obras publicadas no 1988:

- O *Vocabulario dos deportes* admite formas explicitamente censuradas polo VOLG, como “*manillar” (por “guiador”), “*entrenar” (por “adestrar”), “*eixo” (por “eixe”), “*récord” (por “marca”), “*campeón” (por “campión”), “*frente” (por “fronte”), etc.
- O mesmo ocorre no *Vocabulario comercial*, onde aparece “*bacallau” (por “bacallao”), “*prancha” (por “ferro de pasar”), “*pepino” (por “cogombro”), “*nácara” (por “nácara”), “*anorac” (o VOLG só recolle “anorak”), “*camafeu” (o VOLG só recolle “camafeo”), etc.
- O *Vocabulario da música e espectáculos* presenta tamén problemas semellantes, ó admitir solucións diverxentes co VOLG como “*antifaz” (por “antefaz”), “*arruga” (por “enruga”), “*vestuario” (por “vestiario”), “*balalaika” (só se recolle “balalaica”), “*fagote” (só se recolle “fagot”), “*oboé” (só se recolle “óboe”), etc.

Confusións como as que acabamos de indicar estorban a implantación da terminoloxía galega en cada un destes sectores, xa que as solucións achegadas non ofrecen ningunha confianza ós hipotéticos usuarios, que dubidarán entre as diversas “opcións” que se lles ofrecen. Por desgracia, o xeito máis habitual de solucionar este problema é recorrer ó idioma dominante, que conta cunha terminoloxía asentada e non ofrece lugar a dúbidas.

Sexa como for, debemos ser comprensivos con estes primeiros intentos, desenvolvidos nunha época na que a norma léxica estaba en pleno proceso de xestación, o que convertía contradicións, vacilacións e confusións coma estas nun mal tan lamentable como inevitable.

O que si parece un erro máis grave é que esa falta de coincidencia co VOLG se dea en obras actuais, cando a cantidade e a calidade dos dicionarios foi en aumento, a maioría dos castelanismos da lingua común están teoricamente solucionados, e as publicacións científicas e técnicas en galego van en aumento. Con todo, unha rá-

pida revisión dalgúns vocabularios recentes descobre novos casos de contradicción:

- No *Diccionario galego de Xeografía* aparecen entradas como:
-“*talude continental”, calco da denominación castelá “talud continental”, que non debe ser admitido no galego desde o momento en que a súa norma léxica aconsella a revitalización da forma propia “noiro” como equivalente do castelán “*talud”.

- “*morrena”, imitación da forma homónima do castelán que pouco antes o *Vocabulario das Ciencias Naturais* galeguizara como “morea”. O VOLG opta por adaptar, ó igual có portugués, o galicismo de partida (*moraine*), o que nos leva a unha forma “morena”.

- “pobo”, definido como unha “entidade de poboación máis grande cá aldea e máis pequena cá vila”. Todas as demais obras lexicográficas coinciden en outorgarlle só o valor de “conxunto de persoas que viven nun determinado lugar, tendo en común a lingua e as tradicións”; desbotando a acepción de “núcleo de poboación”.

- “*penichaira”, rexeitada explicitamente no VOLG, que propón como termos substitutorios “peneplano” ou “penechaia”.

- Algo semellante ocorre no *Vocabulario galego da comunicación* onde se inclúen equivalencias como:

- “*calambur”, seguindo o castelán fronte ó propio étimo de partida (do francés *calembour*), fronte ó portugués (*calembur*), e fronte á proposta do VOLG (*calembur*).

- “*canal”, entendido como o “medio utilizado na transmisión dunha mensaxe”. Para este contido prefírese o substantivo “canle” (que tamén se menciona), mentres que “canal” queda reservado para a acepción de “conducción de auga”.

- “*fotolito”, cambiando a acentuación a imitación do castelán e contradicindo a norma, que aposta por “fotólito”.

- O *Diccionario de termos de Arqueoloxía e Prehistoria* inclúe tamén termos nos que contradí as lecturas dadas polo VOLG. Máis arriba mencionamos os problemas que ocasionaba a parella “acrótera/acroterio”, pero outros semellantes obsérvanse en:

- “*ziguezague”, forma que se ofrece como posibilidade á beira da máis común “zigzag”, mentres que a norma léxica só recolle a segunda.

-“*rebaba”, denominación coa que se fai referencia á “cantidade de materia sobranste de forma saínte que se forma no bordo dun obxecto, especialmente se provén de restos de fundición”. Este mesmo concepto é denominado no *VOLG* como “rebarba”.

-“*alto relevo” e “*baixo relevo” conserva a estrutura de sintagma, contradicindo a solución “altorrelevo” e “baixorrelevo” que se ofrece no *VOLG*.

Con estes exemplos non se pretende xustificar a necesidade de que as obras terminolóxicas sigan ás cegas a norma léxica, xa que o peso do especialista na elaboración do léxico científico da súa disciplina debe ser decisivo. O que se debe evitar é a pervivencia simultánea deste tipo de contradicións, que prexudican notablemente a instalación do galego nun ámbito calquera da realidade.

Máis adiante falaremos sobre o papel que os técnicos deberían desenvolver –e só nun pequeno grao están desenvolvendo– na constitución dunha terminoloxía calquera, pero non é menos certo que unha vez que un termo foi proposto só debe ser modificado se é estritamente necesario para asegurar a nitidez da comunicación científica.

B) O aproveitamento das fontes arcaicas e dialectais

Os problemas que hai que resolver á hora de dotar un determinado sector de terminoloxía en lingua propia teñen vertentes moi distintas en función de cal sexa este. Nalgúns (informática, electrónica...) o traballo ten que ser case exclusivamente neolóxico, xa que o galego non dispón de denominacións propias para eses novos referentes. Nembargantes, noutros (arquitectura, urbanismo, administración...) nos que esa terminoloxía si existe, é preciso desenvolver un proceso fundamentalmente depurativo, que elimine as palabras estranxeiras superpostas historicamente ás autóctonas.

Este traballo de depuración debe facerse fundamentalmente a partir da investigación de dúas fontes: os restos de épocas nas que o galego era un idioma normalizado (as abondosísimas fontes medievais), e a fala dialectal.

O primeiro procedemento permítenos empregar hoxe en día formas galegas coma “concello”, “danos e perdas”, “canzorro”, “fornelo”... que foran desprazadas polas respectivas palabras castelás “ayuntamiento”, “daños y perjuicios”, “canecillo” ou “hornacina”.

A investigación na riqueza dialectal galega permítenos atopar formas que hoxe en día serven perfectamente para cubrir determinados ocos denominativos; son coñecidos os exemplos de "rueiro", "obriga", "derregar" ou "avinza" que deben substituír formas espurias como "manzana de casas", "pagaré", "deslindar" ou "iguala".²⁹

C) A ausencia duns criterios que estructuren a implementación léxica

Se non existe unha forma propia á que recorrer, vai ser necesario cubrir o baleiro denominativo por medio dunha das tres seguintes vías:

- Tomando emprestada unha forma foránea, ben como estranxeirismo (sen reducir as súas características gráficas e fonéticas ás que posúe o galego), ben como adaptación (modificando esas pautas para facelas cadrar co noso sistema).³⁰
- Calcando semanticamente un termo doutra lingua. Para eso, engádeselle a un significante galego unha nova acepción, imitando a relación significante-significado que existe na lingua emprestadora.³¹
- Creando un termo propio, se ben é unha posibilidade máis teórica que real, xa que o habitual é que as supostas creacións autóctonas sexan calcos, próximos ou afastados, de solucións que se ofrecen noutros idiomas.³²

²⁹ Vid. a este respecto o artigo de Santamarina (1985) no que se fai unha exposición detallada dalgunhas reconstitucións por medio do dialectalismo.

³⁰ Exemplos de estranxeirismo son, por exemplo, "bit", "byte" (*Vocabulario de informática*), "rally" ou "sprint" (*Vocabulario dos deportes*). Pola contra, casos como "tónen", "módem", "disquete", "escáner" (*Vocabulario da informática*), adaptan ás características da grafía e da pronuncia galegas os anglicismos "toner", "modem", "diskette" e "scanner".

³¹ É o que ocorre por exemplo co significante "cume". Esta denominación presenta na terminoloxía política a acepción de "Reunión ó máis alto nivel de xestores políticos e económicos" e coñécese como "summit" en inglés, "sommets" en francés, "cimeira" en portugués e "cumbre" en castelán. O mesmo ocorre con termos de informática como "rato" (inglés *mouse*), "periférico" (inglés *peripheral device*) ou "rede" (inglés *net*).

³² É o caso de "beirarrúa", forma totalmente independente das solucións do inglés (*pavement*), do francés (*trottoir*), do castelán (*acera*) e do portugués (*passeio*); pero que presenta unha vinculación clara co catalán (*voravia* ou *vorera*).

Polo tanto, o investigador ten catro posibilidades teóricas de encher un baleiro denominativo entre as que ten que escoller baseándose nos seus propios coñecementos e intuicións xa que non existe ningún tipo de orientación metodolóxica que guíe o traballo de implementación de palabras e de termos. Un documento deste tipo, que debería ser producido polas institucións que posúen autoridade no terreo da normativa léxica debería atender a cuestións xerais como a convivencia entre unha palabra tradicional e un préstamo (por exemplo "pedra fita" e "menhir") cando aluden ó mesmo concepto; en que casos optar por cada unha das modalidades particulares de préstamos (estranxeirismo, adaptación ou calco), etc. Con el acadaría-se unha base de consenso sobre a que realizar en cada caso as especificacións que foran pertinentes atendendo á historia e á situación particular de cada palabra e de cada sector

D) A deficiente relación lingüista-especialista

Máis arriba mencionamos que o especialista é unha peza clave na creación dunha terminoloxía válida e útil xa que, ademais de garantir a exactitude científica dos termos que se crean, é o seu destinatario natural.

Á hora de elaborar os vocabularios terminolóxicos a colaboración entre o filólogo e o especialista non se produciu na medida en que sería aconsellable: non abonda con consultas puntuais en casos dubidosos ou cunha revisión final³³, senón que é necesaria a constitución de equipos interdisciplinares nos que todos participen e se responsabilicen do produto final. Deixar todo o traballo nas mans dos lingüistas só pode provocar que os produtos resultantes se debiliten polo lado da precisión científica.³⁴

De todos os xeitos, o peso dos técnicos foi en aumento, e as obras dos últimos anos -alomenos as elaboradas polas universidades- son o produto do traballo de equipos interdisciplinares, como se

³³ Unha colaboración deste tipo foi a que se ensaiou nos vocabularios que se presentaron dentro da colección "Mellor en galego", con resultados ben pouco positivos.

³⁴ Daviña Facal (1993) estudia as carencias do léxico científico aparecido nos dicionarios de lingua, pero unha revisión superficial dalgunhas obras terminolóxicas permítenos atopar propostas, cando menos moi discutibles como a extensión do valor de "seixo" que xa comentamos (*Vocabulario das Ciencias Naturais*), ou ofrecer a frase "tiro ó fondo" como denominación galega para o concepto da linguaxe do tenis que en inglés se coñece como "drive" (*Vocabulario dos deportes*).

pode ver, por exemplo, no *Vocabulario de historia*, no *Vocabulario de matemáticas* ou no *Vocabulario de informática*. Apunta así mesmo nesta dirección o feito de que as asociacións profesionais, (Sociedade galega de arte moderna, Asociación galega de xeógrafos) empecen a intervir activamente en canto colectivo na elaboración da terminoloxía dos seus dominios respectivos.

2.3. Conclusións

A modo de conclusión, é importante incidir en tres aspectos que dan, na nosa opinión, a xusta medida da situación na que se atopa na actualidade a terminoloxía en lingua galega.

A) Proceso en liñas xerais positivo

Observado coa perspectiva que ofrece o estudio diacrónico, a tendencia dos traballos terminolóxicos en galego é, en xeral, positiva:

- Aumentaron as organizacións implicadas, ó participar as universidades de Santiago e Vigo e ó intervir activamente, despois de anos de silencio, as editoriais privadas. Hai que lamentar, polo contrario que a Administración se limite, de tres anos para acó, a contribuír a proxectos alleos, sen emprender ela mesma ningunha iniciativa no que a implementación terminolóxica se refire.
- O número de obras e os temas que se tratan tamén se amplían, o que permite intervir nun maior número de campos.
- A calidade dos produtos foi en aumento, tanto se nos fixamos na presentación externa, como se atendemos á calidade lingüística e á precisión terminolóxica das formas que se instalan. Unha comparación entre calquera das primeiras obras publicadas e, por exemplo, o *Vocabulario de informática* daríanos a medida do camiño avanzado.

B) Necesidade dunha institución dedicada especificamente á terminoloxía

A existencia dunha melloría non impide que se sigan detectando carencias evidentes, sobre todo no plano organizativo. É necesario solucionar este problema para tirar todo o rendemento posible dos recursos –habitualmente escasos– que se destinan a estes temas.

A iniciativa máis apropiada sería a creación dun centro dedicado exclusivamente ó traballo terminolóxico que tería entre as súas obrigas:

- Escoller as áreas da realidade onde a intervención é máis necesaria, ben sexa pola carencia de termos propios, por tratarse dun sector especialmente importante dentro da estrutura económica, social ou cultural de Galicia, por que se perciba un talante favorable á extensión do uso do galego que pode verse truncado pola ausencia de terminoloxía, etc. O apoio do Seminario de Sociolingüística da RAG sería fundamental para detectar estas tendencias na sociedade.
- Formar especificamente os terminólogos que van traballar na elaboración do léxico técnico e científico do galego, buscando que partan de presupostos teóricos comúns, para acadar unhas liñas comúns que dean unidade ás propostas individuais.
- Constituír os equipos encargados da creación da terminoloxía dunha área concreta, e asegurar a súa coordinación con aqueles que eventualmente puideran estar traballando para outras entidades (universidades, editoriais, empresas e asociacións privadas...)
- Dotar os termos creados da maior autoridade posible, apoiándose nas únicas institucións que poden proporcionar: a RAG e o ILG.
- Fomentar o uso dos termos creados por parte daqueles a quen van destinados, difundindo as novas formas entre os especialistas.
- Contactar con organizacións similares doutros dominios lingüísticos (especialmente do portugués) buscando a confluencia de solucións sempre que sexa posible, e intentando introducir as denominacións galegas nas grandes redes de difusión de terminoloxía existentes.

C) A necesidade de afondar nos estudos lingüísticos

Cando un investigador busca a denominación galega para un concepto calquera atópase cunha serie de carencias que se deben solucionar. É imprescindible fomentar as investigacións lingüísticas no terreo da morfoloxía (formación de palabras por derivación e composición), da fonética (pautas de adaptación fonética de estranxeirismos), da ortografía (integración gráfica de préstamos) e da lexicografía (recuperación de formas arcaicas ou dialectais que poidan ser reutilizables)..., xa que son a base indispensable desde a que crear unha terminoloxía adecuada, coherente e estable.

Bibliografía

- Alonso Estravís, I. (1986): *Dicionário da lingua galega*, Madrid, Alhena, 1986.
- Alonso Montero, X. (1990): "O día en que se inaugurou a Academia Galega: o problema da(s) lingua(s)." en *Homenaxe ó profesor Constantino García*, Santiago, Universidade de Santiago de Compostela, Vol II, páxs. 7-18.
- Alonso Montero, X. (1991): "Literatura galega de 1936 a 1953: algúns aspectos da represión lingüística" en *Informe(s) sobre a lingua galega (presente e pasado)*. Pontevedra, Edicións do Cumio, 1991, páxs. 103-116.
- Auger, P. (1988): "La terminologie au Québec et á travers le monde", en *Actes du sixième colloque OLF-STQ de Terminologie (1985)*. L'ère nouvelle de la Terminologie. Quebec, Gouvernement du Quebec, 1988.
- Brañas, A. (1889): *El regionalismo*, Barcelona, 1889.
- Cabré, M.T. (1992): *La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona, Edit. Empúries, 1992.
- Carballo Calero, R. (1993): "O idioma galego no "Seminario de Estudos Galegos" en Vicente Risco. *Pr'o catálogo da léngua galega*. Homenaxe ó 70 aniversario do Seminario de Estudos Galegos, Santiago, Consello da Cultura Galega, 1993, páxs. 9-12.
- Daviña Facal, L. (1993): *Problemas do léxico científico galego*. Santiago, Xunta de Galicia, 1993.
- Diccionario da lingua galega*. A Coruña, RAG-ILG, 1990.
- Diccionario Xerais da lingua galega*, Vigo, Xerais, 1986.
- Diccionario da lingua galega*, Vigo, Obradoiro-Santillana, 1995
- Dubuc, R. (1985): *Manuel pratique de terminologie*. Montreal, Linguattech, 1985.

- Fernández Salgado, B. et alii (1991): *Diccionario de dúbidas da lingua galega*, Vigo, Galaxia, 1991.
- Galinsky, C. e Nedobity, W. (1989): "International Terminology Standardization", en *Infoterm*, 12, 1989.
- Diccionario normativo galego-castelán*. Vigo, Galaxia, 1988.
- Maurais, J. (1993): "Terminology and language planning" en Sonneveld, H. e Loening, K. (eds.) *Terminology. Applications in interdisciplinary communication*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, páxs. 111-125.
- Muljačić, Ž. (1989): "The emergence of the Florentine>Italian language" en WHALSH, T.D. (edit.); *Synchronic and Diachronic Approaches to Linguistic Variation and Change*. Washington D.C., Georgetown University Press, 1989, páxs. 221-226.
- Rodríguez. González., E. (1958-61): *Diccionario enciclopédico gallego-castellano*., Vigo, Galaxia, 1958-61.
- Reglamento del Seminario de Estudos Gallegos*. Santiago, Nós, 1932.
- Rei Doval, G. (1993): "Sobre planificación léxica da lingua galega. No 25 aniversario de *Introduction to a theory of language planning* de Valter Tauli" en *Cadernos de lingua*, 7, A Coruña, Real Academia Galega, 1993, páxs. 53-76.
- Rodríguez Neira, M. e López Martínez, M.S. (1988): *O galego na Universidade*. Santiago, Consello da Cultura Galega, 1988.
- Sager, J.C. (1990): *A practical course in terminology processing*. Amsterdam, Filadelfia, John Benjamins, 1990. (Está traducido ó castelán como *Curso práctico sobre el procesamiento de la terminología*, Madrid, Biblioteca del libro, Fundación Sánchez-Ruipérez, 1993).
- Santamarina Fernández., A. (1985): "A documentación dialectal no establecemento dunha lingua administrativa." en *Revista de Administración Galega*, 1, Santiago, Asociación de Funcionarios para a Normalización Lingüística de Galicia., 1985, páxs 109-118.
- Wüster, E. (1931): *Internationale Sprachnormung in der Technik besonders in der Electrotechnik*. 3ª edic. revisada, Bonn, Bouvier, 1970.

APÉNDICE I

ALGUNHAS OBRAS IMPORTANTES PARA A EXTENSIÓN DO GALEGO EN ÁMBITOS CIENTÍFICOS

1. Antes da Guerra Civil

- A Nosa Terra. Idearium das Hirmandades da Fala en Galicia e nas colonias gallegas d'América e Portugal.* A Coruña, 1916-1936.
- Nós. *Boletín mensual de cultura galega.* Ourense, 1920-1936.
- Otero Pedrayo, R.: *Síntesis xeográfica de Galicia.* La Coruña, Impr. Lar, 1926.
- Otero Pedrayo, R.: *Problemas de xeografía galega: notas encol das formas de poboazón labrega.* A Cruña, Nós, 1927.
- Arquivos do Seminario de Estudos Galegos.* 6 vols., Santiago, Seminario de Estudos Galegos, 1927-34. (Nesta serie hai artigos de xeoloxía, arqueoloxía, dereito, bioloxía e etnografía).
- Catálogo dos castros galegos.* 3 vols., Compostela, Seminario de Estudos Galegos, 1928-30.
- López Cuevillas, F. e Bouza Brey, F.: *Os oestrinnios, os saefes e a ofiolatría en Galicia.* A Cruña, Nós, 1929.
- Carro García, X.: *O tímpano da capela de D. Leonor.* A Cruña, Nós, 1930.
- Carro García, X.: *A data da inscrición da Porta das Platerías.* Santiago, Nós, (s. a.)
- Rodríguez Castelao, A.D.: *As cruces de pedra na Bretaña.* Santiago, Seminario de Estudos Galegos, 1930.
- Reglamento del Seminario de Estudos Gallegos.* Santiago, Nós, 1932.
- A.A.V.V.; *Terra de Melide.* Santiago, Seminario de Estudos Galegos, 1933.
- Estatuto de Autonomía pra Galicia.* 1936. *Comentarios de Castelao.* 1948. Madrid, Akal, 1976.

2. Despois da Guerra Civil

- Rodríguez Castelao, A.D.: *Sempre en Galiza.* Buenos Aires, Edic. As Burgas, 1944.
- Rodríguez Castelao, A.D.: *As cruces de pedra na Galiza.* Buenos Aires, 1949. Colección Grial.
- *Presencia de Galicia.* Col. Grial nº 1, Vigo, Galaxia, 1951.
 - *Pintura actual en Galicia.* Col. Grial nº 2, Vigo, Galaxia, 1951.
 - *Presencia de Curros y Doña Emilia.* Col. Grial nº 3, Vigo, Galaxia, 1951.
 - *Aspectos económicos y jurídicos de Galicia.* Col. Grial nº 4, Vigo, Galaxia, 1952.
- (Prohibida a partir deste número).
- Grial. Revista Galega de Cultura.* Vigo, Galaxia, 1963.
- Pousa Antelo, A.: *Estudo dunha cooperativa de explotación comunitaria pra unha parroquia rural galega.* Col. Agra aberta nº 2, Vigo, Galaxia, 1968.

- Beiras, X.M.: *Economía e sociedade en Galicia*, Col Enquisa nº 1, Vigo, Galaxia, 1968.
- Declaración Universal dos Dereitos do Home*. A Cruña, Agrupación cultural O Facho, 1968.
- Cambre Mariño, J.: *A revolución dos transportes marítimos e os complexos portuarios europeos*. Col. Agra Aberta nº 4, Vigo, Galaxia, 1969.
- Cambre Mariño, J.: *Educación e desenvolvemento: estrutura e problemas do ensino en Galicia i en España*. Col. Enquisa nº 2, Vigo, Galaxia, 1969.
- V.V.A.A.: *Introducción á economía galega de hoxe*. Col. Enquisa nº 3, Vigo, Galaxia, 1969.
- Beiras, X.M.: *O atraso económico de Galicia*. Vigo, Galaxia, 1973.
- López, A.: *A Ernia Inguinal simple, seu tratamento quirúrxico*. (Traducción de Xermán Quintela Novoa e Rodolfo Prada), Buenos Aires, Edic. Galicia del Centro Gallego, 1973.
- Alot Montes, A. et alii: *Conxo, manicomio e morte*. Monforte, Edit. Xistral, 1977.
- As institucións da loucura en Galicia. Por unha nova siquiatría*. Santiago, Imprenta Minerva, 1977.
- González Fernández, E.: *A siquiatría galega e Conxo*. Madrid, Edic. do Rueiro, 1977.
- Jiménez Casas, C.: *Control de natalidade. Métodos contraceptivos. Cara a unha educación sexual*. La Coruña, Edic. do Rueiro, 1977.
- Núñez Rodríguez, M.: *Arquitectura prerrománica*. Santiago, Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia, 1978.

A partir destes anos prodúcese unha ampliación no número de obras e de temas tratados, polo que a aparición dunha obra non literaria en galego vai deixar de constituír un feito relevante.

APÉNDICE II

LISTADO CRONOLÓXICO DE OBRAS LEXICOGRAFICAS ESPECIALIZADAS EN LINGUA GALEGA.

1984.

Matalobos, M.C. e Díaz López, O.: *Vocabulario Galego de Formación Profesional.*, Lugo, edit. Celta.

1988.

Alonso Pimentel, S. e Vázquez López, M.X.: *Vocabulario da música e espectáculos.*, Santiago, Xunta de Galicia.

Boullón Agrelo, A.I.; Díaz Abreira, C. e Penoucos Castiñeiras, M.: *Vocabulario comercial.*; Santiago, Xunta de Galicia.

Fernández Salgado, B.: "Vocabulario galego do fútbol" en *Educación en Galicia*, 0, pp. 20-22.

Fernández Salgado, B.: "Xogando ó básquet. Vocabulario galego-castelán-francés de baloncesto", en *Educación en Galicia*, 2, p.19.

[López] Dobao, X.A.: *Vocabulario das pesas e medidas.*, Santiago, Xunta de Galicia.

Novo Folgueira, P.: *Vocabulario dos deportes.*, Santiago, Xunta de Galicia.

Núñez Singala, M.C.; Fernández Salgado, B. e Miramontes Castro, M.X.: *Vocabulario do medio físico.*, Santiago, Xunta de Galicia.

Ruibal Cendón, I.; García Cancela, X. e Torres Romar, X.: *Vocabulario do medio agrícola.*, Santiago, Xunta de Galicia.

Santamarina [Fernández], A. e González [González], M. (coords.): *Léxicos: matemáticas, física, química.*, Santiago, Xunta de Galicia.

1989.

Asorey, X.M. et alii.;: *Diccionario temático e ilustrado de Apicultura.* Vocabulario Castelán-Galego., Santiago, CEDAGA

Álvarez Losada, R. e Martín Biedma, R.: *Glosario de termos bancarios.*, Santiago, Xunta de Galicia.

1990.

San Juan, A. et alii.: *Vocabulario das Ciencias Naturais.*, Santiago, Xunta de Galicia.

1991.

Boullón Agrelo, A.I. et alii.: *Léxico da administración Castelán-galego.*, Santiago, Real Academia Galega - Instituto da Lingua Galega.

Novo Salgado, A.: *Vocabulario dos cócteles.*, Santiago, Xunta de Galicia.

Varela Barreiro, F.X. (coord.): *Vocabulario de restaurantes.*, Santiago, Xunta de Galicia.

Varela Barreiro, F.X. (coord.): *Vocabulario de tabernas, bares e cafeterías.*, Santiago, Xunta de Galicia.

1992.

Fernández Sabín, R.: *Vocabulario da electricidade e a electrónica.*, Santiago, Xunta de Galicia.

1993.

Blanco Valdés, X.L.: *Léxico editorial castelán-galego.*, Anexo I de O Cartafol, Santiago, Servicio de Normalización Lingüística da Universidade de Santiago de Compostela.

Carballo Martínez, A. e Dosil López, B.: *Diccionario Galego de Banca.*, Santiago, Xunta de Galicia.

Ferrás, C. et alii.: *Diccionario Galego de Xeografía.*, Santiago, Xunta de Galicia.

Novo Folgueira, P.; López García, X. e Campos, F.: *Vocabulario galego da comunicación*, Santiago, edit. Lea.

1994.

A.A.V.V.: *Léxico básico das Ciencias Naturais Castelán-Galego.* Anexo II de O Cartafol. Santiago, Servicio de Normalización Lingüística da Universidade de Santiago de Compostela.

Candocia Pita, P.; Fernández Prieto, L. e Sousa Fernández, X.C.: *Vocabulario de Historia.*, Santiago, Servicio de Normalización Lingüística da Universidade de Santiago de Compostela.

Gómez Guinovart, J. e Lorenzo Suárez, A.M.: *Vocabulario de informática. Galego-Inglés-Castelán.*, Vigo, Servicio de Normalización Lingüística da Universidade de Vigo.

Iglesias González, S. (dtora.): *Vocabulario galego das artes plásticas*, Santiago, Sociedade galega de arte moderna.

Martínez Martínez, P.: *Vocabulario básico de radiodiagnóstico.* Cadernos para o ensino, 20, Santiago, Xunta de Galicia.

1995.

Arias Vilas, F. e Romero Masía, A.: *Diccionario de termos de Arqueoloxía e Prehistoria*, Vigo, Ir Indo.

Iglesias González, S. (dtora.): *Diccionario galego de termos artísticos*, Santiago, Sociedade galega de arte moderna.

Masa, Vázquez, X.; e Fortes López, A.B.: *Vocabulario das Matemáticas.*, Santiago, Servicio de Normalización Lingüística da Universidade de Santiago de Compostela. (En prensa).

O Servicio de Normalización Lingüística da USC vai publicar neste ano de 1996 as seguintes obras, actualmente en fase de elaboración:

Vocabulario básico de veterinaria.

Vocabulario de filosofía.

Léxico de arqueología.

Léxico de xeografía.

Léxico de C.C. Políticas.

Cen termos clave en Educación Social.

ACERCA DOS NOMES DOS ANFIBIOS E RÉPTILES GALEGOS

MIGUEL A. CONDE TEIRA

Os anfibios e réptiles son animais que inmerecidamente non gozaron, en xeral, de boa reputación na nosa cultura rural tradicional. Felizmente, hoxe en día van aparecendo guías de natureza e outras publicacións que van corrixindo esta má fama e colocan estas especies no seu xusto lugar, isto é, como partes integradas e necesarias nos nosos ecosistemas campestres e montesíos. Moitos destes seres -herpetos, na linguaxe común do naturalista- son ademais moi beneficiosos para a agricultura ao se alimentaren de insectos, caracois, e mesmo pequenos roedores.

A única guía de anfibios e réptiles publicada, ata o momento, en galego e sobre as especies galegas é a de Galán e Fernández (1993). Como é norma en traballos de divulgación, neste libro propuxéronse nomes vulgares para os distintos xéneros e especies do noso territorio. A este respecto debemos de facer notar que se o uso do galego no campo da ciencia é notablemente escaso, no caso da herpetoloxía é puramente anecdótico. Non é posible falar por tanto dunha tradición escrita asentada, senón máis ben de usos esporádicos, irregulares e frecuentemente discutibles. O científico ou afeccionado galego encóntrase entón, a miúdo, desamparado ante as carencias terminolóxicas derivadas desta falta de textos, ou, noutros casos, desorientado ante as discusións léxicas e mesmo ideolóxicas sobre a lingua e a súa codificación.

Neste artigo tentaremos contribuír á resolución destes problemas, analizando polo miúdo as denominacións xenéricas empregadas na guía citada e confrontándoas cos usos na fala común popular. Cando citamos esta "fala común" referímonos á lingua viva transmitida e conservada oralmente durante séculos polas clases populares no territorio lingüístico galego. No tocante a estas voces vulgares a fonte de información fundamental da que nos valem é o Atlas Lingüístico Galego (ALGa, depositado no Instituto da Lingua

Galega, en preparación), con 167 puntos de enquisa dispersos por Galicia e zonas galegofalantes de Asturias, León e Zamora. En ocasións faise tamén referencia a diversos traballos dialectais publicados sobre a fala de distintos lugares de Galicia, que complementan os datos do ALGa.

Como dixemos, o obxectivo principal da crítica son os nomes xenéricos, aínda que ás veces abordamos tamén as denominacións específicas, cando os modificadores non se correspondan cos usos xerais nas demais linguas occidentais europeas ou estean pouco xustificadas. Finalmente ofrecemos unha lista sistemática das especies galegas e os seus nomes, propondo unha denominación xenérica común e as variantes máis representativas, sempre que se encontren suficientemente documentadas. Á parte dos nomes populares indícanse tamén nesta listaxe as adaptacións cultistas máis frecuentes nas demais linguas románicas.

Salamandra salamandra, *Chioglossa lusitanica*:

Para *Salamandra salamandra* Galán e Fernández escollen a voz **píntega**, unha das numerosas denominacións deste urodelo en Galicia (V. mapa p. 86). É unha voz totalmente válida, sen embargo non parece moi adecuada para designar outra especie de salamándrida terrestre galega, a *Chioglossa lusitanica*, pois este último animal carece do padrón de coloración a pintas típico da primeira. Se incluíramos estes dous xéneros no mesmo nome xeral habería que prescindir, en consecuencia, e na lingua científica estándar, das formas inspiradas no cromatismo de *Salamandra salamandra*.

A opción de Galán e Fernández é chamar **saramaganta**, sen máis, á *Chioglossa*, o cal nos parece absolutamente inxustificable. **Saramaganta** é simplemente a denominación común de *Salamandra salamandra* no sudoeste pontevedrés, sendo tamén voz dialectal portuguesa para este último animal (Serra e Albuquerque 1963: 157). Claramente, o uso de **saramaganta**, sen ningún adxectivo modificador dá lugar a confusións entre os falantes xenuínos procedentes desa área pontevedresa.

Para solucionar o problema de escoller unha forma recomendada entre as múltiples variantes pareceunos interesante revisar a realidade dialectal da lingua. Neste sentido o ALGa ofreceunos unha información moi completa e enormemente interesante, ao noso entender. Por este motivo incluímos no artigo un mapa resultado da transcripción desa información. Debemos de facer notar que *Salamandra sa-*

lamandra é especie facilmente identificada polos nosos paisanos, a diferenza de *Chioglossa lusitanica*, que non é distinguida doutras salamándridas, á vista dos datos de que dispomos.

Salamántiga (ou **salamántega**) é unha das voces máis dispersas e estendidas por Galicia, ten certa tradición literaria, serve tanto para *Salamandra* como para *Chioglossa* e está relativamente próxima da orixinaria latina (salamandra), que só se rexistra en dous puntos do ALGa. Por todas estas razóns escollémola de entre as distintas denominacións populares. O latinismo *salamandra* rexístrase no galego xa no sec. XIV, na versión ao noso idioma da General Estoria... "toda ha ymage a feytura et a fegura de salamandras que vivem do fogo puro" (R. Lorenzo, en Machado 1977: 136). Hoxe en día é voz xeral nas linguas europeas (port., esp. e cat. salamandra, fr. salamandre, ing. salamander e al. Salamander...) polo que pensamos que se debería admitir tamén en galego, alomenos nun rexistro científico.

No Atlas de Vertebrados de Galicia (A.V.G., de aquí en diante; SGHN 1995) para *Salamandra salamandra*, **píntega** e para *Chioglossa*, **salamántiga galega**.

Triturus spp :

A voz proposta no guía de Galán e Fernández é **pintafontes**, da que non temos referencia ningunha, nin no ALGa nin noutros traballos, que nos fagan posible avaliar a súa presenza na lingua falada. Só rexistramos un **limpafontes**, no Grove (ALGa), para a cría da ra, e outro en Goián (Pérez 1969: 24), para un insecto acuático máis coñecido por **zapateiro** ou **cabra-cega**. Sendo, pois, un nome de uso tan restrinxido, non nos parece moi apropiado para un uso común estándar.

A información proporcionada polo ALGa revela que son especies algo coñecidas popularmente, denominándose por exemplo **lagarto de auga** no Morrazo; na comarca de Chantada diferencian os informantes entre **pinta da auga** (tritón) e "**pinta venenosa**" (a *Salamandra salamandra*). En dúas localidades de Ourense, moi afastadas entre si, aplícanlles aos *Triturus* os nomes **pinta da auga** (en Valdeorras) e **salamántiga de auga** (no Ribeiro).

Debemos de indicar, sen embargo, que nos cuestionarios do ALGa non se pregunta directamente sobre os tritóns e que estes datos tiráronse de comentarios sobre os nomes da salamántiga e os lagartos. Así, moitas veces, os *Triturus* son asociados aos lagartos e apa-

recen formas como **lagartas**, **lagartillas** e **lagartixas**¹, aplicadas a aqueles. Na comarca do Barbanza recollemos persoalmente a denominación **ghábado**. Ante todas estas informacións, e dado que non hai un nome popular predominante e conciso, estimamos que o máis conveniente é adoptar **tritón** como voz xeral, palabra procedente da mitoloxía grecolatina, tal como fixeron todas as linguas románicas occidentais (cf. port. tritão, cast. tritón, cat. tritó, fr. triton, it. tritone...). No A.V.G. escóllese **limpafontes**.

Discoglossus galganoi:

Galán e Fernández fan unha adaptación do castelán **sapillo pintojo**, na forma híbrida insólita **sapiño pintojo**. O adxectivo **pintojo** non é propio do galego e non hai razón ningunha para empregalo no canto da palabra común **pinto**. Pensamos que tamén sería admisible a adopción do cultismo **discogloso** (port. discoglosso, fr. discoglosse, it. discoglosso), aínda que sexa alleo á fala popular, rexis-tro no que, por certo, non se denomina a este animal **sapo**, senón maiormente **ra**, conforme ao seu aspecto. En todo caso, dadas as características dos discoglósidos, cunha morfoloxía e ecoloxía a medio camiño entre os sapos e as ras, achamos que aplicarlles calquera destas voces populares sería xustificable. No A.V.G. **sapo raxado**, sinónimo de **sapo pinto**.

Alytes obstetricans:

En vez de **sapiño comadrón**, empregado por Galán e Fernández, a nós parécenos moito mellor **sapiño**, ou **sapo parteiro**, xa proposto no galego (Sanjuán López *et alii* 1991: 271). O adxectivo **parteiro** é tamén o usado en portugués, e semellante ao castelán **partero**. Por outra parte, **parteiro** é voz máis difundida e tradicional no galego popular ca **comadrón** (datos do ALGa).

A respecto das denominacións dos *Alytes* achamos moi interesante o feito de que se rexistren no Atlas nomes frecuentes referidos a un "sapo pequeno". Na maior parte da provincia de Ourense atopamos dispersa a forma **sapeta** con esta definición, citándose tamén nunha localidade pontevedresa próxima á anterior provincia.

¹ Esta voz e a anterior son castelanismos non recomendados polo ILG e a RAG.

Noutros lugares de Galicia recóllense, co mesmo significado, **sapella** (nordés da provincia de Pontevedra), **sapo troiteiro** (Terra Cha), e **sapiña**, na zona de Pantón (Lugo). Nesta última localidade, onde **sapiña** coexiste con **sapeta**, a descrición dada polo informante é ben curiosa: “sapo pequeno con ovo pegado no cu”, o cal lembra o hábito do *Alytes* de transportar a súa postura. Finalmente, na Limia rexístrase **sapo toupeiro** (“sapo pequeno que mina na terra”), denominación que probablemente se refira á seguinte especie, *Pelobates cultripes*. No A.V.G., para *Alytes*, **sapiño troiteiro**.

Pelobates cultripes:

En troca de **esporóns**, debería preferir, desde un punto de vista normativo, **sapo de esperóns**, pois o Dicionario da Lingua Galega (ILG-RAG 1990) prefire **esperón**. Na lingua portuguesa úsase **sapo-de-unha-negra** (ou **preta**), que tamén pode ser considerada válida para o galego, xa que nós tamén denominamos **uña** o esperón de certos animais, p. e. o do galo. No A.V.G., **sapo de esporóns**.

Bufo calamita:

Na guía de Galán e Fernández chámase **sapo corriqueiro**. **Corriqueiro** é derivado do verbo **corricar**, que, segundo os dicionarios galegos modernos, significa “corretear, andar corriendo de un lado a outro sin objeto determinado” (Monteagudo e García 1988), “andar dun sitio para outro; andar a paso miúdo e con certa preza” (Navaza e Lastra 1993). A nós parécenos máis simple e menos rebuscado aplicarlle o cualificativo **corredor** (“que corre”) consonte os costumes deste animal e os usos en portugués e castelán. No A.V.G., **sapo corriqueiro**.

Hyla arborea:

O nome **estroza**, empregado polos autores do guía, é palabra moi localizada e minoritaria. Sen descartar que poida ter tamén o significado atribuído por Galán e Fernández, o certo é que só a documentamos na comarca compostelá (García 1974), baixo a forma **estrosa**, e para referirse a un “insecto negro-azul brillante”.

En diversos lugares de Galicia recibe un nome particular, **relo** (coas variantes **rela** e **renlo**) a xulgar pola descrições dadas polos informantes (anfíbio pequeno e de cor verde). Así, a voz aparece en zonas diferentes, desde Laxe ata a Mezquita, pasando pola comarca da Maía, Santaia (Tordoia), Sobrado dos Monxes e Melide (Fraga 1968: 27, Morandeira 1969: 76, Taboada Cid 1971: 23, Lorenzo Vázquez 1962, López Taboada 1978), coincidindo ademais co nome popular destes animais en Portugal (**rela**). En Compostela **relo** designa tamén un "insecto que roe a cebola" (García 1974). No ALGa non existe pregunta específica para a denominación de *Hyla arborea*.

Todos estes rexistros parécennos máis que suficientes para preferir abertamente **rela** ou **relo** para a lingua estándar. No A.V.G., **estroza**.

Lacerta, Podarcis, Psammodromus spp.:

A voz **lagartixa**, empregada por Galán e Fernández, é común na fala. Sen embargo non é aceptada pola Real Academia Galega, por considerala un castelanismo evitable. En galego poden denominarse **lagartos** (forma xeral para todos os lacértidos) ou **lagarta**, palabra bastante frecuente que designa as especies de pequeno tamaño. É esta última unha voz algo estraña, xa que en galego as variantes femininas dos nomes de animais (**pomba**, **raposa**, **merla**...) son sinónimos estritos das masculinas, ou como moito indican o sexo do animal. En todo caso, tal como acontece con outros substantivos, cabía esperar que a voz feminina servise para se referir a especies de maior tamaño. En efecto, isto sucede nalgunha localidade das Rías Baixas, onde **lagarta** é o grande *Lacerta lepida* (datos propios). ¿É quizá o nome **lagarta**, aplicado ás especies pequenas, un derivado regresivo de **lagartixa**? Non dispomos de datos obxectivos para poder responder a esta pregunta.

Nalgunhas localidades dispersas os lagartos de pequeno tamaño tamén se chaman **lagartiñas** e **lagarteiras** (García 1981: 418). *Lacerta lepida*, réptil moi coñecido, de gran tamaño, recibe en gran parte do país o nome **lagarto arnal** (vars. **arnao**, **arnau**), que é ademais a denominación escollida por Galán e Fernández. Outras voces galegas para este animal son **lagartón** e **sardón**. Este último nome ten relación obvia coas portuguesas **sardão** (lagarto arnal) e **sardanisca** (lagartiña). Outras formas galegas para o arnal, como **gazulo** e **gatamal**, son francamente minoritarias, localizándose no concello de Boborás (Ourense). Galán e Fernández citan **lagarto ferreño** para

Lacerta lepida, no Courel. En Oímbra ladra é un animal semellante na forma á lagartixa normal, pero "máis fiero que la 'lagartixa' normal, que suele aparecer después de tronar" (Goldar Durán, 1977: 62), quizá *Psammodomus algirus*, unha lagartixa moi activa e que chía ao ser capturada (Curt e Galán 1982:126-127). No A.V.G., lagartixa (*Podarcis*, *Psammodomus*) e lagarto (*Lacerta* spp.)

Chalcides spp. e *Anguis fragilis*:

Tal como no caso de píntega e saramaganta, Galán e Fernández especializan o nome esgonzo para o xénero *Chalcides*, e escáncer para *Anguis*, cando se trata de sinónimos estrictos. Esgonzo, rexistrada no oriente lugués, é variante minoritaria da máis común escáncer. Xunto a esta aparecen unha gran cantidade de formas parecidas, cambiando dunha localidade a outra, aínda tendo raíces semellantes. Entre as máis relevantes citamos: escánzaro, biscáncer, esgonzo, escronzo, escónzaro, cáncer, riscáncer... Outras denominacións mostran nítida influencia do verbo liscar: liscante, liscáncer, liscanzo, liscrán, etc. A partir desta voz entramos noutro grupo en que observamos relación coa voz alacrán: alicrán, aliscrán... A forma portuguesa licranço está, sen dúbida, relacionada con algún dos nomes anteriores. Goldar Durán (1977: 42) tamén rexistra licaranzo en galego, sen precisar localidade. No galego oriental atopamos as formas escouplo, escoupro, escouprillón, escouprión, escouparón. No ámbito da fala tamén se recollen denominacións probablemente híbridas co castelán "ángel": escánghel, arcánghel, arcánghel.

Finalmente, outras denominacións carecen de conexión coas anteriores e teñen diversas motivacións semánticas: boeiro, verme, cobra da herba, pasmado, cego, todas elas francamente minoritarias. É curiosa a denominación verme, afín ao nome inglés slow-worm (verme lento). En Vigo coñécese popularmente a voz cristali-na, que parece creación propia das falas desta cidade, e emparentada co nome castelán culebra de cristal, voz esta xa en desuso no estándar español. Para os *Chalcides* pensamos que pode empregarse tamén a voz xeral escáncer, xa utilizada en varias publicacións galegas (S.G.H.N., en Alberti 1982: 198). De querermos diferenciar os *Chalcides* (dúas especies) do *Anguis fragilis* poderíamos empregar a forma lóxica escáncer de patas. Cobra de pernas, usada en Portugal, sería outra forma alternativa, sen embargo induce a engano sobre as relacións evolutivas destas especies: os *Chalcides* non son cobras, senón "lagartos" con patas atrofiadas e adaptados á reptación. Popularmen-

te, ademais, identifícanse como escánceres. No A.V.G. **escáncer** (*Anguis fragilis*) e **esgonzo** (*Chalcides* spp.).

Tarentola mauritanica:

A nivel popular é practicamente descoñecida en Galicia. Galán e Fernández danlle o nome de **salmantesa**, do cal non encontramos ningunha referencia nos diversos materiais léxicos do ILG, recollidos da fala, nin no ALGa. É por iso que en galego se acudiu á voz portuguesa **osga** (Chouza e Cid 1987:25, Sanjuán López *et alii* 1991: 262.), ben común no veciño país, que nós tamén recollemos. No A.V.G., **salmantesa**.

Blanus cinereus:

Galán e Fernández danlle o nome de **escáncer cego**, igual ca no A.V.G., que en principio podíamos considerar apropiado, dado o aspecto deste estraño animal. Sen embargo, dado que **cego** é unha das diversas denominacións que ten o escáncer común *Anguis fragilis*, preferiríamos outra forma, tal como **cobra cega**, por exemplo, que evitase esta concorrencia. Como dato que estimamos de interese, en Oímbra (Ourense), dentro da área de distribución de *Blanus cinereus* en Galicia, distinguen o **escouparón** (escáncer) doutro animal que denominan **bicha cega**. Achamos que sería interesante profundar nesta cuestión.

Malpolon, Elaphe, Coronella spp., *Natrix* spp.:

Algunhas das especies que pertencen a esta familia son chamadas por Galán e Fernández **cobra**, en canto outras **serpe** e **cobregón** (aumentativo de **cóbrega**, á súa vez derivado de **cobra**). Non entendemos moi ben as razóns deste proceder, que non ten xustificación nin na fala común nin na taxinomía. A denominación habitual para todos estes animais é a de **cobra** na maior parte da área lingüística galega, a pesar da penetración nalgúñas comarcas do castelanismo **culebra**. Nas rías de Vigo e Pontevedra aparecen as formas **cobre** e **crobe**, e, moi localizada, a metátese **croba**. Algo máis usual, por diversas localidades da provincia da Coruña, é a derivada **cóbrega**, coas variantes infrecuentes **cróbega** e **crógoba**. No galego zamorano está

presente exclusivamente, segundo o ALGa, a voz **quiobra**, que se estende tamén a outras zonas do galego sudoriental, onde convive coa máis común **cobra**. No galego asturiano, como é norma, consérvase o -l- intervocálico en **colobra** e **culobra**. Outros nomes que se rexistran de modo moi esporádico teñen relación con **bicho**: **becha**, **bichoca**, **bichorro** (esta última, recollida na Mezquita por Taboada Cid, 1971: 23, para as cobras de río).

Tendo en conta, pois, que **cobra** é a voz xeral, pensamos que debe preferirse como palabra xenérica para todas as especies. Isto faría que tivesemos que trocar lixeiramente a nomenclatura proposta por Galán e Fernández. Así, en vez de **cobregón** para *Malpolon monspessulanus* escolleríamos **cobra rateira**, xa recomendada no galego (Sanjuán López *et alii* 1991: 241). Esta denominación é, ademais, coincidente coa empregada en Portugal.

No caso das *Coronella* (dúas especies) preferiríamos outros adxectivos. As primeiras son denominadas **cobras lagarteiras**, forma escollida polos autores do guía, que reflicte os seus costumes alimentarios. Antes ca esta proposta preferimos **cobra lisa**, conforme ao uso común e xeneralizado nas linguas europeas occidentais (port. cobra-lisa, cast. culebra lisa, cat. culebra llisa, it. colubro liscio, fr. couleuvre lisse, ing. smooth snake, al. Glattnatter...). O mesmo criterio pode aplicarse á denominación de *Elaphe scalaris*, chamada por Galán e Fernández **cobra riscada**, e por Curt e Galán (1982: 5) **cobra de escada**, conforme ao nome científico e os usos internacionais (port. cobra-de-escada, fr. couleuvre à échelons, ing. ladder snake, al. Treppennatter...).

LISTA DE NOMES

Lista das especies galegas e os seus nomes populares, modificada a partir da proposta de Galán e Fernández (1993), con algunhas sinonimias cultas (v.c.) e variantes máis relevantes. Para as especies mariñas seguiu-se a nomenclatura de Penas Patiño e Piñeiro Seage (1989).

<i>Salamandra salamandra</i>	salamántiga común ²
<i>Chioglossa lusitanica</i>	salamántiga rabilonga ³
<i>Triturus boscai</i>	tritón común ⁴
<i>Triturus helveticus</i>	tritón palmado
<i>Triturus marmoratus</i>	tritón marmorado ou verde
<i>Discoglossus galganoi</i>	sapo pinto ⁵
<i>Alytes obstetricans</i>	sapo parteiro ⁶
<i>Pelobates cultripes</i>	sapo de esperóns ⁷
<i>Pelodytes punctatus</i>	sapiño patilongo ⁸
<i>Bufo bufo</i>	sapo común ⁹
<i>Bufo calamita</i>	sapo corredor
<i>Rana perezi</i>	ra verde ¹⁰
<i>Rana iberica</i>	ra patilonga
<i>Rana temporaria</i>	ra vermella
<i>Hyla arborea</i>	rela común ¹¹
<i>Emys orbicularis</i>	sapoconcho común ¹²
<i>Mauremys leprosa</i>	sapoconcho leproso
<i>Dermochelys coriacea</i>	tartaruga mariña de coiro
<i>Caretta caretta</i>	tartaruga mariña común
<i>Lepidochelys kempii</i>	tartaruga mariña pequena
<i>Chelonia midas</i>	tartaruga mariña verde
<i>Eretmochelys imbricata</i>	tartaruga mariña carei
<i>Lacerta lepida</i>	lagarto arnal ¹³
<i>Lacerta schreiberi</i>	lagarto das silveiras
<i>Lacerta vivipara</i>	lagarto das brañas
<i>Lacerta monticola</i>	lagarto da serra
<i>Podarcis bocagei</i>	lagartiña común

² Píntega, pinta, salamanca, pinchorra, saramaganta, sapagueira, sacabeira, zaramela, pesoia (pezoia), sacarrancha, pozoña, bronca, roncha, saramaganda, pinchorla, pinchobra, salamánteca, salamándega, zampexa, sabandixa, sabandilla, sabanduxa, sarabandixa, pezoira, sacarroña, tarta, salamandra (tamén v. c.).

³ Quioglossa (v. c.).

⁴ Outros: lagarto da auga, pinta da auga, salamántiga de auga, salamanca, sabanduxa, ghábado (estensibles ás outras especies do xénero).

⁵ Discogloso (v. c.).

⁶ Posiblemente tamén sapeta, sapella, sapete, sapiña, sapo troiteiro.

⁷ Sapo toupeiro.

⁸ Pelodite (v. c.).

⁹ Sapo mormeiro, sapón, sapo da trona, sapo cunqueiro.

¹⁰ Arrán, ran, arrá, rocha, reque, sapa (todas eles estensibles ás outras especies de *Rana*).

¹¹ Relo, renlo.

¹² Sapocuncho. Tamén variante sapo-concho, nótase plural sapos-conchos.

¹³ Lagartón, sardón, lagarto arnau, gazulo, gatamal, lagarta, lagarto ferreño.

<i>Podarcis hispanica</i>	lagartíña dos penedos
<i>Podarcis muralis</i>	lagartíña dos muros
<i>Psammotromus algirus</i>	lagarto rabudo
<i>Psammotromus hispanicus</i>	lagarto cincento
<i>Chalcides chalcides</i>	escáncer de patas común
<i>Chalcides bedriagai</i>	escáncer de patas ibérico
<i>Anguis fragilis</i>	escáncer común ¹⁴
<i>Tarentola mauritanica</i>	osga común
<i>Blanus cinereus</i>	cobra cega
<i>Malpolon monspessulanus</i>	cobra rateira
<i>Coronella austriaca</i>	cobra lisa común
<i>Coronella girondica</i>	cobra lisa meridional
<i>Elaphe scalaris</i>	cobra de escada
<i>Natrix natrix</i>	cobra de collar ¹⁵
<i>Natrix maura</i>	cobra viperina
<i>Vipera seoanei</i>	víbora común ¹⁶
<i>Vipera latastei</i>	víbora fociñuda

AGRADECIMENTOS

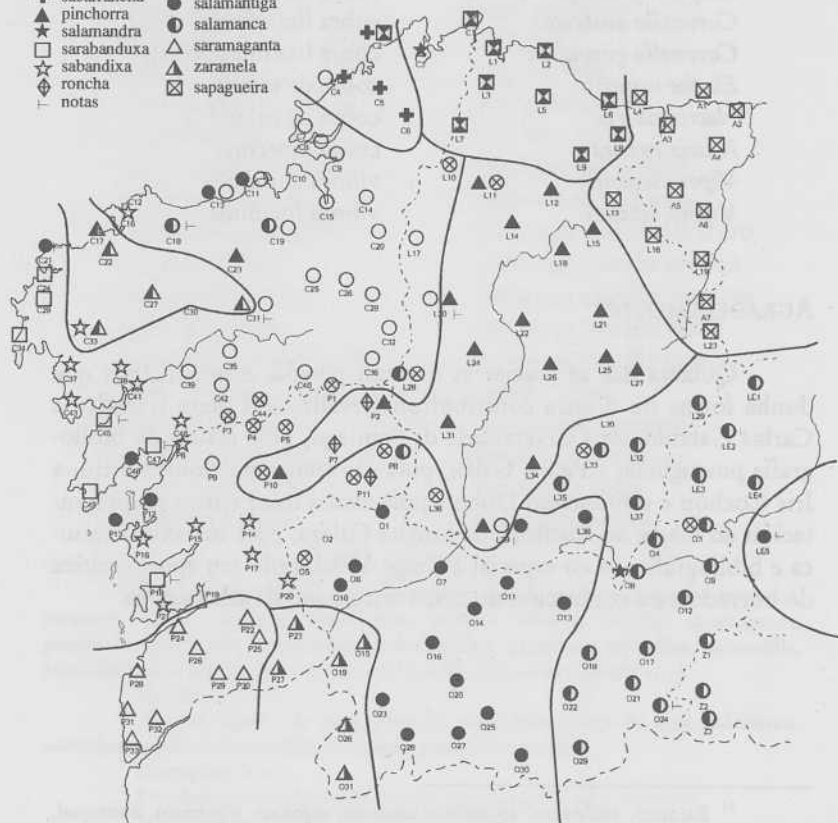
Quixera dar as grazas ás diversas persoas e institucións que dunha forma ou doutra contribuíron á realización deste traballo: a Carlos Garrido, da Universidade de Santiago, pola cesión de bibliografía portuguesa; a Pedro Galán, pola súa atención e comentarios; a Iris Cochón e a Francisco Dubert pola axuda informática na presentación do mapa; ao Instituto da Lingua Galega, pola súa axuda técnica e bibliográfica; e en especial a Tiago Vidal, polo seu apoio, crítica do borrador, e a confección do mapa dos nomes da salamántiga.

¹⁴ Esconzo, escónzaro, escancerón, escronce, esgonzo, esgónzaro, escánquel, escolante, escolanzo, cáncer, alcáncer, alcánguer, escánghel, biscáncer, riscáncer, liscáncer, liscáncero, descánzaro, liscanzo, liscánzaro, licaranzo, liscante, liscancra, liscrán, alicrán, escoupro, escouprillón, escouparón, cobra da herba, pasmado, verme, cego, boeira, cristalina.

¹⁵ Cobre, cóbrega, quiobra, becha, bichoca (todas estensibles ás demais colúbridas).

¹⁶ Víbola, víbera, vibarón (este último nome probablemente se refira a unha colúbrida de tamaño maior, non ás víboras).

☒ sacabeira	○ pintega
▲ pesoia	⊗ pinta
✚ sacarrancha	● salamántiga
▲ pinchorra	● salamanca
★ salamandra	△ saramaganta
□ sarabanduxa	▲ zaramela
☆ sabandixa	⊠ sapagueira
◇ roncha	
— notas	

C.18: salamancas
C.21 : salamándiga
C.31: pezoira
C.45: sarabandixa
C.47: sarabandixa

L.20: pinchoira
L.39: salamántrega
O.24: salamancra
P.18: sarabandixa
Le.2: salamanca pinta
Le.5: salamántiga

BIBLIOGRAFÍA

- Chouza e Cid (1987): *1300 nomes galegos de seres vivos*. Ed. Follas Novas. Santiago.
- Curt, J., e Galán, P. (1982). *Esos anfibios y reptiles gallegos*. Ed. José Curt. Mollabao-Pontevedra.
- Fraga García, R. (1968): *Vocabulario de Mellid y cercanías*. (inédito). Facultade de Filosofía e Letras, Univ. de Santiago.
- Galán, P., e Fernández, G. (1993): *Anfibios e réptiles de Galicia*. Ed. Xerais. Vigo
- García, C. (1974): *Léxico de la comarca compostelana*. Anexo 1 de *Verba*. Univ. de Santiago.
- García, C. (1985): *Glosario de voces galegas de hoxe*. Anexo 27 de *Verba*. Univ. de Santiago.
- Goldar Durán (1977). *Folklore y onomasiología de los animales reptantes*. Tese de licenciatura. Univ. de Santiago.
- López Taboada, M. C. (1978): *El habla de la comarca de Sobrado de los Monjes*. Memoria de Licenciatura (inédita). Facultade de Filología, Univ. de Santiago.
- Lorenzo Vázquez, R. (1962): "Estudios etnográfico-lingüísticos sobre la Mahía y aldeaños", en *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*. 18: 200-241.
- Machado, J. P. (1977): *Dicionário Etimológico da Língua Portuguesa*. Livros Horizonte. Lisboa.
- Monteagudo Romero, H., e García Cancela, X. (1988). *Diccionario Normativo Galego-Castelán*. Ed. Galaxia. Vigo.
- Morandeira Loures, J. (1969). *El habla de Lage*. Tese de licenciatura (inédita). Facultade de Filosofía e Letras. Univ. de Santiago.
- Navaza Blanco, G., e Lastra Muruais, X. (1993). *Diccionario Xerais da lingua*. Ed. Xerais. Vigo
- Penas Patiño, X. M., e Piñeiro Soage, A. (1989). *Cetáceos, focas e tartarugas mariñas das costas ibéricas*. Consellería de Pesca. Santiago.
- Pérez Alberti, A. (1982). *Xeografía de Galicia*. Tomo I. O Medio. Ed. Sálvora. Santiago.
- Pérez Alonso, M. J. (1969): *Vocabulario de Goián*. Tese de Licenciatura (inédita). Univ. de Santiago.
- RAG-ILG (1990). *Diccionario da Lingua Galega*. Real Academia Galega-Instituto da Lingua Galega, Santiago de Compostela.
- Sanjuán López et alii (1991). *Vocabulario das ciencias naturais*. Consellería de Educación e Ordenación Universitaria. Dirección Xeral de Política Lingüística. A Coruña.

- Seco Fernández, R. (1971): *Vocabulario y notas etnográficas de la Mezquita*. Memoria de licenciatura, Facultade de Filosofía e Letras. Univ. de Santiago. Publicado parcialmente en "Algunos aspectos de la vida material y espiritual de A Mezquita", *Boletín Auriense*, 8 (1978): 107-166.
- Serra, J. A., e R. M. Alberquerque (1963): "Anfíbios de Portugal", en *Revista Portuguesa de Zoologia e Biologia Geral*. Vol. 4: 75-227. Lisboa.
- SGHN, Sociedade Galega de Historia Natural (1995): *Atlas de Vertebrados de Galicia*. Tomo 1. Consello da Cultura Galega. Santiago de Compostela.
- Taboada Cid. (1971): *Vocabulario y notas folklóricas de La Mezquita*. Tese de licenciatura. Universidade de Santiago.

OS ADVERBIOS ABSOLUTOS DE LUGAR. ACHEGA SEMÁNTICA E DIALECTAL.

XOSÉ MANUEL PÉREZ SARDIÑA
Instituto da Lingua Galega

0. Introducción

A alternancia dos adverbios relativos de lugar *riba/arriba* e *baixo/abaixo* (lugar de *riba/arriba*, etc) foi o cerne dun traballo de curso, realizado dentro da área de morfoloxía. Mais, dunha noutra, presentouse a necesidade de afronta-lo estudio íntegro do adverbio de lugar e daquela principiamos polas formas absolutas. Os froitos deste primeiro paso son os que van ocupar por enteiro o artigo que segue¹.

Determinamos, así mesmo, que a investigación non perseguise tanto a explicación de tódolos posibles usos dos adverbios de lugar como a fixación dos seus significados básicos ou rectos. Ademais, a realización do presente artigo pretende achegar conclusións que boten luz sobre a súa dialectoloxía e sobre a interferencia lingüística, orfas en canto as comparamos co substancioso tratamento que se lle brinda ó verbo ou ó substantivo (tanto formal coma semanticamente).

Os estudos gramaticais panorámicos ó respecto achegan para o galego unha valiosa base de traballo. Pola contra, os específicos erran ó destacaren valores parciais, sobre de todo os baseados en obras literarias, xa que se supeditan en exceso á interpretación individual do investigador. Así, aínda que as descrições do linguísta poidan ilustrar ben unha situación e o seu contorno, faise difícil determina-los mesmos con fiabilidade, a penas dende a súa interpretación textual. Está claro que o que querría dici-lo autor dunha obra litera-

¹ Temos que agradecer, moi especialmente, ó profesor Xosé Xove Ferreiro a súa valiosa confianza e mailos seus azos. Con el contraemos unha débeda que procuramos compensar con este artigo, o cal ampliamos, refixemos e corriximos tanto nos casos en que se nos anotaron certas suxestións coma nos que a propia descrición semellaba pouco axeitada á realidade.

ria ofrece a posibilidade de disertar sobre a verosimilitude ou a textualidade, non de delimita-la realidade. En todo caso, a finalidade última destes traballos procura máis unha contribución á esculca de expresións idiomáticas ca unha sistematización de valores. Todo isto fíxonos reflexionar, tomar con cautela certas conclusións pola súa restrictividade e mais ollar para aqueles valores espaciais contrastables coa realidade e, polo tanto, comprobables.

En consecuencia, dende un principio, foi seleccionada a maneira que, ó noso entender, consideramos máis axeitada para catalizármolos diferentes obxectivos: a localización motivada por preguntas verbo da toponimia menor da parroquia de Irís (concello de Cabanas-A Coruña).

A enquisa realizámoslle a sete persoas, todas elas autóctonas² e de idade comprendida entre os corenta e os oitenta e cinco anos, mediante gravadora para facilitar posteriormente a súa transcripción íntegra. A idade dos informantes, catro deles pasan os 70 anos, deita claramente os resultados cara a un sistema adverbial orixinado no segundo cuarto deste século, e incesantemente modificado ata hoxe.

As diversas situacións nas que se realizou a enquisa, seguindo a Coseriu (1967², 315), cadraban no contexto extraverbal empírico dos "estados de cousas", isto é, as referencias realizábanse por coñecemento espacial directo dos interlocutores, sen estaren á vista os lugares designados. Houbo tamén un caso de "contexto físico", no que o informante amosaba lugares inmediatos e visibles³. Con estas situacións determínanse, en grande medida, as posibles referencias adverbiais dentro dun espacio coñecido e delimitable.

Debemos ter en conta que a maior ou menor concreción dos falantes á hora de delimitar unha área ou terreo fronte a outro pode estar condicionada polo coñecemento extraverbal común que teñan os interlocutores para ese espacio. Albíscase o emprego da referencialidade en función dese suposto, e así téndese tanto a desbotar unha serie de delimitacións cando o grao de coñecemento común é alto, como a detalla-la situación do designado o máis posible, cando se considera ese grao baixo⁴.

² Con isto quero dicir que pertencen a familias ou, como se di alí, "razas" orixinarias desta parroquia.

³ Outros autores como Bühler (1950, 94 e ss.) falan de deixes *ad oculos* que expresa algo presente ó falante, sen que sexa necesaria a presenza física, e que engloba tanto o "contexto físico" coma o "empírico" de Coseriu.

⁴ A exigua aparición de elementos non marcados, nomeadamente o adverbio *aquí*, podería ser outro índice da segunda situación comunicativa pola escaseza do con-

1. Análise

1.1 A tradición descritiva galega

Os estudos recentes de referencia obrigada para o galego son Santamarina (1975) e Álvarez et alii (1992³). Representan dúas tendencias descritivas caracterizadas polo maior ou menor achegamento á realidade oral concreta. Mentres que o primeiro se centra no estudo dunha fala do galego, os segundos atenden unha norma englobadora para o conxunto do noso idioma. As dúas posturas representativas implican unha variación tanto no número de formas adverbiais diferenciadas como no de trazos distintivos.

Se seguímo-la gramática de Álvarez et alii (1992³, 422-426), atopáremo-lo seguinte esquema:

1º. Oposición gramatical.

- Aquí “neste lugar” (1ª persoa). Alí “nese lugar” (2ª persoa⁵). Alí “naquel lugar” (3ª persoa). Acolá “nese lugar ~ naquel lugar” ou “nestoutro lugar” (sen relación directa coa distancia).
- Acá/Acó “proximidade á 1ª persoa”. Alá/Aló “afastamento á 1ª persoa”.

2º. Oposición vaguidade vs. precisión.

- Acolá/-í “precisión”.
- -á/-ó “vaguidade”.

3º. Oposición “movemento translocal” vs. “movemento intralocal” ou “situación”.

- Acolá/-í/-á “situación ou movemento intralocal”.
- -ó “movemento translocal”.

Nestes dous últimos puntos resúmese a confluencia e simplificación que se produciu na maior parte de Galicia para formas rematadas en -á ou en -ó⁶. Indicacións neste senso aparecen no dictiona-

texto tipo no que se ten que dar un alto grao de coñecemento común do “contexto empírico”.

⁵ Anótase indirectamente a posibilidade de “exclusión de primeira e segunda persoas” a través da significación dos demostrativos en Álvarez (1992³, 210). Cf. Alarcos (1980³, 302-304) para os demostrativos e no mesmo (1980³, 306) a descrición semántica para os adverbios absolutos do español.

⁶ No sur: *acá/alá* e norte-leste: *acó/aló*. Fernández Rei (1991², 103) anota a simplificación en “moitas falas da Coruña, de Lugo, de Asturias e do Bierzo” onde predomina *aquí/acó* e *alí/aló*, “mentres que no resto se rexistra a oposición *aquí/acá*, *alí/alá*”. Esta descrición coincide a grandes trazos cos datos do ALG (1995) nos mapas

rio do ILG-RAG (1990) e mais no de Ares Vázquez et alii (1990³), nos que se describe unha división próxima á de Álvarez et alii (1992³).

O tratamento de trazos semánticos é moi semellante para estas tres obras, aínda que en Vázquez et alii (1990³) hai unha nota marxinal que apunta cara ó maior afastamento lineal de *aló* fronte a *alá*⁷. Por outra banda tamén atopamos diverxencias en que tanto Álvarez et alii (1992³, 424) como Vázquez et alii (1990³) só dan para as formas en -í o trazo de "situación" ("en...") sen o acompañaren do de "movemento" ("a..."), mentres que o ILGA-RAG (1990) inclúe ámbolos trazos para cada entrada.

A orientación cara á oralidade expónse, entre outros, en Rodríguez (1958-I). O autor achégase á realidade falada, groso desta obra lexicográfica recompilatoria, e encara os valores do galego vivo. Incide na relación "proximidade"/"afastamento" á primeira persoa, e sitúa *acólá* na distancia xa que o define como "acullá, a la otra parte" e "allá, en aquel lugar". Atribúelles precisión ós adverbios rematados en -í, que confronta coa vaguidade dos rematados en -á/-ó. Así mesmo, considera a convivencia do trazo de situación co de movemento co que as formas rematadas en vocal palatal non se distinguirían das rematadas en vocal velar ("a/en ... lugar"), agás *acá/acó*, que son definidas como "sitio donde se halla el que habla"⁸. En consecuencia, este último trazo semántico podémolo interpretar como non distintivo.

Nesta mesma liña, Santamarina (1970) concluíu que a oposición etimolóxica "situación" vs. "movemento" deixou de ser funcional para o galego vivo da Fonsagrada (Lugo), e só recorre á referencia persoal e á oposición "vaguidade" vs. "precisión" para caracterizalo sistema adverbial dese concello lugués. Polo que respecta a *acólá* o autor encadra esta forma nun sistema adverbial relativo á primeira persoa xunto con *enriba* e *embaixo*, ademais de identificalo co afastamento.

correspondentes a cada forma. Tamén se amosa a través de dúas gramáticas a situación dialectal do galego, a primeira de Saco y Arce (1868), ourensán, que detalla os adverbios propios desas terras: *eiqui, ehi, eli, alá* e *acólá* (a penas exemplifica *aló* a través dunha cántiga) e a segunda de Carré Alvarellos (1967): *aquí/eiquí, alí, alá, aló* e *acólá*. Repárese en que ambos omiten as formas *acó/acá*.

⁷ Indicado tamén por Rodríguez (1958-I) e mais por Porto Dapena (1972, 207).

⁸ Rodríguez (1958-I) na entrada *acá*.

Carballo Calero (1979⁹) tamén se inclina por un sistema adverbial simplificado. Iguala as formas en -á e en -ó en canto que significan o mesmo có *acá* e o *allá* casteláns⁹.

As contribucións máis próximas á parroquia que nos ocupa son as de Porto Dapena (1977), que no tocante á semántica do adverbio absoluto decántase por unha distinción lineal caracterizada polo menor ou maior afastamento do falante:

AQUÍ→ AÍ→ ALÍ→ ALÁ→ ACOLÁ→ ALÓ
ACÓ

Acó é considerada por este autor como unha variante combinatoria de *aquí*, empregada só con verbos de movemento, sen posibilidades de oposición contextual, que pervive a penas nas zonas máis rurais e interiores da comarca ferrolá.

1.2 Valores espaciais

Despois de analizármolas diferentes sistematizacións gramaticais podemos apoia-la nosa descrición semántica en tres trazos que parecen propios dos adverbios absolutos de lugar: correspondencia entre adverbio e persoa gramatical, "vaguidade" fronte a "precisión" e "movemento translocal" fronte a "situación"¹⁰ ou "movemento intralocal".

1.2.1. Correspondencia adverbio/persoa gramatical

Tendo en conta a referencialidade da enquisa (a ubicación descriptiva de microtopónimos), a actitude do falante centra a deíxe non na proximidade á súa persoa senón no núcleo comunicativo falante/oínte, que se converte no "referente" explícito de toda a localización. Translócase, polo tanto, o sistema tripersoal (1ª-aquí, 2ª-aí e 3ª-alí) en favor do trazo de proximidade ou non proximidade ó espacio ocupado polos interlocutores, co que *aquí* designa lugares considerados 'próximos' tanto á 1ª como á 2ª persoas.

- (1) ...e *aquí*... *aquí* ó lado as Fontiñas.
- (2) ...*aquí* é a Chousa.
- (3) *Tes aquí* As Torres por derriba dos Currás.

⁹ Cf. Valladares (1970).

¹⁰ Preferimos esta denominación para este trazo á maioritaria de "repouso".

- (4) *Eso chámase Suaspenas despois... chámánlle Sandín por aquí, pola beira da estrada.*
 (5) *Despois queda A Aceiteira aquí, debaixo de Formarís de Baixo.*
 (6) *Tes o Muíño do Cubo tamén aquí adiante.*
 (7) *Aquí diante chámase de por riba da corredoira*¹¹.

As diferencias espaciais reais entre as diferentes designacións van dos 10 (7) ata os douscentos metros (1 e 6). Isinuándose o "sinalamiento" en:

- (8) *Monte Meá é aquí cerca de Couredo.*
 (9) *Xa vén a xunqueira aquí, xa do río aquí xa se ve...*

Exemplos nos que se localiza co adverbio da "proximidade" dentro do ámbito de *aí/alí*, así a todo parece que aínda se lle quere imprimir ese sentido de achegamento ó falante. Obsérvase para os mesmos falantes:

- (10) *Cara o coto é Monte Meá... Si, alí é Monte Meá.*
 (11) *Couredo é da Fonte Escura... Monte Meá debe de ser aí.*
 (12) *...hai unha zona aí, que é na beira do río, que xa hai xunqueira, chámánlle O Cabrón.*

No *alí* de (10) *Monte Meá* considérase afastado, fronte ó *aquí* de (8) que resulta ser próximo en realidade, e finalmente o (11) que se adecúa á localización que viña facendo o falante, caracterizada polo menor afastamento. O lugar sitúase a un quilómetro de onde se fala, e entre o *alí* de (10) e o *aquí* de (8) a penas hai douscentos metros.

Na segunda situación o *aí* de (12) está lixeiramente agachado, detrás dun lombo, e o único que o diferencia do *aquí* de (9) é a visión imaxinaria (ó nos colocarmos fóra da casa teríámola *xunqueira* enfronte), xa que non hai diferenza na distancia. Percíbese daquela un matiz de proximidade para o (9), mentres que o (12) caracterízase co menor afastamento.

Isto indicaría ben ás claras a subxectividade que rexe a deixes destes adverbios, reformulable en canto se produce unha variación obxectiva, como pode se-la apreciación por parte do falante dunha maior distancia real, pero sobre todo cando esa variación é subxecti-

¹¹ Na representación gráfica dos exemplos preferimos unha adaptación ó galego normativo no tocante á morfoloxía, ós castelanismos léxicos e máis á pronuncia das vocais, xa que vemos como secundaria a explicitación pormenorizada de todos eses fenómenos.

va, o que repercute na "distancia psicolóxica" do falante que está máis condicionada por elementos cognitivos.

Para a forma *aí* atopamos un valor predominante de exclusión de 1ª e 2ª persoas, determinado pola falta de proximidade ás mesmas¹².

(13) ... *había unha poza aí onde bebían as vacas.*

(14) *Eran tres aquí, e outra que había aí onde ten as cortes Prácido, catro. Véxanse tamén (11) e (12).*

O que o individualiza fronte a *aquí*, caracterizado polo trazo de proximidade ós interlocutores. Pero o terceiro elemento en disputa contribúe a xerar unha nova oposición no plano da non proximidade. *Alí* designa os lugares máis afastados na conciencia do falante, mentres que *aí* indica dentro da non proximidade o menor afastamento.

(15) *Alí onde vive Dogracias.*

(16) *De alí para aquí é de Irís.*

(17) *E despois para alí é Irís e para aquí Cabanas.*

(18) *Aí é onde divide a parroquia de Irís e a de Santa Cruz, para baixo é Irís, para a parte de alí xa é Santa Cruz.*

(19) *Si, por alí... por alí aquel cacho para a parte de Laraxe.*

Véxase tamén o exemplo (10).

Ó designaren deste xeito, altérase a tradicional correspondencia entre as persoas gramaticais e os adverbios absolutos de lugar. Así, coidamos que a referencialidade persoal (gramatical) se converte en condicionante secundario fronte ás consideracións espaciais subxectivas do falante, que sería o semanticamente determinante. Ademais, a casa, rueiro, parroquia, comarca... no que se atopan a 1ª e a 2ª persoas pódese converter nun tipo de referencia a partir da que a 1ª persoa determina a proximidade ou afastamento doutras entidades espaciais. Ábrese multiplicidade de posibilidades lingüísticas, conservándose así mesmo a orixinaria de 1ª p.-*aquí*/2ª p.-*aí*/3ª p.-*alí*. Botando o pé fóra do corpus que nos ocupa, comentemos tres exemplos da vida cotiá:

(20) *A factura atopeina aquí, tñaa no peto* (indica proximidade á 1ª persoa e exclúe a 2ª).

¹² Vid. supra nota 5.

(21) *O lixo tirámolo aquí, á outra banda da rúa* (indica proximidade tanto á 1ª coma á 2ª persoa).

(22) *Seica viron o coche aquí preto da Coruña* (proximidade á 1ª persoa e á 2ª). Cf. *Estívenche ben anos alí en Bos Aires ou Alí, en León, moito frío pasamos*.

A contextualización extraverbal convértese, en último termo, en fundamental á hora de comprende-la formulación destas proposicións. Unha serie de coñecementos comúns, cemento silandeiro da comunicación, apoia a posibilidade de considerarmos próximos A Coruña ou o depósito do lixo, mais tampouco sen excluírmo-la deíxe con *aí* e *alí*. Así a todo, cremos que estes casos só se poden producir en contextos nos que haxa un grao de coñecemento do contorno físico suficiente por parte de ámbolos interlocutores.

Para os adverbios rematados en vocal non palatal teríamos orixinariamente un tipo de oposición binaria. A forma *acó* representaba a "proximidade" englobadora da 1ª e 2ª persoas, mentres que *alá-aló* facían referencia a un lugar non próximo ós participantes do acto de fala, exclúeos, en consoancia co que postulan as diferentes gramáticas. Así, *alá-aló*, en canto á referencia persoal, non se distinguen de *alí*; mais, nesta fala concreta, *acó* a penas funciona como variante formal de *aquí* nun único falante do que tiramos estes dous exemplos de contraste¹³:

(23) ... *para aquí todo é de Iris*.

(24) *As fraguicelas son para acó do río*.

Entre eles xa non existe oposición semántica. A deíxe deste adverbio foi asumida por *aquí* na práctica totalidade dos informantes, obsérvase:

(25) *Vindo para aquí, despois é todo esto*.

(26) ... *e despois para alí é Iris e para aquí xa é Cabanas*.

(27) *Tes para aquí debaixo de Formarís...*

(28) ... *que sexa do Cal da Fontiña para aquí*.

(29) *Despois vindo para aquí chámase A Pena da Leciñ*.

¹³ Porto Dapena (1972, 207) considera *acó* variante combinatoria de *aquí* con verbos de movemento, mais para o caso que nos ocupa só se produce a combinación coa preposición *para*, mesmo en concorrencia coa forma extensiva, o que agoira a inminente desaparición.

A situación no afastamento é máis variada, cf. exemplos (15) a (19):

- (30) *Despois para alá non sei máis nada... xa é da parte de alá.*
- (31) *Cara a alá... xunta o de Camilo.*
- (32) *Xa pertence todo a Laraxe, aló ó Pereiro.*
- (33) *Xa pertence a Suaserra, é aló enriba.*
- (34) *A Alaxe é aquí... aló onde están os prados eses subindo.*
- (35) *Que vén do muíño de Valedoso, de aló da Paineira.*
- (36) *... para a parte de alá o Castro.*

Vexámo-la seguinte oposición para clarifica-las diferencias.

1.2.2. Vaguidade vs. Precisión

A serie rematada en vocal palatal distínguese, segundo coinciden tódalas descrições, pola maior ou menor precisión deíctica: a serie en -í caracterízase pola precisión (puntualidade) á hora de realízala deíxe fronte ás series en -ó e -á nas que se percibe certa vaguidade designativa.

Os resultados da enquisa insinúan unha dirección moi próxima aínda que con modificacións formais importantes.

A distinción circunscríbese só á área de maior afastamento (*alí-alá-aló*), visto que na de proximidade se consumou para a maioría dos falantes o sincretismo de valores encol de *aquí*, no sentido da simplificación que ata hai pouco distinguía o ámbito de *aí*. Antes de pasarmos á descrición dos primeiros observémo-lo sincretismo de valores nestoutros adverbios.

Os usos puntuais ou concretos de *aquí* podémolos ollar nos exemplos (1) a (7), nos que ademais se marca a proximidade dun lugar. Confróntense cos seguintes:

- (37) *Despois xa é do Salto, xa é da parte de alá, xa non é de aquí.*
- (38) *É o que hai aquí en Irís.*
- (39) *Esa é a Fonte do Salto e aquí, claro, o lugar do Salto.*
- (40) *...moito máis cerca de aquí.*
- (41) *E veu morrer aquí, aquí á Pena.*

Persiste tamén neste *aquí* o trazo de proximidade, así a todo ten un novo valor inclusivo polo que o falante se engloba co oínte nunha entidade espacial máis ou menos delimitable e caracterizada pola non puntualidade: Irís (37 e 38), o lugar do Salto (39 e 40) ou A Pena (41). Neste último observamos, por contexto extraverbal, unha

ambigüidade que se salva co apoio noutro sintagma especificativo, á *Pena*. O primeiro *aquí* designaba directamente a casa na que nos atopábase, feito que non se axustaba ó que o falante quería expresar e de aí a inmediata especificación.

Aí parece considerarse máis preciso en caso de que se refira á 2ª persoa ou ó seu ámbito, excluindo a 1ª persoa. Mais para os contextos nos que expresa non proximidade, tamén para o interlocutor, a súa precisión non é dubidosa como podemos ver enriba cos exemplos (12) a (14).

Neste ámbito, igual ca no da proximidade, danse casos nos que se expresan valores que poderíamos considerar “englobadores” dunha entidade espacial (non puntuais):

(42) *Aí hai... a pena aquela que hai alí.*

(43) *Aí moitos hai que lles chaman as fraguicelas.*

(44) *Sitios máis pequenos, has de conocer as fincas aí.*

(45) *Non recordo se aí teñen nome.*

Como xa se sinala en Álvarez et alii (1992³, 424): “*aí* non ten correspondencia nos adverbios en -ó nin en -á polo que se estende doadamente ós valores propios destas series...”, aínda que cómpre unha grande contextualización xa que este englobamento non é tan claro como o da proximidade ou o do maior afastamento. Hase ter en conta que a desaparición progresiva da serie adverbial non palatal no ámbito da proximidade foi o que propiciou unha situación semellante para *aquí*¹⁴.

Mentres, no maior afastamento, o avance das formas en -í foi limitado e as formas rematadas en vocal non palatal disputan un extenso espacio de uso. A referencia menos precisa de *alí*, segundo Álvarez et alii (1992³, 425), nótase a penas para as referencias anafóricas: “... algunhas veces pódese atopar referido a lugares menos precisos”¹⁵. Non rexistramos no noso traballo ese tipo de usos ou outros próximos, polo que mantemos para este sistema que o “englobamento” ou a menor precisión segue a se-lo característico das formas rematadas en vocal non palatal, obsérvense os exemplos (30) a (36), fronte á conecreción de *alí* nos exemplos (15) a (19). Naqueles casos désígnase unha área non pormenorizada ou que non se quere especificar, pero que ten unha deixé inequívoca: o lugar extenso do Salto (30), zona lindeira con outra parroquia (31), o lugar extenso do Pereiro (32), a

¹⁴ Cf. Álvarez et alii (1990³, 425).

¹⁵ Rodríguez (1958-I) advirte o trazo de indeterminación para este adverbio na correlación *aquí...alí*.

parroquia de Suaserra (33), unha zona de prados relativamente próxima ó falante pero non concretizada (34), a zona extensa da Painceira (35), indirectamente a parroquia de Santa Cruz do Salto (36), mentres que os de *alí*, ademais desa deíxe inequívoca, designan lugares que se consideran máis singularizados, o lugar de Vilar (15), un cal-regato- (16), unha dirección concreta (17-18), a división das parroquias de Irís e Laraxe (19).

Unha construción relacionada coa vaguidade é a combinación dos adverbios absolutos coa preposición *por*, que en por si xa significa imprecisión. Tradicionalmente, viñéronse considerando os seus usos combinatorios co adverbio *aí* de bastante imprecisos ou mesmo de non referenciais, rachando o seu parentesco sintagmático con expresións paralelas como *por aquí/por alí*, e mesmo coas series non palatais. Comparémo-los seguintes exemplos:

- (46) *Eso chámase Suaspenas... despois chámase por aquí, pola beira da estrada...*
- (47) *Despois aquí, indo por aquí adiante...*
- (48) *E despois vamos por aí adiante.*
- (49) *A parroquia de Cabanas chega alí enriba ó marco do Salto, e vai por aí pola parte de riba...*
- (50) *E despois baixa por aí, non sei por onde baixa ata Cabanas.*
- (51) *O Paso Cativo e os Reises... son os que hai por aí arriba.*
- (52) *Todo por aí, ata chegar á Pedra do Couto son as Pinabetas.*
- (53) *... ese camiño que vai por alí, chámanlle a escada.*
- (54) *Por alí chámanlle a Costeira.*
- (55) *... chámanlle Sistos, Sistos todo por aló abaixo.*
- (56) *A casa do 'Manco' ten moita fraga, ten moitos montes por aló, moita fraga.*

Para *aí* temos que indica-lo uso deíctico, alomenos dentro da referencialidade destes informantes, no sentido da (non-)proximidade tanto puntual (concreta) como englobadora (vaga ou menos delimitada se se prefire). Está claro que a subxectividade do falante, o grao de descontextualización e, tal vez, outros factores que foxen á nosa apreciación inflúen no paso cara a valores non-deícticos, caracterizados por non teren referencia, pero son factores todos eles ausentes das entrevistas que nos ocupan.

1.2.3. *Movemento vs. Situación*

As formas propias da "proximidade" deixaron paso a un lexe-ma único que acabou designando tódalas posibilidades nesta área. Se-

gundo poidemos apreciar nos exemplos (23) a (29) non existen contextos opositivos reais. Exemplos coma o (9) ou o (41) confirman ese desprazamento mesmo con verbos de movemento. Para *acó*, forma específica do movemento translocal, xa se indicou a súa condición de variante formal, cf. (23) e (24).

As formas do afastamento achegan unha riqueza aparente. Faise uso de tres formas: *alí*, *alá* e *aló*, máis ó pouco que reparemos aparecen unha serie de irregularidades fronte ó paradigma gramatical proposto como común:

1º. *Aló* e *alí* son os únicos elementos en contextos independentes -cf. (32) a (34) para *aló* e (15) para *alí*-.

2º. Cando se produce o encontro con preposicións *aló* e *alí* aparecen sempre en combinación sintagmática con *por* -cf. (53) a (56)-. *Alá* e *alí* concorren con *para a parte de/da parte de* -cf. (36) e (37) para *alá* e (18) para *alí*-, *aló* e *alí* predominan coa preposición *de* -cf (35) para *aló* e mais (16) para *alí*-.

3º. Na combinación coa preposición *para/cara a* conflúen indistintamente *aló* e *alá* -cf. (57) para *aló*, (30) e (31) para *alá* e mais (17) e (26) para *alí*-.

Aló e *alí*, en contextos independentes sen preposición, concorren con verbos que indican situación ou repouso (estar, ser), o que invalida de entrada a oposición de movemento ou dirección fronte a estado ou situación para esta fala. O número limitado de casos obrigounos a recorrer a outra serie de textos dunha fala próxima. Neles confirmábase a concorrencia de ámbalas formas con verbos de movemento ou de situación indistintamente.

O caso de *alá* amósase como máis anómalo. Podémolo confirmar como variante combinatoria de *aló*, segundo os diferentes contextos da enquisa. Mais os textos de apoio achegáronnos exemplos nos que *alá* tamén funciona en contextos independentes, tanto con verbos de movemento coma cos de estado. Se xebrámo-los usos individuais confírmase o conflito de formas adverbiais nunha mesma persoa, fronte ó corpus inicial no que a penas existe alternancia en contextos onde aparece a preposición *para*.

Tampouco nos parece correcta unha interpretación lineal próxima á de Porto Dapena (1977) e outros (vid. supra nota 7), malia que algunhas designacións apunten nesa liña.

(57) *De alí para aquí é de Irís e para aló Cabanas, ata O Penso é Cabanas, para alá San... San Martiño, ¿entendiches?*

Invertiríase ademais a relación entre as formas xa que sería máis próximo *aló* ca *alá*. Ó noso entender é a falta de fixación a que causa esta vacilación.

2. Os sistemas adverbiais absolutos veciños¹⁶

A complementariedade ou alternancia de *alá*, ou o esporádico caso de *acó*, revelan a situación anómala xerada polo proceso de consolidación dun novo sistema deíctico adverbial.

Dende unha perspectiva diacrónica son dous os fenómenos que se están a producir en grande parte do galego. O máis recente é a substitución por *aquí* da(s) forma(s) de proximidade rematada(s) en vocal non palatal, do que non se dispoñen datos concretos en canto a extensión. O outro pode vir de vello, e consiste no predominio dunha das series non palatais sobre a outra, coa solución en *-á* ou en *-ó*, xa sinalado enriba (vid. supra nota 6).

Diante dos resultados obtidos barallamos dúas alternativas para explica-la situación sincrónica: ou ben se trata dos restos do sistema tradicional, ou ben ese sistema xa se simplificou, hai ben tempo, en favor dunha das dúas opcións, previsiblemente *-ó*, chegando logo da zona costeira *alá*. Os datos apuntan cara a esta última opción.

Dende o punto de vista interno, só perduran os restos de *acó*, o que implica necesariamente o paradigma binario inicial *acó/aló*.

Ó recorrermos á dialectoloxía, temos que seguindo o ALG (1995, 338), na costa persiste a forma *alá*, a carón de *acá* na Queira-Ares (C.8)¹⁷ ou de *acó* en Pontedeume (C.9)¹⁸, pola contra, para o interior en Espiñaredo (C.6) aparece exclusivamente a serie rematada en vocal velar aberta.

Algo semellante se reproduce, con sorprendente semellanza, na comarca ferrolá. Deste xeito, nas proximidades de Ferrol temos *-á*, en San Cristovo-Ferrol (C.7), mais ó pouco que nos imos arredando para o interior simplifícase o sistema en favor de *-ó*, así o confir-

¹⁶ Os datos dos que dispomos a penas nos permiten constata-las formas, sen poder achega-los correspondentes trazos semánticos ou a distribución. Así mesmo *acólá* non o documentamos na enquisa. O ALG (1995) tampouco non o anota en toda a volta do golfo ártabro, mais cómpre deixar constancia da súa existencia no mesmo concello de Cabanas, tanto nas parroquias do interior coma esporadicamente en xente maior desta parroquia que nos ocupa, o que nos fai pensar que sofre un retroceso importante.

¹⁷ En Caamouco-Ares documentamos *aló* en xente maior.

¹⁸ O que pode implicar a coexistencia para o afastamento de *alá* con *aló*.

man os datos de San Ramón-Moeche (C.5). Existe ademais un punto intermedio con tódalas formas, na Carreira-Valdoviño (C.4)¹⁹.

Obsévese, así mesmo, que en Betanzos (C.15) e mais Mesoiro-A Coruña (C.11) tamén hai -á, mentres que na zona de Carnoedo-Sada (C.10) repítense os resultados de Pontedeume. Todas elas atópanse na costa e están arrodeadas por -ó para o interior²⁰.

A importación de *alá*, propio das falas costeiras, toma forma en canto constatamos as densas relacións humanas de Irís con esa área demograficamente máis poboada, e poderíamolo afirmar como máis probable ca que formas en -ó avansasen do interior, co que os intercambios foron menos intensos.

Certamente hai moitas variables que foxen ó noso control, como é a intensa migración de terras da montaña para a marifía, pero cremos que a contraposición -á/costa vilega vs. -ó/interior rural segue a estar moi presente. Este argumento externo e maila serie de usos alternantes e pouco fixados decídenos pola posibilidade da interferencia dialectal, alomenos no tocante a esta zona concreta do nordeste coruñés.

3. Conclusións

Dende o punto de vista semántico apreciamos dous trazos autenticamente significativos para caracteriza-lo sistema desta fala: o de proximidade, acompañado polo de afastamento nun segundo nivel, e mailo de englobamento fronte ó de puntualidade:

	+PROXIMIDADE	-PROXIMIDADE	
		-AFASTAMENTO	+AFASTAMENTO
ENGLOBAMENTO	AQUÍ († ACÓ)	AÍ	ALÁ ~ ALÓ
PUNTUALIDADE	AQUÍ	AÍ	ALÍ

En todo caso, esa déixe englobadora (vaguidade, non puntualidade, non precisión, etc) coidamos que se caracteriza pola concre-

¹⁹ Porto Dapena (1977) non menciona formas en -á para a déixe próxima, e moito menos o sistema completo para a zona de Valdoviño. En realidade, só documenta na zona de Pantín-Cedeira as formas do maior afastamento, *ali/alá/aló*, ás que se engaden *acó* e *acólá* en Cerdido e no interior de San Sadurniño, fronte á área simplificada de Ferrol-Narón e arredores con só as formas *ali/alá*.

²⁰ Rodríguez (1958-I), neste sentido, identifica as formas en -ó como propias de comarcas de montaña e outras sen especificar.

ción e delimitación espacial, aínda que sen se especificaren os elementos que poida haber dentro do referente.

As series adverbiais desta fala teñen formas de expresión diferenciadas para o maior afastamento. Mais imponse o modelo simplificado de *aí* en canto que se concentran os valores tanto de englobamento como de puntualidade nos adverbios que designan os ámbitos da proximidade e do menor afastamento.

Con todo isto, a existencia de dúas formas diferenciadas no maior afastamento englobador parécenos que pode ser causa directa do contacto entre áreas dialectais próximas. Os datos dos que dispoñemos apuntan nesa dirección: a costa, con *-á*, ten maior poder irradiador có interior sobre esta zona, orixinariamente de *-ó*.

Á vista dos resultados coidamos conveniente comprobalos a través da realización dun estudio máis profundo que determine, por unha banda, as formas existentes nos escritos medievais desta área dialectal e, pola outra, os trazos semánticos pertinentes das distintas variedades sintópicas circundantes, para relacionarmos daquela, cun certo grao de fiabilidade, a actualidade e maila historia dos adverbios absolutos de lugar.

Bibliografía

1. Estudios gramaticais e dialectais citados

- Alarcos Llorach, E. (1980³), "Los demostrativos en español", en *Estudios de Gramática Funcional del español*, Madrid, Gredos.
- Álvarez et alii (1992³), *Gramática Galega*, Vigo, Galaxia.
- Bühler, K. (1950), *Teoría del Lenguaje*, Madrid, Revista de Occidente.
- Carballo Calero, R. (1979⁷), *Gramática elemental del gallego común*, Vigo, Galaxia.
- Carré Alvarellos, L. (1967), *Gramática Gallega*, A Coruña, Moret.
- Coseriu, E. (1967²), "Determinación y entorno", en *Teoría del Lenguaje y Lingüística General. Cinco Estudios*, Madrid, Gredos, pp. 282-323.
- Fernández Rei, F. (1990), *Dialectoloxía da lingua galega*, Vigo, Xerais.
- Instituto da Lingua Galega (1995), *Atlas Lingüístico Galego. Morfoloxía non verbal*, A Coruña, Fundación "Pedro Barrié de la Maza". Citado como ALG (1995).
- Porto Dapena, J.A. (1977), *El gallego hablado en la comarca ferrolana*, Anexo 9 de *Verba*.
- Saco y Arce, J. (1868), *Gramática Galega*, Lugo, Soto Freire.

- Santamarina Fernández, A. (1975), "El adverbio gallego. Estudio basado en el habla del Valle de Suarna (Fonsagrada, Lugo)", *Verba*, 2, pp. 59-106.
- Valladares Núñez, M. (1970), *Elementos de gramática gallega*, Vigo, Galaxia, (edición facsimilar).

2. Dicionarios consultados

- Ares Vázquez, Mª Carme et alii (1990³), *Diccionario Xerais da Lingua*, Vigo, Xerais.
- Instituto da Lingua Galega/Real Academia Galega (1990), *Diccionario da Lingua Galega*, Santiago/A Coruña, Instituto da Lingua Galega/Real Academia Galega. (ILG/RAG)
- Rodríguez González, E. (1958-I, 1960-II, 1961-III), *Diccionario Enciclopédico Gallego-Castellano*, Vigo, Galaxia.

ALGUNHAS PECULIARIDADES DO USO DAS PREPOSICIÓNS E FRASES PREPOSITIVAS CON SIGNIFICADO PRELOCATIVO E POSTLOCATIVO NO GALEGO (COMPARADO CO CASTELÁN)

EKATERINA E. GUERBEK
ELENA S. ZERNOVA

As preposicións e frases prepositivas consideradas¹ forman un grupo bastante numeroso que está amplamente representado en todas as áreas de funcionamento de ámbolos dous idiomas investigados.

As súas principais oposicións semánticas en galego e castelán coinciden: prelocatividade / postlocatividade, presenza / ausencia do sema de contraposición en expresións prelocativas. Ó mesmo tempo, a análise comparativa do funcionamento das preposicións e frases prepositivas dadas nos dous idiomas afíns permitiunos descubrir unha serie de discrepancias, que se refiren en xeral á periferia do uso do idioma.

1. Como un idioma da zona marxinal dentro do grupo ibero-románico, o galego preséntanos no seu funcionamento algúns trazos que poden ser cualificados no sistema como arcaicos ou vulgares.

1.1. No grupo das preposicións e frases prepositivas consideradas este fenómeno maniféstase, por exemplo, nunha serie de formas que no castelán se consideran como arcaicas, pero no galego teñen as súas correspondencias actuais e bastante usuais. Nos textos galegos modernos atópanse as formas *alén*, *alén de*, que corresponden ás formas arcaicas castelás *allén de*, *allende*: "...O fillo do señor Conde Duque, aquel que andou coidando porcos alén mar..." (Casares, 44-45).

¹ A maioría das unidades lingüísticas consideradas aquí son frases prepositivas, formadas por unha preposición e un adverbio ou substantivo (*delante de* / *(de) diante de*, *frente a* / *fronte a*, etc.). Hai que notar que segundo a tradición académica española tales expresións non se inclúen na categoría de preposicións propias. Sen embargo, e tendo en conta a comunidade funcional de frases prepositivas coas propias preposicións, considerámolas aquí conxuntamente.

Nas traducións paralelas do ruso ó galego e ó castelán tales formas están presentes no primeiro caso e ausentes no segundo: "Vdali za recoyu... melcali ogní..." (Lérmontov, 557) - "...Enxergábanse ó lonxe, alén do río, as mainas luces..." (Riveiro 1, 204) - "Allá a lo lejos, en la otra margen del río, ... parpadeaban las luces..." (Abollado, 167). "...Bilá doch, da uteclá za more s tatárinom". (Lérmontov, 500) - "Tiña unha filla, pero foise alén do mar co tártaro" (Riveiro 1, 90) - "Tuvo una hija, pero se escapó al otro lado del mar con un tártaro" (Abollado, 66).

Algúns resultados interesantes están aportados pola análise comparativa do uso da preposición *tras*. Os lingüistas españois consideran esta preposición coma unha forma exclusivamente literaria, cun matiz de arcaísmo, unha forma que se está eliminando do uso coloquial². As nosas observacións de lingua oral dos nativos permítennos supoñer que a preposición *tras* no discurso galego carece de semellantes características ou as posúe en menor medida e úsase en xeral máis frecuentemente que en castelán. Para comprobar esta suposición realizamos un experimento lingüístico. Foi proposto ós nenos de 6 a 9 anos de idade compoñer unha frase coa preposición *tras*. Repartimos os nenos en dous grupos: no primeiro atópanse os que falaban galego nas súas familias (incluso antes de entrar no colexio); no segundo os que falaban nas súas familias só castelán e empezaron a aprender o galego só no colexio. Os nenos do primeiro grupo compuñan as frases en galego, os do segundo en castelán. O experimento realizouse en dous colexios da cidade de Vigo e os seus arrabaldes. Os resultados presentámoloss na seguinte táboa. No recanto esquerdo de cada cadro está indicado o número dos participantes, no dereito o número das frases compostas que conteñen o uso de *tras* como preposición espacial (entre comiñas está a variante *tras de*)³.

² Seco, M.: *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española*. Madrid, 1976, páx. 331; García Yebra, V.: *Claudicación en el uso de preposiciones*, Madrid, 1988, páx. 236, etc.

³ M. Morera Pérez considera *tras de* como "variante de expresión libre" da preposición *tras* (Morera Pérez, M.: *Estructura semántica del sistema preposicional del español moderno y sus campos de uso*. Puerto del Rosario, 1988, páx. 126).

Idade \ Grupo	1 grupo (o galego)	2 grupo (o castelán)
6 anos	20 7 (5)	39 0
7 anos	23 16 (11)	31 6
8 anos	22 20 (15)	34 24 (1)
9 anos	23 20 (13)	30 27

Hai que notar que as frases foron compostas practicamente por tódolos nenos, pero a palabra *tras* non sempre (como se pode ver na táboa) foi interpretada por eles en calidade de preposición, pero podía intervir en calidade de parte dalgunha outra palabra (*detrás (de)*, *atrás (de)*, *trasnada*, *traste*, etc.), ou ben en calidade de onomatopea (este uso nótase tamén nos dicionarios)⁴, ou ben en calidade dun nome propio inventado (Mi muñeca se llama Tras). Nunha serie de ocasións compúñanse as frases con palabras foneticamente semellantes (trabajaba, tarde, etc.) ou simplemente algunhas frases calquera (o último foi máis característico do grupo de idade menor). A análise dos resultados mostra que algúns nenos de 6 anos de idade, os que a penas empezaran a aprender a ler (todos eles o fixeron no colexio), pero que falaban galego nas súas casas, foron capaces de interpretar *tras* coma unha preposición, mentres que ningún neno do grupo "castelán" de 6 anos o fixo. É probable que os nenos que falaban galego nas súas casas (e os que, se cadra, escoitaban os programas de televisión en galego), oísen a preposición *tras* máis frecuentemente (notemos que a súa experiencia como lectores equivale a cero). Observamos que este índice aumenta simultaneamente coa idade, e a comparación dos resultados entre os grupos 1 e 2 mostra que os nenos que falaban galego nas súas casas sempre estaban máis dispostos a usar a preposición *tras*. Pois ben, os datos obtidos poden ser considerados coma unha confirmación de que a preposición *tras* se usa máis na fala oral en galego, a diferenza do castelán.

1.2. A forma *atrás de*, incluída na norma do idioma galego, corresponde á área da fala vulgar en castelán. Os gramáticos notan a aparición bastante frecuente desta frase prepositiva na lingua galega

⁴ Real Academia Española: *Diccionario de la lengua española*, T. 2, Madrid, 1992, páx. 2013; Moliner, M.: *Diccionario de uso del español*, T. 2, páx. 1369.

coloquial⁵. Segundo as nosas observacións, o uso desta forma nos textos literarios pode ser distinto. Por exemplo, nos textos de M. Forcadela case está ausente (o único uso atopado é: "É preciso que fagan todos o que eu lles diga e que veñan atrás de min" (Forcadela 1, 174); ó mesmo tempo, nos contextos parecidos úsase a miúdo a forma *detrás de*). Pero na traducción de "Alicia no país das marabilas" de L. Carroll ó galego a forma *atrás de* elimina totalmente a forma *detrás de* nos diferentes contextos (Barro, Pérez).

Os lingüistas españois consideran como vulgar, dialectal ou propio da lingua hispanoamericana o uso das construcións do tipo "adverbio local + posesivo na forma tónica" (por exemplo, *delante mío, detrás suyo*), equivalentes ás combinacións da correspondente frase prepositiva co pronome persoal (*delante de mi, detrás de mi*)⁶. E aínda que unhas construcións semellantes foron fixadas tamén no castelán literario⁷, o seu emprego, en comparación coas construcións normativas co pronome persoal, é totalmente insignificante, e frecuentemente forman parte dun estilo marcado.

A gramática galega reconece como normativo o cambio do pronome persoal nestas construcións polo posesivo (*diante miña*, co mesmo valor que *diante de min, detrás túa*, co mesmo valor que *detrás de ti*, etc.)⁸. As razóns da aparición da forma feminina do posesivo na construción galega, segundo sabemos, non foron investigadas. Atopamos un intento de explicar semellante fenómeno, do que moi raros casos están fixados nos textos casteláns, na gramática de Salvador Fernández. O científico opina que a desinencia "-a" pode aparecer nun posesivo só en combinación cun adverbio rematado en "-a", como unha especie da concordancia formal (*arriba mía, en contra mía -contrapostos a dentro mío, en torno mío*)⁹. Unha explicación semellante (sen embargo, bastante discutible tamén para o castelán) parece ser totalmente inadecuada para o galego, onde a forma feminina é obrigatoria en tódolos casos. Segundo a nosa opinión, é máis probable que aquí actúe o principio da analoxía histórica, conforme a que a desinencia do feminino (-a, -as) chega a ser un elemento característico

⁵ Álvarez, R., Regueira, X., Monteagudo H.: *Gramática galega*, Vigo, 1992, páx. 513.

⁶ Real Academia Española: *Esbozo de una Nueva Gramática de la Lengua Española*, Madrid, 1979, páxs. 430-431; Seco, M.: *op. cit.*, páx. 120, etc.

⁷ E.: "Dolores vino detrás mío" (Goytisolo, 34); "Encima mío, el cielo ondeaba como un lado" (*ibid.*, 93); "Y él mismo había tomado asiento enfrente suyo, en una de las butacas del tresillo que ladeó, acercándola" (Corrales, 51).

⁸ Álvarez, R. et al.: *op. cit.*, páx. 220.

⁹ Salvador Fernández: *Gramática española. Los sonidos, el nombre y el pronombre*, Madrid, 1951, páx. 234.

para a formación dos adverbios e locucións adverbiais (comp. as locucións adverbiais castelás *a ciegas, a gatas*, etc.). A análise do noso material mostrou que as construcións con posesivos nos textos galegos funcionan practicamente coa mesma frecuencia que as combinacións de preposicións e frases prepositivas cos pronomes persoais. Nalgúns textos ou ben desaparece por completo a súa alternativa (e. g., Alonso), ou ben a superan absolutamente en cantidade (Valiña; a proporción 7:1). Está fixada tamén a predominancia das construcións cos pronomes persoais (e. g., Riveiro 1, 28:6; Riveiro 2, 18:1; de Toro, 3:1), así como tamén o uso exclusivo deles (Forcadela 1,2; Casares; Cunqueiro).

Como testemuño de que a alternancia das construcións co pronome persoal / posesivo en galego a miúdo é puramente arbitraria, serven os exemplos das variantes alternantes en usos semellantes no mesmo texto. Por exemplo, na tradución da novela de M. I. Liérmontov "Un heroe do noso tempo" ó galego: (a) "Estaba diante miña sen se mover, e púxenme a observa-los seus rasgos faciais" (Riveiro 1, 90) (no texto orixinal: "On stoyal pérodo mnoyu nepodvizhno, i ya náchal rassmátrivat chertí egó litsá" (Lérmontov, 500); "Gruxñítsqui, de pé diante de min, mantiña a vista baixa fortemente excitado" (Riveiro 1, 184) (no texto orixinal: "Grushñítskiy stoyal pérodo mnoyu, opustív glazá, v sílnom volnénii" (Lérmontov, 562). "...E ábrese diante túa unha campá plácida e luminosa..." (Riveiro 1, 171) (no texto orixinal: "...I otriváetsa pred toboi tikhaya i svétlaya poliana..." (Lérmontov, 553); "Diante de min tiña o mar encrespado e tormentado da noite pasada..." (Riveiro 1, 94) (no texto orixinal: "...Predo mnoy tianulos nochnoy búreyu vsvolnóvannoe more..." (Lérmontov, 504).

Sen embargo, nunha serie de ocasións pódense descubrir certas dependencias que determinan a elección dunha ou outra construción. Por exemplo, na guía "O Camiño de Santiago" para as combinacións de *tras, detrás, diante, dediante, fronte* co pronome de 2ª persoa singular, o autor consecuentemente elixe só o pronome posesivo *túa* (hai 7 casos como tal), por exemplo, "Dediante túa tes unha magnífica vista" (Valiña, 99). No único caso do uso do pronome de 3ª persoa (indicando o pronome un obxecto inanimado - o pazo-museo), o autor utiliza a construción co pronome persoal: "...detrás del, a muralla romana..." (Valiña, 100). Pois ben, a oposición estrutural, realízase en dúas direccións: o cambio da 2ª persoa pola 3ª e a transición do ser animado ó obxecto inanimado.

A influencia do primeiro factor parece ser máis forte: das 24 construcións con posesivo atopadas, 12 refírense á 2ª persoa (*túa*), 9

á 1ª (7 *miña*, 2 *nosa*), 2ª forma de cortesía (*súa*) e só unha á 3ª persoa (*súa*). Probablemente a posibilidade de interpretación ambigua do pronome "súa" (*del(es)* / *dela(s)*) provoca que o falante nativo, para evitar o sentido dobre, opte por usar o pronome persoal, que ten unha soa acepción.

2. Outra peculiaridade máis do uso das preposicións galegas actualmente é unha considerable variabilidade formal, provocada pola ausencia da norma rixida e estable. A norma actual determina a existencia no galego literario das seguintes preposicións e frases prepositivas con significado prelocativo e postlocativo: *ante*, *antes de*, *diante de*, *perante*, *por ante*, *fronte a*, *en fronte de*; *tras*, *tras de*, *atrás de*, *detrás de*, *despois de*¹⁰.

Non obstante, nos textos galegos, a diferenza dos casteláns, obsérvanse distintas variantes ortográficas e morfolóxicas, o que é un testemuño das "dificultades que existen nos procesos da elaboración e da creación da norma escrita do galego"¹¹.

Algunhas variantes formais que figuran nos textos modernos son:

Diante de / *dediante de*. "O Camiño, desaparecido nun trozo, pasaba por diante da capela de San Roque". - "O Camiño pasa por dediante do humilde templo, casas e cemiterio" (Valiña, 141, 121). Na norma recoñécese a preposición *diante de*.

En fronte de / *enfronte de* / *enfrente a*. "En fronte do templo, sitúase o antigo hospital de San Lazaro" (Valiña, 179). "As mociñas e os rapaces fan cadansúa ringleira, unha enfronte da outra, e baten as mans cantando" (Riveiro 1, 30) (no texto orixinal "Devki i molodie rebiata stanóviatsa v dve sherengui, odná prótiv drugoy, khlópayut v ladoshi i poyut" (Lérmontov, 463). "A princesiña estaba sentada enfronte a min e escoitaba as miñas parvas invencións..." (Riveiro 1, 159) (no texto orixinal: "...Kniazhná sidela prótiv meniá i slúshala moy vzdor" (Lérmontov, 545). A variación *a* / *de* nótase nas gramáticas¹², pero a norma actual recomenda, primeiro, a escritura de *en* e *fronte* por separado, e segundo, o uso de *de*¹³. Notemos que esta frase prepositiva en xeral atópase nos textos en raras ocasións (a compara-

¹⁰ Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego. Real Academia Galega. Instituto da Lingua Galega. Santiago de Compostela, 1995, páxs. 179-180.

¹¹ Narumov, B. P.: *Formirovanie románskikh literatúrnikh yazikov. Sovremenniy galitskiy yazik*. Moskvá, 1987, páx. 148.

¹² Álvarez, R. et al.: *op. cit.*, páx. 504.

¹³ Fernández Salgado, B. et al.: *Diccionario de dúbidas da lingua galega*. Vigo, 1991, páx. 223; *Normas...*, páx. 179.

ción con *fronte a*, *fronte de*), e ás veces é considerada polos nativos coma unha forma que non se emprega ou se emprega pouco e, amais, que se percibe como un préstamo do castelán.

Fronte a / fronte de. "...Paseaba polo cuarto Sandro Fioravanti que, nun pronto, chantábase fronte ao cabaleiro que debuxa un sorriso enigmático" (Méndez, 15). "Cinco grises, gorras de prato, bandullo de pai de familia, as porras na man, están fronte deles sen saber que facer, a ver se lles veñen reforzos" (de Toro, 56). Esta variabilidade nótase tamén nas gramáticas¹⁴, pero na lista normativa actual cítase a variante *fronte a*¹⁵.

Fronte a / Frente a "Sorteí o remuíño de coches que se detían en dobre fila fronte a unha farmacia de garda..." (Alonso, 130). "...Toni e Elvis estaban no interior dun vello Peugeot, aparcado fronte á porta do hotel Cidade de Vigo" (Forcadela 1, 13). Nas normas está recomendada a forma *fronte a*, elixida segundo o criterio etimolóxico (< lat. *frontem*).

A ausencia dunha norma ríxida e estable para o galego provoca a penetración dos numerosos modelos típicos do uso coloquial nos textos literarios. No funcionamento das preposicións e frases prepositivas consideradas pódese observar un fenómeno característico para a lingua coloquial, unha tendencia, expresada moi claramente en galego, que consiste na formación de así chamadas preposicións e frases prepositivas agrupadas que posúen máis expresividade en comparación coa preposición ou frase prepositiva individual¹⁶.

Hai que notar que nos dicionarios e nas gramáticas do idioma galego, así como nos do castelán e do portugués¹⁷, as preposicións agrupadas e frases prepositivas, sobre todo as compostas dunha preposición e unha frase prepositiva, practicamente non están codificadas e en xeral están investigadas en pouca medida.

As preposicións e frases prepositivas galegas con significado prelocativo e postlocativo combínanse máis frecuentemente coa preposición *por*: *por tras de*, *por detrás de*, *por diante de*, *por fronte de*, *por fronte a*, *por ante*. Con base nas nosas observacións podemos supoñer

¹⁴ Álvarez, R. et al.: *op. cit.*, páx. 504.

¹⁵ *Normas...*, páx. 179.

¹⁶ Semellante fenómeno atopámolo non só nas linguas románicas. Estase a comparar o uso das preposicións agrupadas con normativas no ruso, por exemplo, na fala dos nenos, na lingua vulgar e nos dialectos, o que ás veces atopa o seu reflexo nos textos literarios.

¹⁷ Balabán, F.P.: *K voprosu o codificatsii predložnykh edinits v slovariakh ispánskogo y portugálskogo yazikov; Funktsionalnosemanticheskiy aspekt yazikovikh edinits ráznikh úrovney: Romanoguermánskaya filológiya*. Kishiniov, 1986, páxs. 32-39.

que, polo visto, no idioma galego literario estas combinacións atópanse con máis frecuencia ca no castelán literario. En todo caso, non atopamos ningún exemplo do seu uso na novela de M. Delibes *"El príncipe destronado"*, nin tampouco en *"La Familia de Pascual Duarte"* de Camilo José Cela. Na novela de J. L. Sampedro *"La sonrisa etrusca"* o único exemplo é o uso de *por delante de* no sentido figurado: "Te explotan, no eres nada, todos ascienden por delante de ti" (Sampedro, 99). Pola outra banda, en moitos textos galegos considerados as combinacións da preposición *por* coas frases prepositivas con significado prelocativo e postlocativo están presentes con maior ou menor frecuencia.

Así, por exemplo, M. Forcadela na súa obra *"Fóra de xogo"* emprega 20 veces a combinación *por tras de* para expresar unhas relacións estáticas (fronte a 3 usos de *detrás de* e nin sequera un só uso de *tras*, *tras de* neste sentido Forcadela 1), e noutra obra -emprega 4 veces só esta combinación- (Forcadela 2); X. Miranda emprega dúas veces *por detrás de* e unha vez *por tras de*, fronte a só un uso de *detrás de*, para expresar as mesmas relacións (Miranda).

Na maioría das ocasións as partes de tales combinacións conservan cadanseu sentido. En caso de denominar as relacións estáticas *por*, como se sabe, expresa a idea da indeterminación, mentres en caso de denominar as relacións dinámicas, a idea da traza do movemento¹⁸. Sen embargo, ás veces a preposición *por*, polo visto, pode desemantizarse. Por exemplo: "...Fíxome notar sinalando co dedo unha alta montaña que se erguía mesmo por diante de nós" (Riveiro 1, 24); no texto orixinal: "...I ucazal mne páltsem na visókuyu goru, podnimávshuyusia priamo prótiv nas" (Lérmontov, 459).

O uso da palabra concretizante *mesmo* neste caso non sería compatible coa actualización do sema de 'indeterminación de localización' na estrutura do significado da preposición *por*. Neste caso trátase, polo visto, xa non da frase prepositiva agrupada, senón da frase prepositiva individual, pero composta de tres elementos.

Menos frecuentes son as combinacións das consideradas preposicións e frases prepositivas coas preposicións *desde* (*dende*), *de*, *para*: "A imaxe que puido contemplar desde detrás dunha caixa era moi semellante a que imaxinara a partir do relato de Toni" (Forcadela 1, 175); "...Todo o que eu escoitara dende detrás da sebe" (Riveiro 1, 37) (no texto orixinal: "...Vsio, chto ya slíshal, sidia za zabórom...") (Lérmontov, 467)). "Coñecía eu moi ben tódolos carreiros daquel xardín encerellado de diante das nosas casas" (Riveiro 1, 181)

¹⁸ Narumov, B. P.: *op. cit.*, páxs. 131-132.

(no texto orixinal: "Vse tropinki sada, pocrivávshego otlógost prótiv náshikh domov, bili mne khoroshó izvestni" (Lérmontov, 560)). "De alí a pouco, chega un con cara de ledicia e chama ós da directiva para detrás do escenario" (de Toro, 57).

Notemos que no castelán as combinacións dunha preposición que denomina a dirección do movemento cara a un obxecto (*hacia*, *para*) e a frase prepositiva *detrás de*, polo visto, non é admitida en plena medida.

Como conclusión, podemos poñer de manifesto que a análise das peculiaridades do funcionamento das preposicións e frases prepositivas con significado prelocativo e postlocativo en galego, en comparación co castelán, descubriu as tendencias que caracterizan o estado actual do idioma galego:

1. A expansión dos fenómenos que se consideran en castelán como arcaicos ou vulgares (dialectais), o que é característico das linguas de zonas marxinais.

2. Unha notable variabilidade formal e unha máis intensa penetración dos elementos coloquiais na lingua literaria (en comparación co idioma castelán), o que indica que as normas do idioma aínda non son suficientemente rixidas e estables.

Lista de abreviacións dos apelidos dos autores e dos títulos das obras citadas

Abollado: Lérmontov, M. Y.: *Un héroe de nuestro tiempo*, Barcelona, Editorial Planeta, 1990. (Traducción de Luís Abollado Vargas. Director literario: Gabriel Oliver, catedrático da Universidade de Barcelona).

Alonso: Alonso F. "12.00 A.M.", *Relato contemporáneo* 1. Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1955, páxs. 123-138.

Barro, Pérez: Carroll L.: *As aventuras de Alicia no País das Marabilas*. Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1993. (Traducción de T. Barro e F. Pérez-Barreiro).

Casares: Casares, C.: *Os escuros soños de Clío*. Vigo, Editorial Galaxia, 1992.

Corrales: Corrales Egea, J.: *Semana de pasión*, Barcelona, Ediciones Destino, 1976.

Cunqueiro: Cunqueiro, A.: *Xente de aquí e de acolá*, Vigo, Editorial Galaxia, 1991.

Forcadela 1: Forcadela, M.: *Fóra de xogo*, Vilaboa, Edicións do Cumio, 1993.

Forcadela 2: Forcadela, M.: *Anxélica*, Vigo, Editorial Nigra, 1994.

- Goytisolo: Goytisolo, J. *La isla*.
- Méndez: Méndez Ferrín, X. L.: "Xaque mate" *Relato contemporáneo 1*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1995, páxs. 11-18.
- Miranda: Miranda, X.: "Caravana" *Relato contemporáneo 1*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1955, páxs. 139-146.
- Riveiro 1: Liérmontof, M. I.: *Un heroe do noso tempo*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1989. (Traducción de Manuel Riveiro Loureiro).
- Riveiro 2: Turguiénef, I.: *O primeiro amor*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1987. (Traducción de Manuel Riveiro Loureiro).
- Sampedro: Sampedro, J.L.: *La sonrisa etrusca*. Madrid, Ediciones Alfaguara, 1995.
- de Toro: de Toro, S.: "Como se comenta o texto literario", *Relato contemporáneo 1*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1995, páxs. 45-84.
- Valiña: Valiña Sampedro, E.: *O Camiño de Santiago. Guía del peregrino*. Vigo, Editorial Galaxia, 1992.
- Lérmontov: Lérmontov, M. Yu.: "Geroy náshego vrémeni", *Sochinéniya v 2 tomakh*. T. 2 Moskvá, "Pravda", 1990, páxs. 455-589.

CARACTERÍSTICAS DA EVOLUCIÓN DO LÉXICO DUNHA NENA BILINGÜE GALEGO-CASTELÁN

MARÍA AMPARO LÓPEZ ROMALDE

Departamento de Psicoloxía Evolutiva e da Educación.
Universidade de Santiago de Compostela.

1. *Introducción*

Cando utilizamos o termo de nenos "bilingües familiares" estámonos referindo a aqueles nenos que no seu ambiente máis inmediato están expostos a dous códigos lingüísticos dende o seu nacemento.

MacLaughling (1978) utilizou o termo bilingüe "simultáneo" para designar a aqueles suxeitos bilingües que comezan a ter contacto coas dúas linguas antes da idade de tres anos e "consecutivo" cando teñen o seu primeiro contacto cunha segunda lingua despois desa idade. Taeschner (1983) aceptou esa división cando realizou un estudio con dúas nenas bilingües italo-xermano falantes. Taeschner apunta que o neno bilingüe simultáneo ten dúas linguas nativas, pero iso non quere dicir que a súa competencia sexa idéntica en ambas; normalmente unha domina sobre a outra dependendo moitas veces das oportunidades que o neno tivese de falar cada lingua.

A maioría dos estudos sobre o desenvolvemento da linguaxe en bilingües (Ronjat, 1913; Leopold, 1939; Taeschner, 1983; Volterra e Taeschner, 1983 e Vila, 1984) defenden a hipótese do sistema único inicial argumentando que o neno bilingüe nos primeiros estadios do desenvolvemento da linguaxe posúe un único sistema lexical. A diferenciación entre as dúas linguas cren que ocorre durante o terceiro ano de vida: primeiro no aspecto léxico, máis tarde no estrutural.

De Houwer (1990) defende a hipótese da diferenciación inmediata aducindo que os nenos non pasan por un estado inicial de tratar as dúas linguas como se fosen un sistema lingüístico, senón que son capaces de diferenciar entre as linguas inmediatamente. Nembargantes, De Hower non puido comprobar se a súa nena pasa-

ba por unha fase de sistema único ou non, xa que o seu estudio comeza cando a nena ten 2;7 anos (entrando no terceiro estadio do desenvolvemento segundo Taeschner) e neste intre segundo ámbalas hipóteses as súas linguas deberían estar xa separadas. Polo tanto non se pode comprobar se nun primeiro estadio a nena separa ou non os dous códigos lingüísticos que posúe.

Döpke (1992) suxire que a base real para explicar estas hipóteses é débil e contradictoria, xa que ambas utilizan como principal evidencia as mesturas lingüísticas que producen os nenos pero interpretadas de distinta forma. Esteamos ou non a favor de calquera das dúas hipóteses, o que parece claro, segundo Döpke, é que os nenos bilingües, ao igual que os monolingües, utilizan as mesturas lingüísticas como resultado das típicas estratexias na adquisición da primeira linguaxe. Segundo esta autora (Döpke, 1992), as estratexias de adquisición en bilingües inclúen infraextensións, sobreextensións, adquisición de formas e funcións máis sobresañtes, a adquisición das formas máis sinxelas antes que as máis complicadas, e o uso de formas xa coñecidas que expresan novas funcións. No contexto do input bilingüe, as mesturas na produción aparecen como un resultado natural desas estratexias.

Outro aspecto interesante a destacar dentro dos estudos da adquisición da linguaxe en nenos bilingües é a importancia da consistencia e regularidade no uso dos códigos lingüísticos por parte dos adultos que interactúan co neno. Taeschner (1983) xa apuntaba que en moitas investigacións sobre este tema -como a de Ronjat (1913), Pavlovitch (1920) e Smith (1935), entre outros- se lle daba moita importancia a que o neno identificase unha persoa cunha lingua para favorecer e facilitar a adquisición bilingüe. Smith (1935), por exemplo, observou durante un estudio sobre o desenvolvemento lingüístico de 8 nenos que, cando cada adulto fala co neno nunha soa lingua, o neno recibe as linguas a través de dous canais separados e así é axudado na súa adquisición e aprende a distinguir unha da outra e a tratalas como dous sistemas separados. Outras veces o principio unha persoa-unha lingua tradúcese polo dunha situación-unha lingua, onde son as situacións as que teñen que ser constantes no uso dos códigos lingüísticos, por exemplo: a escola- a familia; na súa casa unha lingua-na casa dos seus avós outra, etc. Sen embargo, en moitos casos non existe unha separación tan clara dos dous códigos lingüísticos, como na nosa Comunidade, onde a influencia mutua das dúas linguas é moi significativa, debido á semellanza entre elas e á existencia dun bilingüismo social.

Segundo a maioría destes estudos a adquisición do léxico pasa por unha primeira etapa en que os nenos posúen un sistema único composto por palabras provenientes de ámbalas linguas, ata un momento en que xa distinguen e separan ámbolos códigos lingüísticos. Nesta primeira etapa, como xa comentamos anteriormente, os nenos pasan por un sistema único onde os dous sistemas lingüísticos están indiferenciados. Neste primeiro momento o neno non utiliza case equivalencias, os termos utilizados nunha lingua non teñen significados equivalentes na outra. O feito de que o neno bilingüe teña un sistema mesturado nun principio só é aplicable á produción de palabras e non á comprensión. Döpke (1992) apunta que os estudos sobre o desenvolvemento da linguaxe en bilingües céntranse exclusivamente no output lingüístico dos nenos. Opina que a ausencia de diferenciación lingüística no output lingüístico observada nalgúns estudos non foi suficientemente diferenciada dunha ausencia de diferenciación perceptiva da linguaxe. Genesee (1989) encontrou que os nenos posúen facilidades para unha discriminación de sons, polo que hai poucas razóns para crer que os nenos pequenos non sexan capaces de percibir que a xente que os rodea utiliza linguas distintas.

Nunha segunda etapa (dos 2 aos 3 anos aproximadamente) os nenos comezan a establecer sinónimos interlinguas (equivalencias). O neno primeiro adquire unha palabra en unha das dúas linguas e só cando a domina ben e a usa durante algún tempo comeza a utilizar o seu termo equivalente na outra lingua. Sen embargo o léxico nesta etapa está formado maioritariamente por palabras sen equivalente debido a que a capacidade memorística destes nenos é a mesma que a dos monolingües. Os bilingües utilizan unha estratexia que dá prioridade ás novas palabras a expensas das equivalencias xa que é inimaxinable que estes posúan o dobre de palabras que os monolingües. Ao contrario, a extensión do léxico é semellante en ambos grupos de nenos.

Os partidarios da hipótese de diferenciación inmediata (Meisel, 1989; De Houwer, 1990) defenden que dende os primeiros momentos do desenvolvemento da linguaxe, os nenos utilizan sempre regras propias de cada lingua e manteñen dende un principio as linguas totalmente separadas. Os fenómenos de transferencias de regras dunha lingua a outra, a creación de regras comúns inventadas polos nenos, non poden ser considerados como algo típico da fala dos nenos bilingües. Así a interacción lingüística só se pode considerar como algo periférico e non como un aspecto fundamental e central no proceso de adquisición da linguaxe en nenos bilingües.

Meisel (1989) nun estudio con dous nenos bilingües francés-alemán conclúe que a diferenciación temperá no uso das dúas linguas é de natureza sintáctica, xa que a adquisición simultánea dos dous sistemas gramaticais é máis doada se o neno focaliza a súa atención nos problemas de forma (procesamento gramatical) antes que nas estratexias semántico-pragmáticas. Apunta que o uso consistente da orde diferente das palabras en ámbalas linguas e o uso de formas de inflexión marcando a persoa gramatical, o tempo e o número, son unha clara evidencia de que o bilingüe é capaz de diferenciar as dúas linguas; e que a pesar de que o bilingüe diferencia os dous sistemas gramaticais utiliza a estratexia do "code switching" (cambio de código) como unha habilidade específica da súa competencia pragmática (por exemplo, para expresar unha palabra ou unha expresión que non está inmediatamente accesible na outra lingua).

O obxectivo do presente traballo é o de apreciar a evolución do léxico nunha nena bilingüe galego-castelán.

2. Método

O suxeito de estudio é unha nena bilingüe simultánea. Os seus pais fálanlle en galego ao igual que os seus avós maternos, amigos máis próximos á familia e a rapaza que a atendía. O galego utilizado polos seus pais non é un galego estándar, está bastante influenciado polo castelán. Dende moi cedo tivo contacto co castelán xa que os seus avós paternos se dirixían a ela nesta lingua e pronto comezou a ir á escola infantil, onde a lingua vehicular era o castelán.

Realizáronse sesións mensuais de gravación en vídeo de 60 minutos de duración aproximadamente, dende os 5 meses ata os 3 anos. Aínda que o período de estudio comezou a partir dos trece meses, momento no que comeza a producir as primeiras palabras. O rexistro faise no domicilio da nena nun ambiente familiar e espontáneo (en momentos como o baño, comidas, xogo...), recollendo tódolos actos comunicativos tanto verbais como non verbais así como as emisións dos adultos, prestándolle particular atención ao contexto en que se realizaban as conversacións.

O programa informático utilizado para realizar as transcricións e análises de datos é o "CHILDES" de MacWhinney e Snow (1993), o cal permite a transcripción dos datos mediante o sistema "CHAT" (Codes for Human Analysis of Transcripts) e a súa codificación e análise computacional mediante o programa "CLAN" (Computerized Language Analysis).

1) Analizamos o léxico dos dous primeiros estadios de adquisición da linguaxe, tal como os especifica Taeschner (1983), dividindo as palabras en categorías: castelás, galegas e comúns. Nesta última categoría inclúense tódalas formas léxicas que son as mesmas para o galego e o castelán, así como os nomes propios e as formas infantís como baubau, teté, popó, pete, mamá, papá. Obtivemos o número de palabras totais adquiridas pola nena nos dous estadios lingüísticos e o incremento do léxico por sesións de gravación para comprobar a diferenza de adquisición entre as dúas linguas de estudio.

2) Así mesmo tamén comparamos o número de palabras sen equivalente que ían adquirindo ao longo de tódalas sesións e o dos seus respectivos termos equivalentes.

3) Por último tamén utilizamos a MLU (Lonxitude Media de Enunciado) como criterio evolutivo á parte da idade, de maneira que se poida relacionar o desenvolvemento léxico co grao de desenvolvemento lingüístico xeral.

3. Resultados

Calculamos a MLU ao comezo do estudio 1;1,27 (0.05), aos 2;0 anos (2.85) e ao final 3;0,3 anos (7.67).

Os resultados que se amosan a continuación corresponden á análise do léxico de Ana dende os 13 meses (MLU 0.05) ata os 3 anos de idade (MLU 7.67), correspondendo segundo Taeschner (1983), aos dous primeiros estadios de adquisición da linguaxe dos nenos bilingües.

Os resultados do primeiro estadio (13-24 meses) aparecen na Táboa 1, onde se amosa o número total de palabras obtido pola nena nas tres categorías e as súas porcentaxes en relación ao total.

TÁBOA 1

Ana: primeiro estadio (13 a 24 meses)¹

N = 30 (22,9%) Castelás	N = 33 (25,1%) Galegas	N = 68 (51,9%) Comúns	
agua	a (la)	abre	Magolla
ahora	abreo (ábrela)	ahí/aí	Miguel traer
al (a + él)	abrema (ábremela)	apagar	mete un
buena	auga	avión	miau
babero	bota (echa)	azul	mira
cartera	cabalo	barco	mono
caja	can (perro)	baubau	nena
cerrado	certo (cierto)	biberón	nené
cocodrilo	colleo (cógelo)	boca	pala
cuna	collendo (cogiendo)	bolsa	pan
dámela	conto (cuento)	caca	papá
decir	cú (culo)	castaño	patada
fuera	é (es)	caricia	pato
gallina	espello (espejo)	coche	Pedro
huele	galiña (gallina)	cole	pelo
jabón	manzá (manzana)	coso	pelota
mío	morde (muerde)	cuco	peseta
mi	move (mueve)	de	pete
más	non (no)	dedo	picar
no	o (el)	espuma	Pili
otra	ollo (ojo)	esta	Plutón
otro	orella (oreja)	estar	"por favor"
ojo	ovella (oveja)	este	popó
pulsera	peixe (pez)	esto	pupa
pendiente	podo (puedo)	foca	que
pingüino	poñe (pone)	foto	quitar
rastrillo	praia (playa)	globo	sí
una	quero (quiero)	gorro	sucio
voy	ran (rana)	hola	teta
yogurt	roda (rueda)	lápiz	teté
	roxo (rojo)	león	terrazza
	ti	luz	tín
	unha (una)	mamá	todo
			tonto

¹ En negriña aparecen os termos equivalentes.

Neste momento evolutivo, a diferenza entre o número total de palabras en galego e castelán é mínima (3 palabras máis en galego). Nesta mesma Táboa tamén aparecen reflectidos (en negriña) os

termos equivalentes, neste primeiro momento a nena unicamente utiliza cinco pares de equivalencias, coincidindo co estudio realizado por Taeschner (1983), no que a penas encontrou termos equivalentes. A evolución do léxico de Ana no primeiro estadio pódese percibir mellor na Figura 1 onde se amosa o incremento do léxico por sesións.

Na Táboa 2 amósase a evolución do léxico de Ana no segundo estadio (25-36 meses). A partir dos dous anos o léxico predominante en Ana é o galego e isto mantense ata a idade dos 2;9,28 onde comeza a predominar o castelán. Nesta mesma Táboa pódese observar que a categoría de palabras comúns para as dúas linguas é a predominante en tódalas sesións de gravación, debido fundamentalmente á similitude que existe entre ámbalas linguas.

TÁBOA 2
Evolución do léxico de Ana dividido en categorías

Idade	castelás	galegas	comúns	total
1;1,27	0	0	5	5
1;3,8	1	0	10	11
1;6,27	5	7	30	42
1;9,15	12	10	46	68
1;10,26	15	15	61	91
2;0	30	33	69	132
2;1,13	35	47	104	176
2;3,7	56	66	138	250
2;4,14	68	86	60	304
2;5,17	82	101	177	350
2;7,10	94	117	101	402
2;8,13	100	128	213	431
2;9,28	131	135	235	491
3;0,3	168	146	250	554

A evolución do léxico de Ana no segundo estadio pódese observar na Figura 2 onde aparece o incremento por sesións do léxico (dos 2;0 aos 3;0,3 anos).

TÁBOA 3

Incremento do vocabulario dos 2 aos 2;1,13 anos¹.

Castelás	Galegas	Comúns	
él	abrin (abrir)	canta	por qué
doy	bebeu (bebió)	cabeza	qué
pone	cabeciña	cómo	romper
quítalo	chaves (llaves)	Curro	saber
riñe	collelo (cogerlo)	dar	ser
	costa (cuesta)	gaita	toda
	escola (escuela)	gato	va
	man (mano)	lavar	vale
	molleime (me mojé)	Lola	vamos
	na (en + la)	me	vas
	pechar (cerrar)	nada	vaso
	vasiño	pena	
	vou (voy)	piso	
	xa (ya)	pis	
N = 5	N = 14	N = 25	

¹ En negriña aparecen os termos equivalentes.

Respecto á adquisición dos termos equivalentes, ao final do segundo estadio o número de termos equivalentes adquirido por Ana nas dúas linguas, é moi inferior en relación ao número de palabras sen equivalente (ver Táboa 4).

TÁBOA 4

Léxico total de Ana á idade de 3 anos.

Nº total de palabras en castelán:	168
Palabras sen equivalente:	139 (82,2%)
Palabras con equivalente:	29 (17,2%)
Nº total palabras en galego:	146
Palabras sen equivalente:	123 (84,2%)
Palabras con equivalente:	23 (15,7%)
Nº total de palabras ¹ :	314
Palabras sen equivalente:	262 (83,4%)
Palabras con equivalente:	52 (16,5%)

¹ Non inclúe as palabras comúns.

Na Figura 3 presentamos graficamente a evolución das palabras adquiridas pola nena sen equivalente por un lado (galego e castelán), e das palabras con equivalente por outro, amosándose unha clara diferenza entre ámbalas curvas evolutivas.

4. Discusión

Primeiro estadio (13-24 meses).

A nena no primeiro estadio de 13 (MLU 0.05) a 24 meses (MLU 2.85) utiliza palabras dos dous léxicos ou neutras sen que a penas aparezan termos equivalentes. Observando a Táboa 1 podemos comprobar que o maior porcentaxe de palabras aparece no recadro das palabras comúns. Isto é debido a que en galego e castelán existe unha porcentaxe moi elevada de formas léxicas que coinciden nos dous idiomas. Séguenlle en porcentaxe, sendo practicamente o mesmo, as palabras en galego e en castelán (3 palabras máis en galego).

Isto pódese observar mellor na Figura 1 onde se mostra o incremento de vocabulario de Ana dende os 13 meses ata os dous anos. O aumento de vocabulario en galego e castelán vai practicamente parello. Aos 1;3,8 aparecen as primeiras palabras en castelán e ningunha en galego, aos 1;6,27 hai un incremento maior de palabras en galego, aos 1;9,27 volve haber un maior incremento de palabras en castelán e aos 1;10,26 vólvese inverter, aumentando máis o número de palabras en galego que en castelán. A partir desta idade aparece un lixeiro incremento do léxico galego que continuará no período posterior debido posiblemente a que neste momento Ana está máis en contacto coa lingua galega. Os intercambios lingüísticos individualizados tanto cos seus pais como coa rapaza que a coida mentres os seus pais traballan son predominantemente en galego.

Parece que neste período as palabras da fala da nena compoñen un único sistema léxico, aparecendo xuntas frecuentemente palabras de ámbalas linguas nas construcións de dúas ou tres palabras que ela emite. Polo tanto, o uso dunha lingua ou da outra depende do que o neno queira dicir e das palabras que teña adquiridas nese momento, e non tanto da linguaxe que as persoas que a rodean estean usando cando lle falan nun momento determinado. Como din Volterra e Taeschner (1983: 28) *na práctica, o neno bilingüe fala unha soa lingua que é o seu propio sistema lingüístico.*

Observación 1: Ana (1;9,15)

(Ana colle unha ovella de xoguete)

Ana: ¡otra ovella!

Exp: ¿outra ovella?

Ana: ¡si!

A maior parte do léxico utilizado por Ana neste primeiro período corresponde na súa maior parte a substantivos, verbos de acción (meter, quitar, comer, poñer), de estado (estar, ser), de vontade (querer), fórmulas de relación social (por favor, ola) e algúns posesivos e pronomes persoais (min, meu, ti). Este período prolóngase ata que o neno acada un número de 100 palabras diferentes (entre os 1;10,26 e os 2;0 anos no caso de Ana), aproximadamente, sendo o seu desenvolvemento moi parecido ao do neno monolingüe.

Con relación ás equivalencias unicamente aparecen 5 pares de equivalencias neste primeiro período *no-non*; *agua-auga*; *gallina-galiña*; *ojo-ollo* e *una-unha* (en negriña na Táboa 1), pero non as utiliza normalmente no mesmo contexto e aparecen ao final deste estadio. Por exemplo, Ana utiliza sempre "no" cando nega ou rexeita algo de forma contundente sen ir acompañado ese "no" de ningunha outra palabra, mentres que utiliza indistintamente "no" e "non" cando estas entran a formar parte de construcións de dúas ou tres palabras.

Observación 2: Ana (2;0)

(O experimentador salpica a Ana con auga).

Ana: ¡non me molles!

Observación 3: Ana (2;0)

(xogando cun barco).

Exp: mételle o barquiño, a ver si flota, vale?

Ana: ¡no!

Observación 4: Ana (2;0)

(xogando co barco).

Exp: ¿poño na auga, a ver como flota?

Ana: no pono.

A palabra "*gallina*" unicamente a utilizou unha vez cando o experimentador lle ensinou un parruliño de xoguete. Mentres que nas demais situacións (cando mira contos ou está realizando unha descrición) utiliza "*galiña*". Esta produción é, ao mesmo tempo, un caso de sobrexeneralización (ao igual que os seus coetáneos mono-

lingües) ao designar ao parrulo "*gallina*" atribuíndolle a esa palabra un significado máis amplo do que ten, xa que a nena atopa características semellantes en ámbolos dous animais.

Observación 5: Ana (1;8,8)

(o experimentador dálle a Ana un parruliño de xoguete)

Exp: ¿esto que é?

Ana: **gallina.**

Exp: non, é un pato.

Observación 6: Ana (1;9,13)

(mirando un conto de láminas)

Exp: ¿esto que é?

Ana: **galiña.**

Exp: unha galiña, si.

Con *ojo-ollo* pasa algo parecido, Ana só utiliza a palabra "*ojo*" cando lle entra xabón nel cando o pai a está bañando, mentres que nos demais casos utiliza a palabra "*ollo*" (por exemplo, sinalando os ollos nun debuxo). Con estes exemplos amósase a importancia do contexto no primeiro momento de adquisición da linguaxe en nenos bilingües.

Os nenos monolingües, cando comezan a emitir as súas primeiras palabras, úsanas cun significado moi diferente ao dos adultos. O neno pode dicir "*illa*" cando quere poñer as súas zapatillas, pero non utiliza esa palabra cando ve as zapatillas do seu pai ou ao velas nunha zapatería, por exemplo. Isto quere dicir que o neno utiliza as palabras en contextos moi concretos e delimitados e o seu significado é de tipo esquemático e non conceptual, é dicir, vencellado a situacións moi determinadas. Cos nenos bilingües ocorre algo parecido, poden aprender unha palabra dunha lingua nun contexto de uso e máis adiante o seu termo equivalente noutro distinto, sen que establezan unha correspondencia entre ambas e sen saberen que teñen o mesmo significado. Máis adiante cando fagan uso dunha representación conceptual, irán xeneralizando o uso das palabras e descontextualizándoas e comezarán a establecer termos equivalentes nas dúas linguas (Pérez Pereira, 1994).

Segundo estadio (25-36 meses).

A evolución do léxico no segundo período de adquisición da linguaxe (2 a 3 anos aproximadamente) pódese ver na Táboa 2. É a partir dos dous anos cando o léxico galego se dispara comparádoos

co castelán debido, probablemente, a que no seu ámbito familiar a lingua máis utilizada é o galego (os seus pais e a rapaza que a coida falan en galego) e neste momento aínda non comezou a escolaridade en castelán polo que non ten moito contacto con esta lingua.

Por exemplo, se observamos a Táboa 3 onde se amosa o aumento de vocabulario de Ana no período dun mes (dos 2;0 aos 2;1,13 anos), podemos comprobar que o maior número de palabras sen equivalente aparece no idioma galego, 14 palabras, mentres que do castelán só incorpora 5 palabras. Hai tamén que destacar que case o 60% do total de palabras incorporadas corresponde a palabras que posúen a mesma forma en ámbolos idiomas (comúns).

Na figura 2 amósase o incremento de vocabulario de Ana no segundo período. Neste período, e concretamente dende os 2;1,13 ata os 2;8,13 a lingua que máis palabras incorpora é o galego (exceptuando a idade de 2;3,7 na que se adianta o castelán). É á idade de 2;9,28 cando se produce unha clara inversión en favor do léxico castelán, coincidindo co ingreso de Ana na escola infantil na que a lingua vehicular é o castelán.

Neste momento final, a fala predominante en Ana é o castelán, aínda que moitas veces intenta utilizar o galego cando alguén do seu arredor se dirixe a ela nesta lingua. Parece que intenta seguir o principio unha situación-unha lingua, pero produce bastantes interferencias e incluso volta outra vez ao castelán, aínda que as persoas que lle falan continúen dirixíndose a ela en galego.

Observación 7: Ana (3;0,3)

(Ana e o experimentador observando un debuxo realizado pola nena).

Exp: ¡Ai, que ben pintas Ana!

Ana: Está llorando.

Exp: ¡Ai, como está chorando!

Ana: ¡Cómo llora!

Ana: le voy a pintar un "ollo", otro "ollo".

(un pouco máis tarde pintando un moneco)

Exp: o peliño.

Ana: As mans y outra man.

Ana: ¿Qué pinto ahora?

Na primeira parte deste exemplo a nena contesta sempre en castelán aínda que o interlocutor lle fala en galego, introducindo palabras en galego pero sen chegar a cambiar de código. Na 2ª parte a nena chega a cambiar de código intentando seguir a regra unha

situación-unha lingua, pero inmediatamente volve falar a súa lingua predominante nese momento que é o castelán.

A medida que avanzamos neste segundo estadio prodúcese un aumento no número de pares de equivalencias (*perro-can; poner-poñer, otro-outro; tú-ti; verán-verano...*). Sen embargo, aínda que se produce este aumento, a maior parte do vocabulario da nena neste período está composto por palabras que non posúen un equivalente no outro idioma (no caso de Ana o aumento de palabras sen equivalente é maior en galego que en castelán posto que, como xa comentamos anteriormente o idioma que predomina durante a maior parte desta segunda etapa é o galego). Aquí hai que indicar que non tivemos en conta as palabras incluídas na categoría de *palabras comúns*. Sería interesante en estudos posteriores analizar estas palabras no seu contexto de uso, xa que ao ser tan semellantes as dúas linguas de estudo (galego e castelán) podemos estar incluíndo nesta categoría termos que son usados pola nena con significados diferentes e de forma contextualizada, segundo a lingua que estea utilizando, para máis adiante empregalos como termos equivalentes. Por exemplo, a palabra *barco* que nós incluímos dentro da categoría de palabras comúns, a nena pódela estar utilizando cando fala galego sen saber que en castelán para ese referente se utiliza esa mesma palabra.

A Figura 3 amosa a evolución das palabras sen equivalente (galego e castelán), por unha banda, e de palabras con equivalente, por outra, comprobándose unha clara diferenza entre unha curva e outra. O número de equivalencias que incorporan respecto ao léxico total é moi pequeno ao analizar o vocabulario total de Ana aos 3 anos (ver a Táboa 4).

Ao final do período estudado (3;0,3) o número de equivalentes incorporados respecto ao léxico total é do 16'5%. Vila (1984) obtivo uns resultados parecidos cunha nena bilingüe castelán-catalana. Aos 2;7,7 o nº de equivalentes incorporados por M^a del Mar era unicamente do 10% con relación ao léxico total. Taeschner (1983) atopou que, aproximadamente, un tercio do vocabulario das dúas nenas do seu estudo está formado por termos equivalentes, mentres dous tercios son novas adquisicións. Aos 2;4 anos o número de termos equivalentes incorporados por Giulia era do 33,09% e por Lisa aos 2;10 anos era do 41,4%. Hai que ter en conta que as nenas estudadas por Taeschner utilizaban dúas linguas moi distintas entre si (o italiano e o alemán), mentres que tanto o galego como o catalán son moi parecidas ao castelán, polo que moitas veces os nenos non teñen necesidade de incorporar termos equivalentes xa que son entendidos de igual maneira, falen en castelán ou na outra lingua. Por

outra banda, os pais de Giulia e Lisa dirixíanse a elas cunha linguaxe exenta de mesturas lingüísticas, incluso cando as nenas utilizaban algunha palabra do outro idioma os seus pais facían como que non as comprendían, obrigando ás nenas a utilizar o termo equivalente de dita palabra. No caso de Ana, os seus pais utilizaban un galego moi contaminado de palabras en castelán, debido á gran influencia que ten este idioma sobre a lingua galega falada.

Taeschner (1983) e Vila (1984) entre outros explican esta porcentaxe tan pequena de termos equivalentes como unha estratexia que empregan os nenos bilingües familiares. Segundo estes autores, esta estratexia de adquisición favorece máis a aprendizaxe de palabras novas (sen equivalente) que de termos equivalentes, debido fundamentalmente a un problema na capacidade memorística destes nenos, sendo esta igual á dos monolingües, polo que é imposible que os bilingües poidan almacenar o dobre de palabras que os nenos monolingües. Isto é algo que debemos comprobar en estudos posteriores.

5. Conclusións

Podemos rematar apuntando que nun primeiro intre do desenvolvemento da linguaxe, os nenos bilingües pasan por un período en que producen mesturas lingüísticas, aparecendo xuntas nas construcións da nena do noso estudio palabras de ámbalas linguas, polo que parece que Ana posúe un só sistema léxico, carente practicamente de equivalentes lingüísticos. O léxico neste período atópase moi contextualizado, o significado que atribúe ás palabras está ligado ao contexto en que as escoitou e despois utilízalas en situacións parecidas. As palabras teñen un significado pragmático moi relacionado cos contextos de uso.

Nunha segunda etapa a nena comeza a incorporar os equivalentes dalgunhas palabras que xa levaba utilizando algún tempo. Sen embargo o número de equivalentes incorporados en relación ao número total de palabras é moi pequeno (16,5%), debido a que a capacidade memorística dos nenos bilingües é a mesma cá dos monolingües, polo que os nenos bilingües deben dar prioridade ás palabras novas a expensas das equivalencias. Nesta etapa o léxico predominante é o galego debido a que ten poucas oportunidades de estar en contacto co castelán.

A finais do segundo estadio comeza a diferenciar os dous sistemas léxicos, pero a súa competencia lingüística non é a mesma en ambos, amosando unha certa preferencia polo galego. Ao final deste

estadio prodúcese un decremento da lingua galega, xa que esta se ve excluída cando a nena entra na escola infantil. O tempo de exposición de Ana ao castelán é de cinco horas diarias, o resto do día continúan falándolle en galego na súa casa. Sen embargo, a nena aos 2;10 anos abandona esta lingua de forma tallante, xa que probablemente a considera menos útil para desenvolverse socialmente e ademais non lle resulta imprescindible para ser comprendida no seu ámbito familiar. Polo tanto a evolución no uso das dúas linguas por parte dos nenos bilingües é un reflexo do que ocorre no ámbito social, desta forma a valoración e prestixio social dunha lingua así como o seu uso é algo determinante para o neno á hora de decantarse por unha ou outra lingua.

Como observamos nos últimos exemplos, Ana, algunhas veces, intenta seguir o principio unha situación-unha lingua, pero resúltalle moi difícil debido a que agora o castelán é a lingua dominante. Sen embargo a utilización dalgunhas mesturas lingüísticas na súa lingua poden indicar que algunhas palabras do seu léxico aínda semellan non ter o seu equivalente na outra lingua.

6. Bibliografía

- De Hower, A. (1990): *The acquisition of two languages from birth: A case study*. Crambridge University Press.
- Döpke, S. (1992): A bilingual child's struggle comply with the "one parent-one language" rule. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 13, 6, 467-485.
- Genesse, F. (1989): Early bilingual development: One language or two?. *Journal of Child Language*, 16, 161-180.
- Leopold (1939): *Speech development of a bilingual child: A linguist's record*, I: Vocabulary growth in the first two years, II: Sound learning in the first two years, III: Grammar and general problems in the first two years, IV: Diary from age two. Northwestern University Press, Evanston.
- McLaughlin, B. (1978): *Second language acquisition in childhood*. Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.
- Meisel, J.M. (1989): Early differentiation of languages in bilingual children. En K. Hyltemstam & K. Obler (Eds), *Bilingualism across the lifespan. Aspects of acquisition, maturity and loss*. Cambridge University Press.
- Paulovitch (1920): *Le langage enfantin: acquisition du serbe et du français par un enfant serbe*. Champion, París.

- Pérez Pereira, M (1994): Adquisición da primeira e segunda linguas: bases psicolóxicas e psicopedagóxicas. En B. Silva-Valdivia (Coord.) *Didáctica da lingua en situación de contacto lingüístico*. Universidade de Santiago de Compostela.
- Ronjat, J. (1913): *Le développement du langage observé chez un enfant bilingue*. Academic Press, New York.
- Smith, M. E. (1935): A study of the speech of eight bilingual children of the same family. *Child Development*, 6, 19-25.
- Taeschner, T (1983): *The sun is feminine*. Springer-Verlag, Berlin.
- Vila, I. (1984): Yo siempre hablo catalán y castellano: datos de una investigación en curso sobre la adquisición del lenguaje en niños bilingües. En M. Siguán (Comp.) *Adquisición precoz de una segunda lengua*. Universitat de Barcelona.
- Volterra, V. e Taeschner, T. (1983): La adquisición y el desarrollo del lenguaje en niños bilingües. *Infancia y Aprendizaje*, 21, 23-26.

Figura 1. Incremento do léxico na 1ª etapa (13-24 meses).

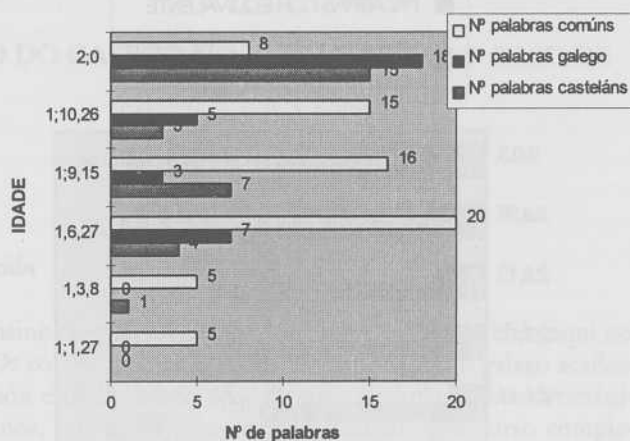

Figura 2. Incremento do léxico na 2ª etapa (25-36 meses).

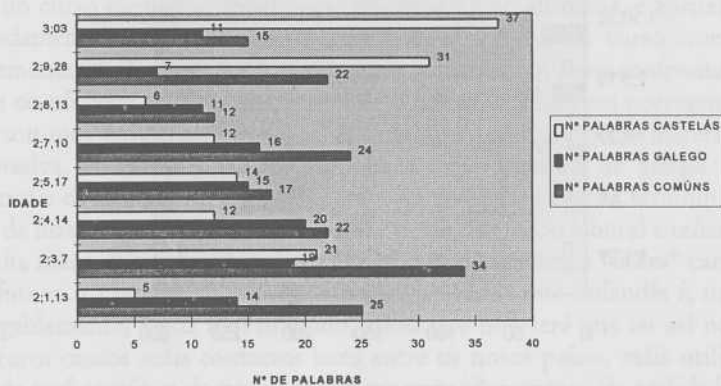
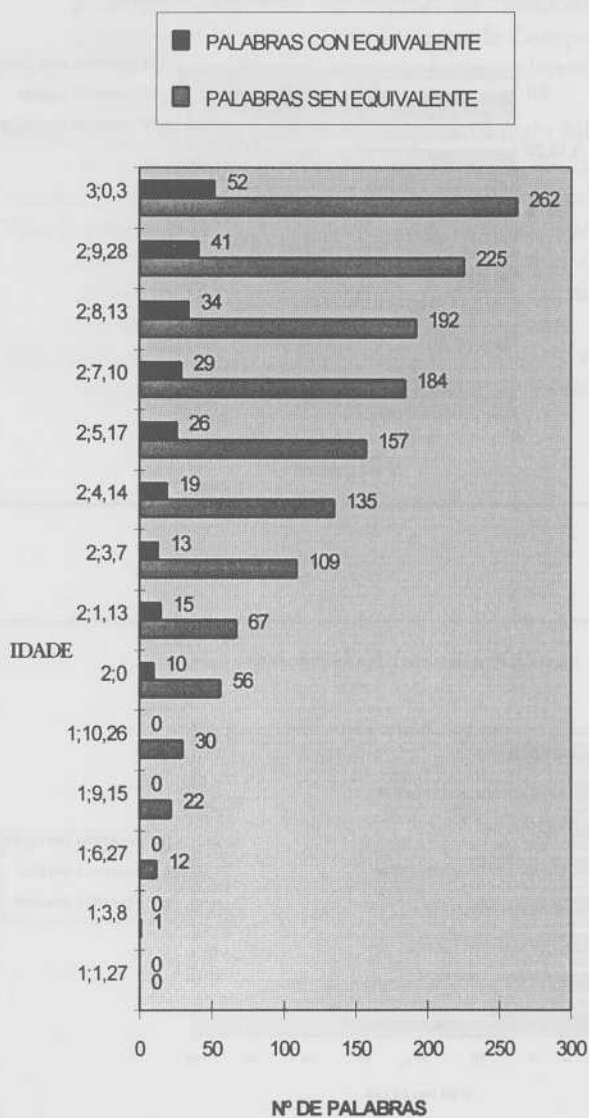

Figura 3. Adquisición de palabras con e sen equivalente (1)

¹ Os datos son acumulados.

ENSINO DO GALEGO NO ESTRANXEIRO: O CASO DE FINLANDIA

TAINA HÄMÄLÄINEN
Universidade de Helsinqui

1. Introducción

O ensino de galego comezou na Universidade de Helsinqui no ano 1991. Os comezos foron tímidos, pero co tempo o galego acadou unha posición estable dentro do programa de linguas iberorrománicas. Contamos, por agora, cun curso elemental e un curso complementario, ambos de dúas clases semanais, e temos plans concretos para amplia-lo programa a partir do próximo curso de 1996-97. Os alumnos son estudantes de filoloxía española ou portuguesa. Hoxe por hoxe, trátase de cursos optativos: tódolos estudantes de linguas iberorrománicas teñen que cursar estudos tamén doutro idioma iberorrománico (sexa galego, catalán ou portugués) ou de vasco.

O número de alumnos de galego é aínda reducido. Matricúlanse no curso elemental anualmente de cinco a oito alumnos, e aproximadamente as dúas terceiras partes deles continúan no curso complementario. Trátase de cifras que parecen pequenas, pero confrontadas co número total de estudantes de filoloxía española ou portuguesa son moi satisfactorias tendo en conta que o galego é unha materia optativa. A razón pola que non haxa máis alumnos de galego é sinxela: os estudantes son, sobre todo na precaria situación económica de hoxe, moi conscientes das esixencias do mercado laboral e teñen unha marcada tendencia a elixir materias que consideren "útiles" cara ó futuro. O rendemento do galego para un estudante finlandés é, inegablemente, aínda moi limitado, aínda que non terá que ser así no futuro: cantos máis contactos haxa entre os nosos países, máis utilidade terá tamén o dominio do galego e o coñecemento da realidade galega.

Os motivos dos estudantes que se matriculan nos cursos de galego son variados. Poderíamos dividi-los alumnos nos seguintes grupos: en primeiro lugar, os estudantes de filoloxía portuguesa que

queren coñece-la lingua irmá do portugués; en segundo lugar, os futuros investigadores, que estudian galego por interese puramente filolóxico; en terceiro lugar, os estudantes que se interesan en xeral polas linguas minoritarias; e en cuarto lugar, os que teñen algunha relación persoal con Galicia, p. ex. un amigo ou unha experiencia turística. Como casos especiais podemos citar aquel estudante que se afeccionou ó galego por dispoñer na súa casa da televisión por cable, que lle permite ve-la televisión galega, aínda que fose en castelán ("Desde Galicia para el mundo") e aquel estudante que pasou un ano na Arxentina e se decatou alí da importancia da emigración galega na vida dese país. Este ano temos tamén un estudante de nacionalidade cubana, que no seu país tivera contactos con xentes de orixe galega.

En xeral, os alumnos de galego son bos estudantes, activos e positivos. Así, o que perdemos na cantidade, gañámolo en calidade. Isto fai tamén que practicamente ningún alumno deixe o curso na metade. De tódolos xeitos, das nosas experiencias resulta evidente que para poder espallar eficazmente o interese polo galego entre os estudantes, cómpre levar a cabo unha actividade informativa nos comezos de cada curso académico. Non abonda con anunciar oficialmente a data do comezo dos cursos, senón que fai falla tamén ofrecer información sobre o galego e os temas que van ser tratados no curso. Isto pódese facer p. ex. a través dunha "carpeta de galego", que os estudantes poden follear cando queiran. O feito é que poucos estudantes de filoloxía española ou portuguesa saben realmente moi ben o que é o galego: o idioma oficial da autonomía galega con máis de dous millóns de falantes, e non un dialecto do portugués ou do castelán. Tamén está claro que o que os alumnos esperan do curso non é só ensino do idioma, senón tamén unha visión global sobre a cultura e realidade galegas.

No que segue, describirémo-lo contido dos cursos sen facer diferenza, en principio, entre o curso elemental e o curso complementario, posto que a orientación básica é a mesma en ambos; o curso complementario non consiste tanto en materias cualitativamente novas coma nunha consolidación e ampliación do contido esencial do curso elemental.

2. Orientación dos cursos de galego

2.1. Contido filolóxico e cultural

Tódolos alumnos que cursan estudos de galego posúen un bo nivel de coñecementos de castelán, e moitos tamén de portugués.

Posto que as tres linguas -galego, castelán e portugués- contan cun sistema básico bastante similar, non comezámo-lo estudio desde cero, senón que aproveitámo-los coñecementos previos dos estudantes sobre o sistema gramatical das linguas iberorrománicas: todos saben, por exemplo, o que é o subxuntivo. Concentrámonos, así, sobre todo no que é específico para o galego e no que o diferencia do portugués, por unha banda, e do castelán, por outra banda. A relativa proximidade entre as tres linguas permite tamén que desde o primeiro día poidamos ler textos auténticos de fácil estrutura e vocabulario.

O ensino de galego ten tres liñas: a práctica, a filolóxica e a cultural. A orientación filolóxica do curso supón a análise e explicación das formas e a súa comparación coas das linguas irmás. Polo tanto, o curso está baseado esencialmente en diferentes textos. Os textos que vemos na clase deben tamén abrir un panorama cultural a Galicia, polo que deben tratar de temas de interese para os estudantes e ofrecer aspectos para eles non coñecidos sobre a lingua, a cultura, a historia e a sociedade galegas. Neste senso, os libros de texto publicados ata agora ou de que dispoñemos no departamento non constitúen necesariamente o material idóneo para o ensino de galego en Finlandia, posto que non están pensados para alumnos estranxeiros, senón para escolares ou para adultos castelanfalantes de Galicia. Un galego de fala castelá que quere aprender galego ten, certamente, uso p.ex. para nomes de diversos aparellos de cociña, pero non ocorre o mesmo cun estudante finlandés, que desexa adquirir unhas boas nocións do idioma galego, pero que non necesita, en xeral, coñecer unha gran cantidade de nomes de peixes, ferramentas, etc. Polo tanto, empregamos libros de texto só como material auxiliar (ás veces poden resultar divertidas p. ex. as historietas en forma de cómics de "Galego coloquial", de La Voz de Galicia). En cambio, os libros de texto existentes son, naturalmente, un bo apoio para a profesora. O noso material de lecturas consiste nunha escolma de textos, literarios ou non, sobre Galicia. Os textos concretos varían de ano en ano, pero basicamente son mostras de autores galegos e textos sobre a vida e a sociedade galegas. A necesidade de buscar textos de nivel axeitado e de contido estimulante é un traballo que esixe certa dedicación, pero paga a pena: unha boa escolma de textos de diversos temas permite concibi-lo curso como unha viaxe de exploración a Galicia a través do tempo.

Os grandes temas que sempre suscitan un vivo debate na clase son os aspectos sociolingüísticos e lingüístico-políticos (a actitude dos falantes; a presenza do galego na vida cotiá, nas institucións e nos

medios de comunicación; a lexislación en materia lingüística), as tendencias ortográficas e a evolución da literatura galega.

2.2. Sociolingüística e lingüística política: paralelismos entre Galicia e Finlandia

O tema sociolingüístico é un dos grandes puntos de interese que atraen alumnos ó curso de galego. A causa deste interese pódese buscar na mesma historia sociolingüística do finés. Aínda que sexa perigoso facer comparacións, a situación do galego na historia presenta certo paralelismo coa situación do finés no século pasado. O finés foi sempre lingua maioritaria na nación, a única lingua falada pola grande maioría da poboación, pero sen ningunha presenza na vida cultural, administrativa ou política. O sueco, pola súa parte, era a lingua da clase culta en toda a nación, e a lingua maioritaria en certas zonas costeiras do país. O movemento de defensa do finés, de signo nacionalista, foi impulsado por unha minoría de intelectuais, case todos de lingua sueca, que na etapa histórica en que Finlandia formaba parte do imperio ruso (1809-1917) comprenderon que, para constituír unha nación propiamente dita, Finlandia necesitaba unha conciencia nacional baseada na lingua propia, e que esa conciencia debía ser despertada pola elite política e cultural, de lingua sueca. Este movemento patriótico deu lugar a unha intensa busca das "raíces" étnicas do pobo, e a antiga poesía cantada, recollida desde as primeiras décadas do século pasado, influíu profundamente na cultura finlandesa de finais do século. Tratouse, en definitiva, dun verdadeiro "rexurdimento" do finés e da cultura popular finesa. Numerosos suecofalantes acabaron por cambiar de lingua e ata de apelido: miles de apelidos suecos foron traducidos ó finés. O manifesto de lingua, de 1863, que decretou a igualdade do finés nun prazo de 20 anos, foi froito da concienciación realizada polos fenómenos. Despois da independencia de Finlandia (1917), a lei de linguas, de 1922, consolida a igualdade das dúas linguas a nivel nacional. Nas rexións bilingües ámbalas dúas linguas son oficiais tamén na administración local, e nas rexións unilingües a lingua administrativa é, loxicamente, a lingua da rexión, sexa finés ou sueco. Non obstante, cómpre sinalar que para que un municipio teña consideración de bilingüe, abonda con que un oito por cento da súa poboación fale a lingua minoritaria. Nestas rexións, a igualdade das linguas abarca tódalas esferas: a educación, a sanidade etc. Hoxe os suecofalantes representan aproximadamente un seis por cento de toda a poboación do país.

A pesar da enorme forza do movemento fenómano, a transición non foi fácil nin pasou sen discordias entre os dous grupos lingüísticos. Xa a finais do século pasado, unha parte da poboación suecofalante organizouse nun "contramovemento", defendendo a supremacía do sueco, e nos primeiros decenios deste século produciuse un segundo movemento patriótico en defensa do finés, esta vez xa non promovido por unha elite suecofalante, senón por finofalantes de orixe finesa, moitos deles de raizame popular. O seu obxectivo era converterlo finés na única lingua nacional, eliminando o sueco. Foi a segunda guerra mundial a que definitivamente puxo fin a estas discordias. Sen embargo, aínda hoxe emerxen, de tempo en tempo, certos rancores entre os dous grupos. Especialmente a obrigación de estudar sueco na escola causa malestar entre algúns finlandeses, que aseguran que o sueco é unha lingua que "non serve para nada", posto que tamén nos países escandinavos é perfectamente posible comunicarse en inglés. Sen embargo, os que protestan pola obrigatoriedade do sueco nas escolas esquecen case sempre que tamén os suecofalantes teñen que estudar finés. Para algúns sectores da poboación finesa, sobre todo nas rexións unilingües finesas, a igualdade das dúas linguas non ten razón de ser, dada a escasa porcentaxe da poboación suecofalante. Con todo, a regra xeral é a relativa, aínda que non sempre fácil, concordancia entre as dúas comunidades de fala.

Con estes antecedentes históricos, é natural que o camiño percorrido polo galego para chegar á súa situación de hoxe represente un tema apaixonante para os estudantes finlandeses, sexan falantes de finés ou de sueco. Todos teñen unha opinión sobre a posición que ten ou que, para eles, debería te-lo sueco en Finlandia, e todos están tamén dispostos a presenta-los seus puntos de vista sobre a situación actual do galego. Suscitan tamén interese cuestións como o galego en Asturias e outras terras fronteirizas e as actitudes lingüísticas dos galegos emigrados -tema que, ó parecer, ata agora foi pouco estudiado.

Xa suxerimos enriba que toda comparación entre situacións lingüísticas de países diferentes é arriscada. É máis, o proceso de normalización do idioma finés foi completado no século XIX, e hoxe trátase da defensa dos dereitos lingüísticos da minoría suecofalante. Sen embargo, é interesante observar que o proceso de normalización dunha lingua pode pasar por etapas similares incluso en situacións históricas ou políticas moi diferentes. Así, cando o finés estaba a toma-los seus primeiros pasos como lingua de cultura, xurdiu unha disputa sobre o dialecto que debía forma-la base da lingua escrita; da mesma maneira, en Galicia hai hoxe actitudes diferentes ante a ortografía e morfoloxía normativa do galego. Así mesmo, a necesidade de

axeita-lo finés para as esixencias da vida política, cultural e científica determinou a intervención dunha inmensa cantidade de neoloxismos, do mesmo xeito ca no caso do galego, que nos nosos tempos creou numerosas palabras novas (se ben no caso do galego non se trata de neoloxismos puros, senón de voces tomadas doutras linguas e acomodadas á estrutura fonolóxica do galego). En Finlandia houbo un período, máis ou menos prolongado, durante o cal o dominio de finés dos suecos que cambiaran de lingua era moi precario, o que provocou, na lingua falada e escrita, a existencia de numerosas formas híbridas, formas nin suecas nin finesas, senón formas que eran simplemente produto dun deficiente dominio lingüístico. Un proceso similar pode notarse hoxe en Galicia: os niveis do dominio de galego son variados e dan lugar a unha multitude de formas, que ás veces son variantes dialectais, outras veces puros erros. Finalmente, hai que mencionar que o finés foi marcado profundamente polo sueco (e outras linguas xermánicas coas que tivo contactos, como as linguas bálticas) a través dos séculos. A influencia do sueco está presente tanto no léxico coma na sintaxe do finés. En moitos casos hai dúas construcións paralelas: unha de tipo xermánico, outra de tipo finougrio. Por outra parte, nos decenios pasados fóronse eliminando moitos usos excesivos de influencia sueca, p. ex. os relativos á orde de palabras. Hoxe, o sueco xa non exerce influencia sobre o finés, senón que a agresión vén máis ben do inglés. Algo paralelo ocorre tamén no caso do galego, que inevitablemente sufriu algún grao de influencia castelá (aínda que a importancia desa influencia pode ser discutida); sen embargo, é previsible que a normalización do galego implique a relativa estabilidade interna da lingua. Con todo, tamén cómpre ter en conta que a influencia dunha lingua sobre outra non é, xeralmente, unidireccional, senón recíproca; por outra banda, o grao da suposta influencia pode variar marcadamente dun dialecto a outro e dun plano lingüístico a outro. Estes paralelismos, aínda que parciais, manteñen sempre vivo o interese dos alumnos polos aspectos sociolingüísticos do galego.

2.3. Ortografía e morfoloxía

Outro tema apaixonante para o estudante finlandés do galego é a contradicción entre as distintas tendencias ortográficas e morfolóxicas entre os galegofalantes de hoxe. Antes de viren ó curso de galego, os alumnos teñen ideas pouco definidas sobre a condición do galego. Os que xa pasaron os cursos de historia de lingua (de castelán ou de portugués) teñen unha boa noción sobre a orixe da lingua gale-

ga, pero en tódolos casos o seu perfil como lingua autónoma, distinta tanto do portugués coma do castelán, resulta novidoso para os estudantes finlandeses. É moi frecuente que, despois dunhas semanas de estudio, os alumnos exclamen: "¡Non sabíamos que o galego era tan diferente do portugués/do castelán!" Outro comentario frecuente é: "¡Criamos que o galego era máis fácil!".

Nós seguimos aquí, naturalmente, a ortografía e morfoloxía normativas do galego. Nembargantes, os textos que lemos na clase conteñen moitas veces formas non normativas -sobre todo, claro está, se son textos anteriores á publicación das normas da RAG/ILGA. Isto xa fai que xurda na clase o tema das variantes ortográficas. É, polo tanto, natural que tamén a cuestión das distintas tendencias ortográficas sexa tratada nalgún momento durante o curso. Resulta, quizais, sorprendente que antes de veren unha mostra da ortografía reintegracionista, moitos alumnos tomen partido por esta tendencia. Acaso sexa o prestixio do portugués como lingua nacional o que induce ó alumno a pensar que o galego debe apoiarse no portugués. Sen embargo, en canto ven un texto escrito con ortografía de tipo lusista, quedan moi perplexos e, loxicamente, son incapaces de pronunciar un galego escrito á maneira portuguesa. É evidente que non só para un neofalante de galego -ou un galegofalante non habituado a escribir en galego-, senón tamén para un estudioso estranxeiro do idioma, unha ortografía allea ó sistema interno da lingua constitúe un obstáculo dificilmente superable. Isto fai que despois de teren ante os seus ollos un texto deste tipo, os alumnos acaben por converterse en partidarios da ortografía normativa.

As formas "non ortodoxas" seguen sendo un tema de discusión ó longo do curso, xa que a variedade de textos vistos na clase require unha análise lingüística. Xorde, polo tanto, a seguinte cuestión: ¿sería, acaso, aconsellable reescribi-los textos, adaptándoos á ortografía normativa? Nalgúns casos a resposta debe, ó noso entender, ser afirmativa, sobre todo no primeiro nivel: se o alumno se ten que encara cunha grande arbitrariedade de formas ortográficas, morfolóxicas, léxicas e aínda sintácticas, ó final o único que lle queda é unha confusión total. Pero noutros casos parece evidente que os textos non deben ser tocados sobre todo, tratándose de textos literarios. P. ex. un poema de Rosalía de Castro non pode ser convertido ó galego normativo, aínda que presente formas "incorrectas". O que si é necesario, en cambio, é mante-la orientación filolóxica ó longo do curso e explicar tódalas formas e variantes. A variedade de formas nos textos presta tamén unha oportunidade de introducir algunhas nocións de historia da lingua galega. A solución non é, polo tanto, limitarse a

textos modernos, de ortografía normativa, se ben é aconsellable reserva-los textos "non normativos" para o curso complementario, cando os alumnos xa teñen unha boa noción do sistema ortográfico, morfolóxico e sintáctico do galego.

2.4. Literatura e historia cultural

Unha lingua non debe ser ensinada illada, separada da cultura na que se manifesta, posto que a lingua non é un produto de laboratorio, senón unha dimensión da vida humana. Polo tanto, o ensino da lingua implica necesariamente tamén certas nocións da literatura escrita nesa lingua. No caso do galego, isto supón unha visión xeral sobre as principais etapas da literatura galega desde as cantigas medievais ata a literatura contemporánea, a través de mostras de textos literarios.

As cantigas espertan, en xeral, unha reacción de interese auténtico nos alumnos, sempre que sexan explicadas e analizadas para facilita-la súa comprensión. Para un mozo do século XX é un descubrimento apaixonante que as inquietudes e os pesares da xuventude eran os mesmos no século XII que hoxe. Así, o alumno -e máis aínda, a alumna- de hoxe sente unha verdadeira "comunidade de destino" coa moza do século XII ou XIII que se queixa da excesiva vixilancia da súa nai: "Non poss'eu, madre, ir a Santa Cecilia / ca me guardades a noit'e o día / do meu amigo."

Tamén a poesía de Rosalía de Castro é sempre ben acollida porque os sentimentos de que fai eco son universais e conmoven aínda hoxe. Ofrece, amais, a vantaxe de que a súa lingua sexa bastante sinxela. Un Curros Enríquez, en cambio, é difícil demais para esperar interese nos alumnos: se a lingua é dunha complexidade excesiva, escurécese o contido esencial do poema, a súa idea e mensaxe.

En canto á prosa, as historias de p. ex. Cunqueiro e de Castelao brindan, amais dos seus méritos internos, unha excelente posibilidade de somerxer no mundo galego do ambiente campesiño e no mundo do misterio e da marabilla.

Sen embargo, como se pode supoñer, os alumnos senten certa predilección pola literatura contemporánea e polos temas para eles familiares. Por exemplo, unha novela curta dun Manuel Rivas representa o tipo de literatura que eles len tamén en finés. Tamén p. ex. Ursula Heinze fala dun mundo que os alumnos senten como o seu. Así, se os textos históricos e os textos dos autores xa clásicos supoñen unha introducción cultural no mundo galego a través do tempo, as historias modernas -novelas curtas ou extractos de novelas longas-

poñen en evidencia que o galego é tamén unha lingua moderna, apta para tódalas necesidades comunicativas, e que Galicia non só é unha terra de vacas, verdores, meigas e lendas, senón tamén de cidades e toda a palpitación da vida moderna.

2.5. *Contido lingüístico*

Mencionamos xa enriba que non usamos un libro de texto concreto. Isto fai que non teñamos material feito, senón que todo o material usado na clase ten que ser compilado e elaborado para as necesidades específicas de cada curso. Isto vale tamén para as explicacións gramaticais. A gramática de Álvarez, Regueira e Monteagudo é indiscutiblemente un bo manual, necesario como libro de consulta para a profesora, pero demasiado longo e de manexo difícil para os alumnos, que necesitan un compendio de gramática, con explicacións resumidas e con exercicios compactos e de vocabulario fácil.

Un dos obxectivos principais dos cursos de galego é ofrecer ós alumnos unha boa visión da estrutura básica da lingua galega, para que a poidan situar no conxunto das linguas peninsulares. Polo tanto, estudiamos, en principio, toda a gramática básica. Os alumnos teñen que facer unha multitude de exercicios que os familiaricen coa morfoloxía e sintaxe galegas. Neste senso, os diferentes libros de prácticas aparecidos nos últimos anos son unha boa axuda, se ben nalgúns casos é necesario simplificar os exercicios que conteñen sobre todo en canto ó léxico, eliminando palabras pouco frecuentes. Por estraño que poida parecer, os alumnos tamén gustan de facer exercicios de tradución do finés ó galego. As traducións estimulan a creatividade lingüística e dan unha sensación de dominio do idioma que non é posible naqueles exercicios nos que só hai que inserir unha palabra ou forma determinada. Non obstante, ningunha cantidade de exercicios nun curso elemental ou complementario é realmente suficiente para acadar un bo nivel oral e práctico da lingua. Ó remate do curso os alumnos posúen un nivel teórico moi satisfactorio, pero para poderen comunicarse en galego con facilidade, necesitarían unha submersión na lingua, unha estancia máis ou menos prolongada no país. Unha axuda substancial neste senso son os cursos de galego para estranxeiros en Santiago de Compostela, ós que tamén varios dos nosos estudantes tiveron a posibilidade de asistir.

A distribución da materia gramatical faise dun xeito lóxico desde a fonoloxía e a morfoloxía ata a sintaxe: durante o primeiro semestre vémo-lo sistema fonolóxico, o artigo e os seus usos, a formación do xénero feminino, a formación do plural, os pronomes

(dos que o pronome persoal, coa súa colocación, causa máis dificultades e leva máis tempo) e os numerais, e durante o segundo semestre, o verbo e a súa sintaxe, con énfase natural naqueles puntos en que o galego non coincide co castelán ou co portugués, e -superficialmente- as preposicións, as conxuncións e os adverbios. Posto que vemos textos auténticos, aínda que curtos e sinxelos, desde o primeiro día de clase, cómpre dar, naturalmente, algunha noción da conxugación e comportamento do verbo galego xa antes do segundo semestre, en que se estudia con máis detalle. Este programa obedece á nosa visión do ensino de galego a estudantes finlandeses: a relativa proximidade entre as tres linguas peninsulares, portugués, galego e castelán, permite a comprensión, xa antes da adquisición dun dominio estruturado da lingua. Esta facilidade de comprensión pode e debe, ó noso entender, ser aproveitada desde o comezo.

O curso complementario supón unha consolidación gramatical e filolóxica. Vemos construcións que só puideron ser tocadas lixeiramente no curso elemental, p. ex. o infinitivo conxugado e as perífrases verbais, e mailas preposicións, os adverbios e as conxuncións. Outros temas do curso complementario son a ortografía -p. ex. o uso do *b* e do *v*-, as terminacións -p. ex. -cio, -cia e -zo, -za en palabras como *silencio* e *prezo*, e as familias de palabras con variacións fonolóxicas, de tipo *persoa*, *persoal*, *personaxe*, *personalidade*, etc. Tocamos rapidamente tamén o tema dos máis importantes fenómenos dialectais (segundo a obra de Fernández Rei). Neste nivel, os textos vistos na clase poden presentar xa unha relativa complexidade sintáctica e riqueza léxica, aínda que os alumnos seguen necesitando explicacións e comentarios. As variantes dialectais e as formas "incorrectas" xa non provocan confusión entre os alumnos, polo que neste nivel xa non é necesario adapta-los textos.

Pero non todo pode ser lectura, gramática e exercicios. Ás veces hai que ameniza-las clases, p. ex. vendo un vídeo sobre o Camiño de Santiago ou a cidade de Santiago de Compostela, ou escoitando cintas de música galega, p. ex. cantigas medievais ou poesías de Rosalía de Castro cantadas. Un dos nosos retos do futuro próximo é ir recollendo máis materiais audiovisuais -diapositivas, cintas de música, vídeos sobre temas culturais. En canto á música, sería interesante dispoñer tamén dalgunha cinta de música rock galega, con palabras en galego, para destaca-la "modernidade" do galego como idioma de comunicación en tódalas esferas da vida humana.

2.6. Problemas e dificultades

A pesar da actitude positiva dos alumnos e sobre todo da axuda que desde o principio recibimos das autoridades galegas e dos nosos amigos galegos, é natural que o ensino de galego en Finlandia, sen precedentes nin tradicións de ningún tipo, presente tamén algunhas dificultades. O noso principal problema foi, desde o comezo, a falta de material didáctico pensado para estranxeiros. Unha boa escolma de textos cobre ben a necesidade de combina-la aprendizaxe da lingua co coñecemento da cultura na que se desenvolve a lingua, pero supón tamén algúns problemas obvios: os textos literarios non teñen un vocabulario nin exercicios gramaticais ou léxicos, senón que hai que elaboralos por separado para cada texto. Unha das tarefas máis urxentes que nos agarda para os próximos cursos é a redacción dunha especie de "vocabulario básico" finés-galego e galego-finés, en forma de fotocopias, para as necesidades dos alumnos. Non se tratará dun dicionario, senón dunha simple colección das 1500-2000 palabras máis útiles, concibida como material auxiliar para os alumnos, posto que non dispoñen, como os estudantes de castelán e de portugués, de dicionarios na súa casa. Outra posibilidade é formar un grupo de traballo cos estudantes máis avanzados e facer con eles un vocabulario algo máis amplo, de 2500-3000 entradas, de xeito que este traballo tamén lles aporte créditos nos seus estudos. A posibilidade de ter un vocabulario persoal (un exemplar para cada alumno), que tivese como lingua base o idioma dos alumnos, sería unha considerable mellora que faría máis doado o seu traballo. Isto contribuiría tamén a unha maior diferenciación entre o galego e o castelán, posto que os alumnos xa non estarían obrigados a recorrer ós dicionarios bilingües (galego-castelán ou castelán-galego): a comprensión pasiva facilitada polo coñecemento do castelán, que no principio é unha vantaxe, pode converterse nun lastre ó final, se todo ten que ser aprendido a través do castelán.

3. Plans e perspectivas do futuro

No presente temos plans de amplia-lo programa de galego a partir do próximo curso académico (1996-97). Isto significa que os alumnos contarán non só coa posibilidade de asistir a dous cursos de lingua, senón tamén de profunda-los seus coñecementos en materias específicas, como a historia da lingua e a literatura. Neste novo sistema, o galego inscribirase dentro dun programa máis amplo de lin-

guas hispánicas minoritarias. Os estudos galegos constarán de catro partes: un curso elemental e un curso complementario, ambos obrigatorios, e tres materias optativas, das que o alumno elixirá dúas. Estas materias optativas serán literatura, historia da lingua e sociolingüística. Serán dictados os cursos de aprendizaxe da lingua (curso elemental e complementario), e as materias optativas serán cubertas, de acordo co sistema tradicional da nosa universidade, por lecturas obrigatorias combinadas con algunhas sesións de clase. Os alumnos examinaranse das obras estudadas ante o catedrático de linguas ibero-románicas. En literatura, por exemplo, elaborárase unha lista de lecturas (un manual de historia da literatura e mais algunhas obras literarias), que pode ser completada cun seminario de comentario de textos. A ampliación do programa fai que os cursos de lingua (curso elemental e complementario) poidan orientarse máis intensamente á aprendizaxe práctica da lingua. Por agora aínda non sabemos cantos alumnos se matricularán neste programa; por outra parte, é agora cando realmente podemos introducir esta novidade, xa que foi preciso primeiro promover o ensino do galego como lingua moderna para contar cun alumnado cos coñecementos lingüísticos necesarios para avanzar nos seus estudos galegos.

Esta innovación supón que os alumnos terán unha mellor posibilidade de planificar e nivela-los seus estudos de galego no seu programa de conxunto. Ata agora, os estudos de galego proporcionáronlles, naturalmente, créditos, pero para algúns estudantes, eses créditos eran "extras" ou marxinais, porque non entraban nun conxunto maior. P. ex. os que estudian portugués, xa cumpren co requisito de coñecer tamén outra lingua peninsular, polo que o galego lles representa unha materia extra no seu currículo. Así, o novo sistema será unha mellora cualitativa, xa que situará o galego definitivamente dentro dun conxunto.

Non obstante, os novos plans presentan tamén algunhas dificultades. O estudo do galego ten inevitablemente o inconveniente que xa mencionamos enriba: o alumno medio non ve qué utilidade pode te-lo galego para a súa futura carreira profesional. As empresas comerciais, os institutos de bacharelato e as institucións estatais non requiren, polo momento, persoal que domine o galego. Polo tanto, a pesar dos novos atractivos que podemos ofrecer, o galego seguirá sendo, en esencia, unha materia optativa. A competición é cada vez máis dura na vida laboral, e os estudantes son, en consecuencia, cada vez máis propensos a elabora-lo seu currículo académico de acordo co que lles poida servir ó buscaren traballo. Polo tanto, hoxe moitos

estudiantes combinan os seus estudos filolóxicos cos estudos de p. ex. ciencias económicas ou de dereito.

Por outra parte, fronte a estas tendencias hai tamén outras de signo contrario, que actúan a un prazo máis longo, pero que permiten mante-lo optimismo cara á situación do galego na nosa universidade. En primeiro lugar, o ingreso de Finlandia na Unión Europea aumentou, no noso país, a conciencia xeral de Europa como mosaico cultural e lingüístico, composto de pequenos pobos de linguas e etnias diversas, e contribuíu a espalla-lo interese por tódalas linguas europeas, cousa especialmente importante tendo en conta que o inglés tivo aquí, desde hai varias décadas, unha supremacía absoluta. Así mesmo, a Unión Europea pon ó noso alcance novas posibilidades para o intercambio entre Finlandia e os outros países europeos. Por exemplo, un estudante de tecnoloxía pode agora te-la posibilidade de face-las súas prácticas nunha empresa en Vigo ou A Coruña, cousa antes imprevisita. Estas novas oportunidades non só contribúen a espallar eficazmente o coñecemento dos pobos minoritarios de Europa, senón que tamén destacan a necesidade de dominar varias linguas e non só inglés. De feito, é posible que no futuro nas nosas clases de galego haxa tamén estudantes doutras facultades. Hoxe xa se ve en Finlandia que a unificación de Europa non diminúe, senón acrecenta a importancia das linguas pequenas.

En segundo lugar, pódese esperar que a elección de Santiago de Compostela e de Helsinqui na rede de capitais europeas da cultura no ano 2000 establecerá moitas formas de cooperación entre as dúas cidades xa nun futuro próximo. Tomáronse xa os primeiros contactos entre os concellos de ámbalas cidades, e pódese supoñer que os contactos se multiplicarán nos próximos anos.

Tamén as novas posibilidades informáticas -concretamente a Internet- de que dispoñemos na actualidade, significan unha mellora substancial en canto ós contactos entre os nosos países. Hoxe abonda con busca-las páxinas galegas do WWW para saber das novidades no mundo galego -así, a rede informática permite facer unha "viaxe" a Galicia en calquera momento. Isto, ó noso entender, supón unhas posibilidades case revolucionarias e abre unhas perspectivas moi esperanzadoras cara ó futuro.

Para rematar, non hai que esquecer-la estreita cooperación entre os nosos países, que para nós é unha axuda de valor incalculable. Tamén neste senso, os contactos cada vez máis rápidos e eficaces permiten ter plena confianza no futuro.

PRESENTACIÓN DO "ATLAS LINGÜÍSTICO GALEGO" (A Coruña, 21 marzo de 1996)

JOAN VENY
Universidade de Barcelona

Vir a Galicia é un gozo. Gozo de introducirse na vosa paisaxe, de reatopar vellos amigos, de ser testemuña dunha lingua recobrada en niveis altos (ensino, investigación, literatura), de comprobar como o cultivo literario do galego e o seu estudio científico seguen un camiño ascendente. Unha mostra diso é a presentación do segundo volume do ALGa neste espléndido marco da Fundación Barrié de la Maza. Un acto sumamente importante, cardinal para a lingua e a cultura deste país. Éo polo esforzo colectivo que se agocha destrás dunha obra desta magnitude, pola calidade do traballo que se ofrece á consideración dos estudiosos da dialectoloxía e da lingüística en xeral, e pola utilidade que o seu fornecemento de datos supón para unha lingua que se afianza no seu modelo normativo sen renunciar ás súas características coloquiais. Asistir á presentación dun libro é como estar presente nun bautizo que leva inherente gozo, orgullo, caras riseiras. Como amigo, como romanista comparto o voso orgullo e a vosa alegría. E expreso a miña sincera gratitude ós responsables do ALGa (Constantino García, Antón Santamarina, Rosario Álvarez, Francisco Fernández, Manuel González) pola súa xentileza ó invitarme a acompañalos nun acto tan significativo.

É coñecido de sobra que a xeolingüística trata de dar unha visión sincrónica da lingua histórica, da súa familia de dialectos, nun lapso breve de tempo e mediante materiais susceptibles de comparación. Pero o seu obxectivo non é só dar esta instantánea da lingua, senón tamén, como dixo Jaberg, ofrecer unha explicación dos feitos e tratar de atopar-las razóns históricas, xeográficas, sociais ou simplemente internas que actuaron como forzas centrífugas ou centrípetas e que nos dan conta do dinamismo da lingua e da superposición dos diversos estratos lingüísticos que a forman. A lingua é o depósito de

experiencias, de comportamentos, de visións do mundo que a xeolinguística reflicte, coma un lago de augas durmidas. O coñecemento que cada comunidade ten da natureza, a organización tradicional da súa vida colectiva, as súas crenzas, os seus leceres, o seu espírito relixioso, a súa cultura popular, material e espiritual, quedan plasmados no lenzo multicolor da lingua diatópica que, como fenómeno natural -en parte mediatizado polo home-, é unha e varia á vez. E desta unidade e diversidade, de raigañas antigas ou modernas, dá conta con métodos renovados a xeografía lingüística.

Non por sabidas deixarei de canta-las excelencias da xeolinguística. Así, axuda a localiza-la procedencia rexional do autor -descoñecido ou do que nada sabemos- dunha obra antiga; entendémo-las pasaxes escuras dun autor medieval -ou postmedieval- gracias ós arcaísmos que se mantiveron vizosos en áreas periféricas; as fases evolutivas da lingua estándar quedan a miúdo petrificadas nos dialectos, que se converten en documentos vivos, analizables, coma un rexistro sonoro de séculos atrás; enriquecese o patrimonio léxico con infinitas unidades; variantes dialectais, coa súa distribución xeográfica, iluminan novos camiños cara a palabras de etimoloxía ata agora impenetrable; a lingua normativa, sobre todo nos seus niveis ortográfico e léxico, apóiase en xeovariantes ou xeosinónimos para suprir unidades contaminadas ou escolle-la opción maioritaria ou máis axeitada; maniféstase a potencia creativa, o frondoso dinamismo da lingua; a lingüística xeral enriquecese cos exemplos ausentes da lingua estándar; os falantes de cada área dialectal séntense identificados coa súa modalidade entrañable, caseira, parte da cal, nunha alternativa participativa, pode integrarse na lingua estándar.

A xeolingüística ou xeografía lingüística, que naceu a fins do século pasado e que produciu un impacto no mundo científico do momento, como o supoxo despois o estruturalismo e, máis recentemente, a gramática xenerativa, lonxe de anquilosarse na súa metodoloxía, coñeceu ó longo dun século un perfeccionamento progresivo nos seus métodos e interpretación de datos. A fase máis humana e enriquecedora, -non faltosa de traballos- é a colectora de materiais, porque implica un contacto directo cos falantes informadores "in situ", no seu espacio. Con razón dicía o Arquiduque Luis Salvador, precursor da escola da cultura material: "Non se pode escribir sobre un lugar se non é o sol deste lugar o que seca as páxinas". Neste diálogo cordial o investigador convértese en alumno que aprende moitas cousas da cultura popular que hoxe camiña cara ó ocaso; asistimos a dous estados de ánimo curiosos: o informante marabíllase de que palabras rurais sexan escoitadas e recollidas con tanto primor por estu-

diosos da universidade e o investigador, pola súa parte, queda abraiado ante as formas e construcións que emanan do seu interlocutor; e daquela dá por ben gastadas as horas que dedicou a seleccionalo seu informante ideal e a sometelo a un longo interrogatorio.

O xeolingüísta ha de levar sempre un apeiro imprescindible: un cuestionario, que pregunta en tódolos puntos do dominio; a experiencia de tantos atlas permitiu melloralo e aplicar á enquisa, gracias ós progresos tecnolóxicos, a gravación magnetofónica que facilita o sosego da transcripción porterior ou o rexistro de etnotextos tan valiosos para estudos de entoación, de fonética ou de sintaxe.

En canto á cartografía, a presentación dos materiais diversificouse co recurso a mapas de símbolos e, ademais, beneficiouse da informática, que permite a formación dunha base de datos e unha explotación exhaustiva dos mesmos; o progreso tecnolóxico desembocou mesmo nalgún atlas falante.

En canto ó espazo obxecto de estudio, abríronse horizontes cara ós atlas rexionais e mesmo microatlas, así como atlas de grandes dominios, sexan familias lingüísticas como a románica (*Atlas Linguistique Roman* = ALiR), sexan áreas continentais (*Atlas Linguarum Europae* = ALE).

Practicouse igualmente unha especialización temática ó abrirse a investigación xeolingüística a temas folclóricos e mariñeiros.

Non falta tampouco a dimensión histórica baseada en documentos dun mesmo período nun espazo determinado, que plasma un estado de lingua nun espazo cronolóxico pretérito (coma o *Atlas des formes et des constructions des chartes françaises du XIII siècle*, de A. Dees).

Algúns atlas recentes ofrecen materiais máis elaborados, cunha síntese das formas e o estudio da súa motivación (ALE, ALiR).

Todos estes prolegómenos para convence-los escépticos ou dubitativos, se os hai, da vixencia, actualidade e valor indiscutible dos atlas lingüísticos.

Á parte do *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*, onde se enquisaban 52 localidades galegas, Galicia non contaba cunha contribución cartográfica que se ocupase de maneira exhaustiva da súa multiforme realidade lingüística. Foi Constantino García quen, desde a súa cátedra de Lingüística Románica, estimulou entre os seus alumnos a realización de monografías sobre os vosos ricos dialectos, e quen promoveu despois, en 1974, paralelamente ó *Atlas Lingüístico de España y Portugal* e ó *Atlas Linguarum Europae*, a magna empresa dun "Atlas Lingüístico Galego". María do Rosario Álvarez Blanco, Francisco Fernández Rei e Manuel González González visitaron 167 pun-

tos da vosa xeografía, en cada un dos cales formularon 2.711 preguntas con 4.000 respostas, transcritas foneticamente e anotadas e comentadas. Os que tiveran algún contacto cos traballos dun atlas lingüístico recoñecerán que cubrir esas 167 enquisas en pouco máis dun ano e medio constitúe unha marca admirable. "Chapeau", pois, ós nosos colegas pola rapidez do seu traballo, así como polo seu rigor científico. Os meus parabéns tamén para o equipo de redactores que preparou a parte cartográfica. A estes dous volumes de morfoloxía seguirán outros de fonética, sintaxe e léxico, co cal a lingüística galega disporá dunha sólida base para, por unha banda, estudia-los fenómenos medulares do galego, aínda mal coñecidos (gheada, sibilantes, metafonía, as mil caras do léxico, etc.) téndoos en conta, se cabe, para a normativa gramatical e léxica, e, por outro, relacionar, gracias ás características do seu cuestionario, trazos e elementos do galego cos da Península Ibérica e románicos en xeral.

Pero acheguémonos ó volume segundo do voso, ou, se mo permitides, do "noso" *Atlas Lingüístico Galego (Morfoloxía non verbal)*, que é o motivo deste encontro.

Comezarei polo exterior, pola fachada. Gústame o tamaño e a cor da portada: azul coma o mar que baña as vosas costas e unhas letras brancas coma gaivotas. Cromatismo que, para min, é símbolo de esperanza e pureza da lingua. Empezo a ler. E atópome cun feito normal que se nos quixo presentar como anormal: unha obra de galegos está escrita en galego. Adiante. Imos por bo camiño.

A introducción pon en mans do lector estudioso os medios para tirar proveito da consulta do atlas: localidades, utilización dos símbolos, signos fonéticos, etc.

Seguen os 378 mapas de morfoloxía non verbal, dous mapas por páxina e explicación dos signos e mailas notas pertinentes na páxina contigua. Superouse o traballo artesanal do primeiro volume e seguiu-se un proceso informático semiautomatizado que chegará á súa total automatización nos próximos volumes.

É interesante observar que ós materiais da enquisa xeral se uniron os secundarios procedentes de teses e memorias de licenciatura, en total vintecinco obras enmarcadas nun espazo cronolóxico breve, próximo ó da realización das enquisas; é sabido que a información monográfica é, por definición, máis rica de matices que a xeolingüística e obrouse con xuízo incorporándoa á obra.

Para a formación dalgúns mapas recorreuse a datos de diversas preguntas, co que a información resulta máis completa; é o caso de *mozo, -a* (que recolle datos de cinco preguntas do Cuestionario) ou do

sufijo *-ote* (que suma información procedente de “pipote” e “mamotes”).

Dada a estreita relación entre morfoloxía e fonética (en lingua non hai compartimentos estancos), este último aspecto, cando era necesario, tamén se tivo en conta.

A representación por símbolos paréceme moi axeitada. Implica unha elaboración que o estudioso agradecerá. A selección destes símbolos baséase en criterios de coherencia entre forma do signo e variantes, sen que falte, en dúas ocasións, o recurso á cor para unha maior claridade; compréndese que a súa xeneralización encarecería enormemente a obra. Chámame a atención -e tomo boa nota disto- a utilización do símbolo da cruz para os elementos resultantes dunha contaminación ás veces leonesa, castelá sobre todo. (¿Terá relación a dita cruz coa consciencia dun calvario histórico de sometemento político-cultural?).

Resulta altamente útil e pedagóxico dedicar un mapa a cada fenómeno morfolóxico estudiado, e así, o significante *maceira* ramifícase en tres mapas: sufixo *-eiro*, xénero (-o, -a) e radical.

En fin, uns índices completos de formas e mapas facilitan a explotación dos abundantes materiais que a obra contén.

Unha obra, en suma, ben feita, que parte de materiais recollidos con rigor, que ofrece datos moi elaborados, unha obra ben presentada tipograficamente, que sen dúbida renderá fecundos servizos ós profesionais da lingua galega. Pero tamén ós romanistas -entre os cales me encontro- que, facendo honra ó seu nome, non se pechan na leira solitaria da súa lingua propia, senón que abren as cancelas para que entren os aires saudables doutras linguas. E un constata como en linguas afastadas se dan fenómenos similares. Mentres volvía páxinas do voso atlas, non puiden resistir a tentación de coller algunhas notas sobre certos paralelismos morfolóxicos e tamén fonéticos entre o galego e o catalán (quizais pola súa condición de áreas laterais peninsulares): a monotongación en *conto* 'canto' e *condo* 'cando', presente nalgúns puntos da área de transición co asturiano e paralelo ó *con* 'quan' e *cont* 'quant' (amais de *cotre* 'quatre', *cinconta* 'cinquanta', etc.) do catalán oriental, se ben é un fenómeno de carácter recesivo; a conxunción *desque* 'desde que'; a variación formal *crin/crina*, coma en catalán; o plural tautolóxico de *reises* 'reis' similar ó do noso *reixos*; ou o feminino *ladria* 'ladrona' que localizo nun só punto, conxénere do catalán *llàdria*, hoxe inusitado pero que é a base do derivado *lladriola* 'ucha'. Exemplos espigados nunha ollada rápida, pero que se poderían multiplicar. Os romanistas atoparán nesas mapas un filón inesgotable.

E remato xa. Na Península Ibérica, Cataluña foi pioneira en empresas xeolingüísticas. Xa en 1902 estaban presentes cinco localidades catalanas do Roselló no *Atlas Linguistique de la France* de Gilliéron (un minúsculo beneficio cultural que nos deparou a ane-xión da Cataluña setentrional á coroa francesa) e, máis tarde, en 1923 aparecía o primeiro volume do *Atlas Lingüístic de Catalunya* de Griera. Conscientes das lagoas e debilidades destas obras, Badia e eu mesmo comezámo-los traballos previos para un novo atlas, o *Atlas Lingüístic del Domini Català*, para o que realizámo-las enquisas entre 1965 e 1975 cun equipo de investigadores.

Por razóns académicas e económicas quedaron paralizados os traballos de elaboración dos materiais para a súa publicación. Desde 1989, a acollida do proxecto polo Institut d'Estudis Catalans e a "Fundació Catalana de Gas" fixo posible a formación dunha base de datos que se atopa na metade do camiño.

Como vedes, os papeis trocáronse. Vós, amigos, en poucos anos andastes moito camiño e adiantástesvos con obras coma a que hoxe se presenta. Felicito de corazón ós directores, enquisadores e equipo de redacción pola calidade do seu traballo, e á "Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa" e á Dirección Xeral de Política Lingüística polo seu xeneroso mecenado. Asegúrovos que a vosa experiencia nos servirá de modelo para a fase final da cartografía de materiais. Que ó segundo volume sigan sen pausa e con igual fortuna outros moitos volumes para completar unha obra que califico de "nacional" e que honra o voso país e a vosa cultura.

Manuel Ferreiro (1995): *Gramática histórica galega*. A Coruña: Laiovento, 447 pp.

Chega este manual de gramática histórica galega de Manuel Ferreiro oitenta e seis anos despois de que en 1909 Vicente García de Diego publicase en Burgos os seus *Elementos de Gramática Histórica Gallega*¹. Neste dilatado período de case un século non se deu ó prelo ningunha outra obra de semellantes características e alcance, inda que si se achegaron algunhas sínteses ou valiosísimas contribucións de distinto tipo que paga a pena recordar.

En 1935, na súa obra sobre *El idioma gallego*, Couceiro Freijomil incluíu dentro do capítulo de gramática unha interesante sección de fonética histórica², ó paso que en 1946, dentro do seu *Manual de dialectología española*, García de Diego sintetizaba os seus saberes verbo do tema nun extenso capítulo titulado precisamente "Gallego"³. Desde a década dos sesenta Ramón Lorenzo vén traballando rigorosamente na edición e estudio de textos medievais⁴, proporcionando así a base e o material indispensables para a realización dunha gramática histórica galega solidamente fundamentada en datos contrastados procedentes de fontes libres de toda sospeita, unha gramática histórica, en fin, que poida incorporar, ó extrae-la súa documentación de textos datados e localizados, unha dimensión cronolóxica que resulta imprescindible para a investigación nestas materias. Recordarei, por último, que en 1986 Clarinda Maia publicou en Coimbra unha edición de cento sesenta e oito documentos medievais (sécs. XIII-XVI) redactados en Galicia e no

¹ V. García de Diego (1909): *Elementos de gramática histórica gallega (Fonética-Morfología)*. Burgos: Hijos de Santiago Rodríguez. Ed. facsímil: Anexo 23 de *Verba*. Santiago de Compostela: Universidade, 1984.

² A. Couceiro Freijomil (1935): "Gramática", in A. Couceiro Freijomil: *El idioma gallego*. Barcelona: A. Martín, pp. 101-172.

³ Manexo a segunda edición, de 1959: V. García de Diego (1959²): "Gallego", in V. García de Diego: *Manual de dialectología española*. Madrid: Cultura Hispánica, , pp. 53-132.

⁴ Cf., fundamentalmente, R. Lorenzo (1975/1977): *La traducción gallega de la Crónica General y de la Crónica de Castilla*. Edición crítica anotada con introducción, índice onomástico y glosario. Ourense: Instituto de Estudios Orensanos "Padre Feijoo" [vol. 1: Introducción, texto anotado e índice onomástico, 1975; vol. 2: Glosario, 1977] e R. Lorenzo (1985): *Crónica Troiana*. Introducción e texto. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa.

noroeste de Portugal; esta edición vai acompañada dunha extensa e concienzuda análise grafemática, fonética e morfolóxica⁵.

Desque entre os anos sesenta e setenta se comezou a estudar sistematicamente o galego na Universidade de Santiago de Compostela, e sobre todo desque en 1976 se creou a Subsección de Galego-Portugués dentro da Sección de Filoloxía Hispánica da Facultade de Filoloxía, a necesidade dun manual de gramática histórica galega viña sendo sentida tanto polos profesores encargados de dispensa-las materias de historia e dialectoloxía coma polos seus alumnos. O vello manual de García de Diego, reeditado facsimilarmente en 1984, aínda sendo, sen dúbida, unha obra de grande valor filolóxico, precisaba -e cada ano que pasaba precisábaa máis- unha actualización que incorporase os novos coñecementos que ía achegando o grande progreso que viñan acadando os estudos de lingüística galega. Nesta situación, e como solución transitoria, adoitouse empregar e recomendar a consulta e lectura das gramáticas históricas clásicas do portugués⁶, por máis que non lle prestasen unha atención particularizada ó galego e aínda que tamén elas fosen quedando, coma a de García de Diego, algo anticuadas. As obras de Ramón Lorenzo e Clarinda Maia, non sendo propiamente gramáticas históricas, eran e seguirán sendo, para profesores e alumnos, valiosísimas, indispensables fontes de coñecemento que proporcionan a necesaria perspectiva galega.

É este, pintado con trazo moi groso, o contexto investigador e académico en que aparece a *Gramática histórica galega* de Manuel Ferreiro. O propósito que o moveu a escribila e publicala decláran o autor nunha "Nota preliminar" na que, entre outras cousas, define a súa obra como un *manual*:

O noso propósito á hora de realizarmos o presente traballo foi moi claro: elaborar un manual que se centrara na evolución lingüística interna do galego, tratando de maneira secundaria aqueles aspectos que xulgamos máis laterais. Así pois, sen a intención de aportar novidades espectaculares, o presente *Manual* pretende organizar, sintetizar e expor detallada e razoadamente a evolución producida desde o latín ao galego (pp. 9-10).

Logo desta declaración inicial, Ferreiro subliña o "teor pedagóxico" do libro, dictado polo feito de se-la súa xénese a súa "dedicación docente nos últimos anos", centrada precisamente nestas materias. Este "teor pedagóxico", xunto con outras circunstancias persoais ou particulares a que o propio

⁵ C. de Azevedo Maia (1986): *História do Galego-Português. Estado lingüístico da Galiza e do Noroeste de Portugal desde o século XIII ao século XVI (Com referência à situação no galego moderno)*. Coimbra: Instituto Nacional de Investigação Científica.

⁶ Utilizáronse, e utilízanse aínda hoxe, sobre todo as de J. J. Nunes e E. B. Williams, pero tamén a *Gramática do português antigo* de J. Huber: J. J. Nunes (1919): *Compêndio de Gramática Histórica Portuguesa*. Lisboa: Livraria Clássica Editora; E. B. Williams (1938): *From Latin to Portuguese. Historical Phonology and Morphology of the Portuguese Language*. Philadelphia / London: Oxford University Press (trad. ó portugués: *Do Latim ao Português*. Rio de Janeiro: Tempo Brasileiro, 1961); J. Huber (1933): *Altportugiesisches Elementarbuch*. Heidelberg: Carl Winter (trad. ó portugués: *Gramática do português antigo*. Lisboa: Fundação Calouste Gulbenkian, 1986).

autor alude, condiciona algunhas das características principais da obra. En primeiro lugar, menciona Ferreiro a súa decisión de que a exposición da doutrina xirase ó redor de exemplos tirados do "galego común ou estándar, cuxa acelerada constitución nos últimos anos xa permite, aínda que con vacilacións, ter como referencia unha norma lingüística unificada" (p. 10). Quere isto dicir que, sen ignorala totalmente, o traballo préstalle unha atención menor á variación dialectal, diafásica e mesmo diacrónica da lingua, pois os seus exemplos tómanse maiormente, inda que non exclusivamente, da variedade estándar do galego moderno. O autor, consciente disto, sinala como unha das principais "limitacións" (p. 11) do seu traballo o feito de que estea realizado sen contar cunha rede informatizada de fontes escritas (antigas e modernas)⁷ e etnodialectais, o que sen dúbida contribuíría a reforzar considerablemente a súa dimensión cronolóxica e dialectal.

Ó cabo, pois, a obra de Manuel Ferreiro preséntasenos como "unha contribución máis no longo camiño que a Filoloxía Galega aínda ten por percorrer" (p. 13), unha contribución, como vimos, pensada fundamentalmente como un instrumento que veña a cubrir unha necesidade docente que se viña sentindo en Galicia desde hai tempo. Persoalmente, tanto na miña condición de profesor destas materias coma na de cidadán interesado por todo aquilo que poida supoñer un avance no proceso de rehabilitación social do idioma galego, congratúlome pola aparición desta novidade bibliográfica debida ó profesor Ferreiro. Quixera ademais sumarme ó convencemento de que "o vacío de tantos anos ha ser rapidamente cuberto con outras gramáticas históricas" (p. 13) para, aproveitando a tribuna que se me brinda a través desta recensión, suxerir orientacións para esoutras gramáticas históricas posibles que deberán ir aparecendo no futuro. A meu parecer, estas novas contribucións, se queren constituír realmente un auténtico salto cualitativo máis, deberán realizarse a partir dunha mesta rede de fontes textuais escritas e orais. Na medida do posible, e sempre que novos traballos específicos o vaian permitindo, haberá que ir dotando a nosa gramática histórica dunha dimensión explicativa que vaia superando os enfoques fundamentalmente descritivos que polo de agora predominan entre nós. Coido que traballos coma o de Pavao Tekavčić⁸ para o italiano ou Paul M. Lloyd⁹ para o castelán non serían malos modelos.

A *Gramática histórica galega* de Manuel Ferreiro consta dunha primeira parte de *Fonética* (pp. 21-215), coa exposición do desenvolvemento histórico dos subsistemas vocálico e consonántico, e unha segunda de *Morfosin-*

⁷ Si se citan, esporadicamente, algúns textos medievais e modernos: as *Cantigas de Santa María*, cantigas profanas, a *Crónica Troiana*, textos notariais da Idade Media editados por Clarinda Maia, o *Entremés dos Labradores de Caldelas*, obras de autores modernos coma Rosalía de Castro, Pondal, Noriega Varela e Castelao, etc.

⁸ P. Tekavčić (1974): *Grammatica storica dell'italiano*. Bologna: Il Mulino.

⁹ P. M. Lloyd (1987): *From Latin to Spanish. I. Historical Phonology and Morphology of the Spanish Language*. Philadelphia: American Philosophical Society. Trad. ó castelán: *Del latín al español. I. Fonología y morfología históricas de la lengua española*. Madrid: Gredos, 1993.

taxe (pp. 217-370), na que fundamentalmente se nos dá conta da morfoloxía histórica das diferentes clases de palabras tradicionalmente recoñecidas. A escaseza dos contidos de sintaxe histórica, recoñecida polo propio autor na súa "Nota preliminar", creo que pode explicarse non soamente como froito de determinadas "inclinacións persoais" (p. 12), senón tamén como a lóxica consecuencia do feito de que esta liña de estudos só se puxese en marcha para o galego nos últimos anos, especialmente mercé á realización de diversos traballos de investigación xa finalizados ou actualmente en marcha na Universidade de Santiago de Compostela. Así mesmo, coido que no día de hoxe sería aínda moi aventurado tentar escribir unha lexicoloxía e unha semántica históricas, pois os coñecementos que temos sobre estas materias son aínda poucos: a realización dun dicionario histórico galego, proxectado hai uns anos por Ramón Lorenzo¹⁰, revélase actualmente como tarefa prioritaria. Acerta, por tanto, Ferreiro ó renunciar a esta terceira parte léxico-semántica. En conxunto, pois, a súa obra preséntase fundamentalmente como un manual de fonética e morfoloxía históricas do idioma galego.

Está moi lonxe da miña intención discutir polo miúdo a estrutura e o contido da doutrina exposta ó longo das aproximadamente trescenta setenta páxinas discursivas desta *Gramática histórica galega*. Tal empresa non soamente sobardaría amplamente as miñas capacidades, senón que tamén, como é obvio, resultaría inviable dentro dos límites de extensión que impón o xénero da recensión bibliográfica. Si creo, en troques, que podo e incluso debo expresa-la miña opinión no tocante a certas observacións, xuízos ou criterios de ordenación da materia que atopo nesta obra e que a min me parecen, cando menos, discutibles. Fágoo, pois, con intención leal, desde o recoñecemento do gran valor do traballo do profesor Ferreiro e co máis sincero convencemento de que intercambiar puntos de vista con ánimo sereno non pode máis que redundar no progreso das disciplinas intelectuais que nos ocupan.

Comezarei con algunhas suxestións sobre a estrutura da obra que, na miña opinión, de seren tidas en conta contribuirían a reforza-lo evidente "teor pedagóxico" desta *Gramática histórica galega*. Non deben entenderse, por conseguinte, como condenas das decisións tomadas ó respecto polo autor, senón simplemente como propostas de restructuración feitas coa vontade de achegar ideas e, en definitiva, de poder ser útil.

En primeiro lugar, coido que ó expoñe-la evolución do vocalismo tónico conviría tratar conxuntamente aqueles factores que puideron incidir sobre ela impedindo que se verificase o que poderíamos denominar "desenvolvemento espontáneo". A meu parecer, sería bo dedicarlles seccións particulares á metafonía, ós efectos do iode, ó influxo que pode exercer unha consoante nasal trabando a sílaba ou a outros fenómenos. Eu, por tanto, falaría primeiro da evolución espontánea do vocalismo tónico e logo conxuntamente da súa evolución condicionada.

¹⁰ Cf. R. Lorenzo (1982): "Proxecto dun dicionario histórico galego", in D. Kremer / R. Lorenzo (eds.): *Tradición, actualidade e futuro do galego. Actas do Coloquio de Tréveris (13 a 15 de novembro de 1980)*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, pp. 113-123

Opino, por outra banda, que quizais sería tamén oportuno buscar algún medio de expoñer conxuntamente a totalidade da doutrina referente a unha cuestión tan importante no desenvolvemento dos distintos subsistemas consonánticos románicos como é a da evolución das consoantes intervocálicas, simples e xeminadas, oclusivas, fricativas, laterais, nasais e vibrantes. Desta maneira este bloque de fenómenos sería máis doadamente asimilable polos lectores (moitos deles, é de supoñer, estudantes) e as súas interrelacións resultarían máis facilmente perceptibles.

Paso agora a expoñer-lo meu parecer sobre determinados aspectos non xa da estrutura do libro, senón da súa doutrina. Comezarei por aqueles que teñen un alcance xeral.

Recoñece o propio autor no seu prólogo que en numerosas ocasións se viu abocado a actuar cunha certa improvisación e a tomar decisións ariscadas, especialmente “na atribución do carácter ‘literario’, ‘popular’, ‘dialectal’ ou ‘vulgar’ (face a ‘común’), así como na utilización de ‘antigo’ ou ‘arcaico’ e ‘medieval’ (face a ‘moderno’)” (p. 11). Non pretendo entrar aquí nunha discusión en detalle verbo dunha cuestión que son o primeiro en cualificar de problemática, opinable, escorrediza. Simplemente quixera sinalar que me resultou chocante que se lle aplique a etiqueta de “popular” ó SNP -ches da P2 dos perfectos de indicativo (como *amaches*, p. 119, n. 117) ou á conxunción *nin* (§ 13b.2, 245b), e máis aínda tendo en conta que a comparten con formas coma *arradio* (§ 84b), *drento* e *pirmeiro* (§ 86d), *almario* (§ 87c), *calandario* e *labarinto* (§ 126b), *fertuna* / *harroso* / *melitar* / *menistro* / *menumento* / *nacesitar* / *argullo* / *poblema* / *sacreto* / *chicolate* e *chiculate* (§ 127b), *Grabel* e *Ingalaterra* (§ 136), etc.

Na páxina 10, nota 4, dise que o teor pedagóxico do libro “explica opcións como o feito de que na evolución de cada vocábulo se recolla tamén a evolución gráfica, que só nalgúns casos responde á evolución fonética (cfr., por exemplo, *VETULŮ* > *velho* > *vello*, onde *velho* representa simplemente a grafía antiga), sempre utilizando convencionalmente as grafías medievais (“lh”, “nh”, “c + e, i”, “ç + a, o, u”, etc., entre outras posíbeis dentro do xeneralizado polimorfismo gráfico medieval), e procurando en cada caso facer constar as evolucións intermedias, non sempre documentadas”. Máis adiante, na nota 171 da páxina 156, o autor fai a seguinte observación:

Este fonema [ɲ/], o mesmo que /ʎ/, presentou durante a Idade Media moi diversas grafías, que no territorio portugués, a partir de 1265-1275, se unificaron en “nh” e “lh”, respectivamente. Pola contra, no territorio galego, carente dunha corte centralizadora, seguiron convivindo diversas representacións, entre as que destacan as actuais grafías “ñ” e “ll”, de orixe castelán-leonesa. Mais R. LORENZO defínese polo seu hipotético carácter autóctono¹¹.

¹¹ Esta opinión expresouna Ramón Lorenzo en “Algunhas consideracións sobre a *História do Galego-Português* de Clarinda Azevedo Maia”, *Verba* 14 (1987), pp. 476-477.

Ó longo da súa obra, consecuente coa súa afirmación de que <lh> (e <nh>) representan "a grafía antiga" para os fonemas lateral e nasal palatal, Manuel Ferreiro introduce sistematicamente os devanditos dígrafos nas formas con /k/ ou /ɲ/ que median entre o étimo correspondente e as mesmas solucións xa grafadas "á moderna", con <ll> ou <ñ>: FÓLIA > folha > folla (§ 7b1), CÍCONIA > cegonha > cegoña (§ 8a), etc.

Comprendo, aínda que non comparto os argumentos que se adoitan aducir para o facer, que se poida defender que os grafemas <ll> e <ñ> non son autóctonos, senón de orixe castelán-leonesa. Sen embargo, o que me parece inadmisíbel é a afirmación de que os dígrafos de procedencia provenzal <lh> e <nh> constitúen a grafía antiga, pois tanto nos textos galegos coma nos portugueses as grafías de inspiración latina son anteriores no tempo ás provenzais, que realmente só aparecen a partir do reinado de Afonso III (1248-1279). Vallan como proba do que digo dous documentos arcaicos de arredor de 1214, o *Testamento de Afonso II* e maila miñota (e galaica) *Noticia de Torte*, onde os fonemas /k/ ou /ɲ/ son representados por medio de grafías coma , , <ni>, <n> ou <nn>, e nunca por <lh> nin por <nh>. Por outra banda, nos textos galegos medievais estes dígrafos provenzais, amais de non seren os máis antigos, preséntanse como absolutamente minoritarios fronte ós de inspiración latina. Baste dicir que a propia Clarinda Maia, que sostén que <nn>, <ñ> e <ll> son de orixe castelá ou castelán-leonesa, afirma que en Galicia "o antigo sistema de grafemas que representan as palatais [o de inspiración latina] manteve-se intacto e foi o que perdurou" e que "o uso de *nh* é, na Galiza, pouco frecuente e não muito fácil de explicar"¹². Eu, por conseguinte, revisaría a doutrina relativa a <lh> e <nh>, cando menos no tocante á súa antigüidade e ó seu grao de presenza na escrita galega medieval e, consonte isto, retiraría as formas que conteñen algún deses dous dígrafos naquelas cadeas evolutivas que presentan unha consoante lateral ou nasal palatal. Xa que logo, pasaría series coma as devanditas FÓLIA > folha > folla (§ 7b1) e CÍCONIA > cegonha > cegoña (§ 8a) para FÓLIA > folla e CÍCONIA > cegoña, respectivamente. Por idénticos motivos, eu non interviría nas representacións gráficas dos fonemas /k/ ou /ɲ/ contidas en diversas pasaxes de textos medievais tiradas de traballos de Clarinda Maia e Carme Ares Vázquez¹³ e aducidas como exemplos nos parágrafos 153b (p. 241), 153c (p. 242), 154a (p. 243) e 166b (pp. 262-263) e nas notas 326 (p. 260), 334 (p. 265) e 489 (p. 367).

¹² C. de Azevedo Maia (1986): *História*, p. 491. E, pouco máis abaixo, engade aínda o seguinte: "Não pode considerar-se esse grafema [nh] como um elemento integrado no sistema de grafemas que representavam a nasal palatal [nos textos galegos medievais]: o carácter relativamente esporádico da sua ocorrência leva, antes, a interpretá-lo como um elemento adventício que alguns escribas, por circunstâncias especiais -naturalidade, local de residência, contacto com textos escritos em Portugal-, usaram na grafia de alguns documentos" (pp. 491-492).

¹³ M. C. Ares Vázquez (1991): "O pronome persoal suxeito na prosa galega medieval", in M. Brea / F. Fernández Rei (coords.): *Homenaxe ó profesor Constantino García*. Santiago de Compostela: Universidade, vol. 1, pp. 49-55.

Quixera agora, xa para rematar, entrar na discusión dalgunhas cuestións de detalle.

Conxectura Manuel Ferreiro (cf., entre outros, os parágrafos 5b.4 e 8b.4), baseándose nunha opinión expresada en 1988 por Rosario Álvarez¹⁴, que o /-e/ átono final debeu de exercer por amplas zonas do sur de Galicia un efecto metafonético que explicaría alteracións do vocalismo tónico tales coma o paso de /é/ a /e/ (*queres* > *queres*), de /é/ a /i/ (*este* > *iste*, *bebe* > *bibe*) ou de /ó/ e /ú/ (*come* > *cume*, *nome* > *nume*, *hoxe* > *huxe*). Eu, sen negar que nalgúns casos (nomeadamente, no de /é/ > /e/) isto poida ser certo, non vexo argumentos que me convenzan de que todas esas alteracións tiveron a mesma causa e que esta foi a acción metafonética presuntamente exercida por /-e/ átono final. No caso dos demostrativos masculinos con /i-/ habería que considera-lo valor morfolóxico do cambio vocálico. Os imperativos do tipo de *cume* e *bibe*, xa documentados na Idade Media, paréceme que deberon de aparecer por analogía cos da CIII: *servi* ou *dormi* pasaron a *sirve* ou *durme* pola acción do -i e *sirve* e *durme* probablemente funcionaron como modelos para cambios coma os que levaron na CII de *bebe* a *bibe* e de *come* a *cume*. Canto a *nume* 'nome', forma moi común no galego medieval e tamén coñecida en Portugal, inclínome a pensar que debe de proceder dunha forma vulgar *NUMEN, de extensión galaico-lusitana, que nacería por analogía con outros substantivos provenientes de acusativos neutros terminados en -EN: LUMEN, CULMEN, LEGUMEN ou ACUMEN¹⁵.

Nas páxinas 15-16 defínense os "signos fonéticos utilizados" e entre eles figuran "[s] consoante fricativa apicoalveolar xorda", "[z] consoante fricativa apicoalveolar sonora", "[s] consoante fricativa predorsodental xorda" e "[z] consoante fricativa predorsodental sonora". Sen embargo, no discorrer do texto emprégase en diversas ocasións o signo [s] (o da fricativa predorsodental xorda) onde debería poñerse [ʃ] (o da fricativa apicoalveolar xorda), ou, de se-lo caso, utilízase [z] no canto de [ʒ]. Tal é o que sucede, creo eu, nos parágrafos 45a, 67, 79b.2, 93, 95d, 98c, 100c, 101d, 104b e 115a (no recadro de fricativas alveolares do cadro do "consonantismo medieval trovadoresco"). Por outra banda, no cadro do "consonantismo medieval posttrovadoresco" (§ 118a, p. 182) sobran /ts/ e /dz/, posto que, como se explica no parágrafo 117, a ese sistema chégase despois de se verificar un proceso de desafricación que afecta ós devanditos dous fonemas. Así mesmo, no parágrafo 123.1 (p. 186) e 123.4 (p. 188) cómpre corrixi-los casos en que aparece "/ʃ/ : /z/" por "/ʃ/ : /ʒ/".

¹⁴ Cf. R. Álvarez Blanco (1988): "Consideracións sobre a metafonía nominal galega", in D. Kremer (ed.): *Homenagem a Joseph M. Piel por ocasião do seu 85º aniversário*. Tübingen: Instituto de Cultura e Língua Portuguesa / Consello da Cultura Galega, p. 150.

¹⁵ Desenvolvín os meus argumentos por extenso en R. Mariño Paz (1994): "Sobre certas alteracións do vocalismo tónico en galego e mais en portugués. Consideracións acerca da posible influencia metafonética exercida por /-e/ átono final de palabra", *Verba* 21, pp. 85-111.

Neste parágrafo 123 explícase a xénese dos diversos subsistemas de sibilantes do galego moderno e, salvo a corrección meramente mecánica que acabo de sinalar, non teño nada que lle obxectar. Ora ben, en páxinas anteriores encontrei dúas observacións incidentais sobre este proceso que creo cómpre revisar ou precisar. A primeira é a seguinte:

A oclusiva velar xorda K- seguida de vogal palatal (CE-, CI-) palatalízase por influencia da vogal, converténdose inicialmente nunha africada dentoalveolar xorda [ts], que máis tarde se transformou en fricativa alveolar xorda [s] (bloque occidental) ou interdental xorda [θ] (bloques central e oriental) (§ 45a, p. 100).

Estraña, en primeiro lugar, a xustaposición da secuencia “fricativa alveolar xorda” e o signo [s]. Poderíase pensar, en principio, que o autor quere dicir que hoxe en día no bloque occidental se rexistran articulacións alveolares (sexan estas predorsais ou apicais) como solución para os grupos latinos CE- e CI-. Sen embargo, na táboa de Signos Fonéticos Utilizados (pp. 15-16) [s] defínese como “predorsodental”, sen ningunha referencia a un posible carácter predorsoalveolar. En troques, de [ʃ] dise que representa unha consoante “fricativa apicoalveolar xorda” (p. 15), de maneira que me inclino a pensar que neste punto da súa obra Ferreiro quixo realmente poñer [ʃ] e non [s]. Por outra parte, coido que habería que precisa-la doutrina desta pasaxe dicindo que a africada dentoalveolar xorda, ó experimenta-la desafricación, converteuse en fricativa predorsodental (ou predorsoalveolar) xorda (e, agora si, [ʃ]), coa que acabou confluindo a antiga africada dentoalveolar sonora ó desafricar e desonorizar; e que deste [s] deriva o [θ] do galego moderno (en xeral, central e oriental, aínda que tamén occidental), mentres que nas zonas seseantes a oposición entre [s] e [ʃ] se desfonoloxizou, maioritariamente a favor de [ʃ]. Non se pode, pois, dicir que o seseo apical sexa característico do bloque occidental, pois neste territorio hai áreas que chegaron a [θ] (polo menos, en posición explosiva) e o seseo maioritario nel é o predorsal. Precisións semellantes habería que facer cando se fala de “os antigos fonemas africanos [ts] e [dz] (mod. [θ] ou [ʃ])” (§ 79b.1, p. 128).

No parágrafo 103 (p. 167) afirmase que “a transformación en iode das vogais palatais en hiato mudou o consonantismo do galego-portugués ao permitir a creación das consoantes palatais (fricativas, laterais e nasais) inexistentes no latín clásico”. Habería que engadir, entre as parénteses, a palabra “africanas”.

Na páxina 237 dise que actualmente “só se conservan os comparativos sintéticos latinos máis frecuentes:

MĒLIÖRE > mellor (de *bo*)

PEIÖRE > peor (de *mao*)

MAIÖRE > maior > maor > moor > > med. mor, mod. maior (de *grande*)

MĪNÖRE > med. mēor, meor, mod. menor (de *pequeno*)”.

Na páxina 238 afirmase que “na lingua actual tamén fican uns poucos superlativos sintéticos, empréstimos cultos tardíos:

ÖPTĪMU > óptimo (de *bo*)
INFĪMU > infimo (de *mao*)

MAXĪMU > máximo (de *grande*)
MĪNĪMU > mínimo (de *pequeno*)".

Recoñezo que existe unha tradición consolidada consistente en denominar "sintéticos" a este tipo de comparativos e superlativos, pero, na miña opinión, sería máis exacto falar nestes casos de comparativos e superlativos "irregulares", xa que nin MĒLIÖRE nin ÖPTĪMU, nin PEIÖRE nin INFĪMU, nin MAIÖRE nin MAXĪMU, nin MĪNÖRE nin MĪNĪMU resultan de lles engadir un sufixo a BONUS, MALUS, MAGNUS e PARVUS, respectivamente, senón que constitúen lexemas diferentes.

Cando no parágrafo 163c (p. 258) se afirma que o sistema demostrativo do galego común (*este, esta, isto*) se utiliza espontaneamente "no occidente coruñés e no sudoeste pontevedrés", habería que corrixir "occidente coruñés" por "extremo nordeste da provincia da Coruña".

Nesta liña de precisións dialectais relativas á fala viva actual, opino que se debería aclarar que no día de hoxe, aínda que son minoritarias, non desapareceron totalmente nin a serie de numerais *deceseis / deceseite / deceoito / decenove*¹⁶ (cf. § 170b, p. 269), nin formas verbais coma *sal e quer*¹⁷ (cf. § 180a, p. 283, e 216a, p. 334), con apócope do /-e/ átono final.

No parágrafo 105b (p. 170) establécese a cadea evolutiva MĒDIU > meio (e med. *meo*), onde *meo* se conceptúa como forma medieval¹⁸. Obsérvase o mesmo no parágrafo 173 (p. 272). Quixera lembrar que, se ben *medio* ([ˈmeðjo] ou [ˈmeðjo]) é o resultado común no galego moderno, nin *meo* nin *meio* desapareceron totalmente¹⁹. Por tanto, eu quitaríalle a etiqueta *med.* á forma *meo*.

No parágrafo 190b (p. 302) cómpre corrixir "a segunda conxugación [latina] en -ĒRE" por "a segunda conxugación [latina] en -ĒRE"; e no parágrafo 195c (p. 313), "[s]érvo" por "[s]érvo".

Atopo no parágrafo 209a (p. 328) unha información sobre a forma *hajo* (P1 do presente de subxuntivo de *haber*), da que se di haber algún exemplo medieval e se cita unha mostra rexistrada no *Entremés dos Labradores de Caldelas* (séc. XVII): "mais non lle ajo d'agardar / tanta ratólaca" (v. 115). Considero de interese apuntar aquí que se rexistra tamén noutro texto do século XVII, as décimas ó Apóstolo Santiago de Martín Torrado: "eu, en fin, ja teno dito / que ajo de bender os bois / e ir a Roma despois / o Padre Santo Bendito" (v. 52). Así mesmo, a propósito do presente de subxuntivo *va* (<VADAM), *vas* (<VADAS), etc. do verbo *ir* (cf. § 210b, p. 329), eu enga-

¹⁶ Véxanse as súas documentacións en Instituto da Lingua Galega (1995): *Atlas lingüístico galego*. Vol. 2. *Morfoloxía non verbal*. A Coruña: Fundación Barrié de la Maza, pp. 312-314 (mapas 288, 289, 290).

¹⁷ Véxanse as súas documentacións en Instituto da Lingua Galega (1990): *Atlas lingüístico galego*. Vol. 1: *Morfoloxía verbal*. A Coruña: Fundación Barrié de la Maza, pp. 302-303 (mapa 163) e pp. 650-651 (mapa 337), respectivamente.

¹⁸ Por certo, a abreviatura *med.* non aparece desenvolvida nas pp. 17-19.

¹⁹ Cf. Instituto da Lingua Galega (1995): *Atlas*, pp. 302-303, mapa 277.

diría que estas formas perviven hoxe na coñecida expresión *va que (non)* 'vaia que (non)', da que temos unha mostra, por citar unicamente un texto dos inicios da nosa tradición escrita moderna, no *Coloquio na pontella da Chainsa* (1837): "¡Va que non-lle ganaba Fernandes Sis cando estaba na Audensial!" (p. 8).

Leo no parágrafo 223c (p. 344) que "a P3 [do pretérito do verbo *vir*] tamén presenta formas dialectais como *viu* (na rexión en que *mirar* substituíu a *ver*) e *ven* (resultado fonético regular de *VĚNĪT*)". A min quédame a dúbida de se autor quixo dicir "resultado fonético regular de *VĚNĪT* [P3 do perfecto de *VENĪRE*]" (o que non me parece admisible, dado que o dialectal *ven* presenta /é/) ou se considera que a P3 do presente de indicativo de *VENĪRE*, *VĚNĪT*, deu regularmente a P3 do presente de indicativo do *vir* galego (*vén*), e que esta se estendeu analoxicamente á P3 do pretérito. Creo, en todo caso, que debería revisar e aclarar esta pasaxe da súa obra.

Espero, en fin, que esta recensión lle poida ser dalgunha utilidade ó autor da *Gramática histórica galega*, pois con esa intención, sincera e leal, está feita. E felicito a Manuel Ferreiro por decidirse a poñer nas nosas mans este instrumento que moitos viñamos sentindo como moi necesario no noso labor docente.

RAMÓN MARIÑO PAZ

Carme López Taboada e María do Rosario Soto Arias: *Así falan os galegos. Fraseoloxía da lingua galega*, Galinova, A Coruña, 1995; 276 pp.

Recentemente apareceu no mercado editorial galego o primeiro manual-diccionario de fraseoloxía galega, froito do traballo en equipo das profesoras Carme López Taboada e María do Rosario Soto Arias. Non é esta a primeira vez que se teñen achegado ó estudio fraseolóxico da nosa lingua, pois López Taboada publicou pouco antes *Do falar e do escribir* (Fontel, A Coruña, 1995; 78 pp.), aplicación didáctica pensada para o ensino máis básico no que, baixo un enfoque pragmaticamente pedagóxico, achegaba xa importante material idiomático.

Así falan os galegos aparece prologado polo profesor da Universidade da Coruña Luís González García quen, nun limiar breve pero moi substancioso, vai deluvando tódalas contas problemáticas no eido do estudio dos modismos e ilumina, de modo certo, grande número de cuestións fortemente controvertidas tanto desde o punto de vista da teoría coma da praxe fraseolóxicas.

O libro, logo dunha breve nota previa das autoras na que se dá conta da organización do glosario e das fontes empregadas, aparece dividido en tres bloques: un primeiro constituído pola escolma de frases feitas organizadas tematicamente por apartados (ata un total de 46), unha segunda sección de aplicación didáctica do glosario que contén vinteseite exercicios prácticos, e un terceiro e derradeiro bloque no que se recollen tódalas frases feitas do glosario ordenadas nun listado alfabético.

Xa que logo, *Así falan os galegos*, coas súas preto de 5.000 frases feitas, é, sen dúbida ningunha e dende xa, a maior monografía fraseolóxica galega realizada ata o momento. Con todo, e a pesar do decisivo avance que esta publicación supón, no libro non deixan de apreciarse certas eivas que, sen desmerecer para nada a valoración global positiva do traballo, si dan lugar a equívocos e imprecisións, facilmente emendables por outra parte. Sen ánimo de ser polémicos enumeraremos algunhas destas eivas que de ningún xeito pretenden ser unha tacha ó excelente labor de López Taboada e Soto Arias senón tan só unha pequena contribución a unha -desexamos pronta- segunda edición do libro.

Nesta liña habería que sinala-la difícil adscrición ó campo da fraseoloxía de fórmulas do tipo de "Na casa do ferreiro, coitelo de pao" (número 0621), "Non hai mellor xordo có que non quere oír (2875), "Dime con quen vas e direiche o que fas" (3698), etc., que máis parecen -coidamos nós- refráns ca frases feitas. Igualmente bótase en falla a ausencia de sistematicidade á hora de ordena-las entradas do glosario xa que, en moitos casos, aparecen innecesariamente duplicadas as entradas dalgunhas das frases, sendo a norma

xeral das autoras reducir a un só item aquelas frases que ofrecen mínimas variacións; así ocorre con "facer de corpo/andar" (0893) e "facer do corpo", "dar de ventre" (0930) e "obrar de ventre" (0965), "estar feito unha acabación" (1477) e "estar unha acabación feito" (1488), "estar feito un abril" (1582) e "parecer un abril" (1591), "cerro-lo pico" (1658) e "pecha-lo pico" (1786), "andar (ir) ós biosbardos/_ós altibardos" (2310) e "andar ós pibarzós" (2313), "delgada coma a palla de centeo" (3488) e "ser delgada como a palla de centeo" (3547), etc., etc.

Discutibles, cando menos, son tamén as definicións que López Taboada e Soto Arias dan a frases feitas como "a pan e auga: Sen outro alimento que pan e auga" (0167) -que aquí é entendida, dun xeito moi restrictivo, literalmente cando o seu significado habitual é case que sempre figurado-, "a boca chea: falar con claridade" (1608) -que, incomprensiblemente, pasa despois a ser definida xa como "calumniar" (1709)-, etc.

Outra cuestión problemática observable en *Así falan os galegos* é o da consideración como frases feitas de secuencias que non o son, pois, nin podemos caracterizalas como sintagmas fixos nin a súa idiomaticidade reside no conxunto que conforman, senón que o significado que semellan ofrecer forma parte xa das acepcións do substantivo ou verbo da suposta frase; serían exemplos do anterior "caer en algo" (0786) -que non aporta significación nova á acepción que "caer" ten de por si como decatarse-, "ter retentiva" (0875) -na que a posible significación da pseudofrase feita explícita sobradamente o propio substantivo en combinación con moitos outros verbos que non teñen por qué se-lo arriba indicado-, "estar afrontado" (0935) -clara perífrase verbal de estar + participio na que o verbo núcleo, afrontar, comunica a mesma idea-, e así con moitas outras secuencias como "devecerse por" (1031), "eslumecer por" (1033), "estar doente" (1317), "dar novas" (1675), "vir unha escampada" (4102), "dar valía" (4458), etc.

No tocante ó enfoque xeral do traballo, teríase agradecido a engádegas de exemplos esclarecedores e, sobre todo, de indicacións de localización xeográfica nalgúns casos ("saí-lo río Anllóns polos ollos" (1401), "ir feita unha Berenguela" (1588), "levalas pola medida de Cances" (2069), "ser coma o boíño de Outes, que folgando escornouse" (4411), e de distinción de rexistros noutros (no mesmo saco e sen diferenciación aparecen significando morrer "ir á gloria" (3256) ou "estar con Deus" (3230) e "estira-lo rabo" (3248) ou "leva-lo demo" (3199). Tal como se presentan listadas as frases no glosario un podería pensar que estas son, a falta doutras aclaracións, perfectamente aplicables en calquera contexto comunicativo de calquera punto da xeografía galega, o cal, evidentemente, é dificilmente aceptable.

Todas estas imprecisións como se dixo, non restan valor a este proveitoso e, tamén si, ambicioso traballo das profesoras Carme López Taboada e María do Rosario Soto Arias quen, coa inclusión no manual dunha acertada e suxestiva "Aplicación didáctica" e dun moi útil "Listado alfabético", fan de *Así falan os galegos: fraseoloxía da lingua galega* un volume de indispensable consulta para todos aqueles usuarios da lingua que, ben por

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: *Diccionari de la llengua catalana*, Enciclopèdia catalana, S. A. i Edicions 62, S.A., amb la col·laboració de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, S.A., Edicions Moll, S.A. i Edicions 3 i 4, S.A., Barcelona, Palma de Mallorca, Valencia, 1995.

No ano 1932, despois da caída da dictadura de Primo de Rivera, viu a luz unha obra que, xunto coas *Normes ortogràfiques*, o *Diccionari ortogràfic* e a *Gramàtica de la llengua catalana* vai ser un dos piares básicos para a normalización do corpus ou normativización da lingua catalana. Estoume referindo ó *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra, elaborado con materiais do Institut d'Estudis Catalans do que naquel momento era director, e que foi considerado e seguido desde entón como Diccionario normativo. Este diccionario foi reeditado no ano 1952 e, posteriormente, varias veces máis. Cando, coa volta da democracia, o catalán vai recobrando de jure e de facto os dereitos derivados da súa condición de lingua propia de Cataluña, ninguén vai cuestionar-la autoridade lexicográfica do diccionario de Fabra, que actúa como verdadeiro diccionario normativo e que goza de gran prestixio entre os intelectuais, estudiosos da lingua, profesores, escritores e profesionais de Cataluña. É o diccionario que simboliza a integración lingüística dos cataláns nunha lingua común na que todos se ven representados. Quizais de aí o seu éxito, a súa autoridade indiscutible.

Pero este recoñecemento non implicaba pecha-los ollos a dous feitos ben evidentes. Por un lado, a ciencia lexicográfica avanzou considerablemente desde os tempos da redacción do diccionario Fabra, e ó catalán cumprialle unha nova obra máis moderna desde o punto de vista metodolóxico, por máis que o diccionario de Fabra fose tamén un adiantado no seu tempo en canto á metodoloxía. Por outro lado, un diccionario debe responder á situación cultural e ós medios de vida de cada sociedade nun determinado momento, e resultaba evidente a necesidade de confeccionar un novo diccionario que respondese dunha maneira máis eficiente á realidade actual e ás novas necesidades derivadas da normalidade idiomática do catalán.

En realidade o Institut nunca abandonara os traballos de actualización e modernización do *Diccionari*. O que ocorre é que, como sucede tantas veces neste tipo de obras, o labor víñase realizando a un ritmo lento, que facía interminable o proceso de finalización da tarefa imposta.

É necesaria en determinados momentos históricos a aparición dalgún elemento dinamizador ou de determinadas circunstancias que lles dean un novo pulo a estes procesos, definindo os obxectivos con maior claridade, establecendo prazos concretos para acadalos, e poñendo os medios necesarios que permitan que o seu cumprimento sexa posible.

Esta nova situación produciuse a raíz da publicación da Lei do Parlamento de Cataluña de 24 de abril de 1991 na que se recoñecía que o Institut d'Estudis Catalans era a institución encargada de establecer e actualizala normativa lingüística do catalán e que tódalas administracións radicadas en Cataluña debían respecta-la normativa establecida polo Institut. No ano 1992, o Consello Permanente do Institut solicita do presidente da Sección Filolóxica a preparación dun informe sobre a posibilidade de acceleralos traballos do novo dicionario, e considera-la súa redacción como un dos obxectivos prioritarios do Institut. Trátase de recada-los fondos necesarios que fagan posible este novo ritmo de traballo, e conséguense fundamentalmente grazas a unha importante axuda económica outorgada para este fin polo Comissionat per a les Universitats i la Recerca.

Os traballos para a redacción deste novo dicionario lévanse a cabo nas oficinas lexicográficas do Institut, dirixidas por Maria Teresa Cabré, a un ritmo realmente admirable. En pouco máis de dous anos preparouse a edición do *Diccionari de la llengua catalana*, un tempo realmente reducido para unha obra deste tipo, que non sería posible sen unha coidada planificación e a participación dun alto número de colaboradores. E este é un dos aspectos que quixera salientar: estamos diante dunha obra de equipo (ó redor de cento cincuenta persoas), na que non só participaron os membros das oficinas lexicográficas cun elevado número de bolseiros e estudantes, senón tamén en distinto grao os membros doutras seccións do Institut (a Filolóxica, a Histórico-arqueolóxica, a de Ciencias Biolóxicas, a de Ciencias e Tecnoloxía e a de Filosofía e Ciencias Sociais)e outros filólogos e especialistas externos que foron consultados sobre temas específicos. Os que algunha vez traballamos en obras lexicográficas sabemos canta dificultade encerra coordinar un grupo de persoas que traballen nunha obra cunha estrutura tan definida como debe se-la dun dicionario, que esixe unha aprendizaxe previa de determinadas técnicas da definición para seren aplicadas con coherencia. Se a unificación de criterios é un problema que se presenta sempre na elaboración dunha obra colectiva, este acentúase moito máis cando se trata dunha obra lexicográfica. Con todo, hai que satisfacerse de que, fóra dalgúns casos que son inevitables nun traballo destas dimensións, a obra presenta unha notable cohesión, que implica un demorado traballo de supervisión por parte dun grupo reducido de persoas.

Podemos dicir que cando abrimos esta obra, o primeiro que nos impresiona é o volume de entradas. Non se trata simplemente dun remozamento do dicionario de Fabra. Se ben a contribución decisiva de Fabra e o traballo levado a cabo polo Institut ó longo de moitos anos aparecen recollidos no *Diccionari*, as achegas engadidas son tantas que lle dan unha fisionomía totalmente nova.

Neste dicionario hai un bo número de entradas que xa aparecían nas distintas edicións do *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra, pero que agora están revisadas, redefinidas, actualizadas e en moitos

casos ampliadas. Vêxase a modo de exemplo a entrada *eix*¹, tal como aparecía na sexta edición (do ano 1974) do Fabra, e tal como se trata agora:

eix m. Peça de fusta o ferro col·locada transversalment sota un carruatge la qual uneix dues rodes oposades, cadascuna de les seves extremitats entrant dins la caixa del botó d'una roda. | Peça cilíndrica, espiga, etc., al voltant de la qual giravolta una roda, etc. o que giravolta ensem amb la roda, etc. || Recta que travessa un cos o sistema i al voltant de la qual les parts d'aquest estan disposades simètricament; línia central d'un cos. *L'eix de la Terra és el diàmetre que passa pels seus dos pols. L'eix d'un cilindre, d'un con. Els dos eixos d'una el·lipse, d'una hipèrbola.* | Fig. *L'eix d'un raonament, d'un discurs. L'eix d'una empresa. L'eix de la política.* || Recta o cadascuna de les rectes a les quals es refereixen les altres parts d'una figura, d'un dibuix, etc., per a fixar-ne la posició, fer mesuraments, etc. *L'eix d'un dibuix. Els dos eixos de coordenades en un pla; l'eix de les abscisses i l'eix de les ordenades.*

(Fabra, 1974)

*eix*¹ *m.* Peça col·locada transversalment sota un vehicle, que uneix dues rodes oposades, cadascuna de les extremitats de la qual entre dins la caixa del botó d'una roda. | Peça cilíndrica, espiga, etc., al voltant de la qual giravolta una roda o que giravolta ensem amb la roda. | Peça, generalment en forma de barra, que en un mecanisme acostuma a girar i que alhora suporta esforços parcialment de torsió i eventualment de flexió. || *eix de rotació* Recta que travessa un cos o sistema i sobre la qual aquest giravolta. *eix de simetria* Recta que travessa un cos o sistema i al voltant de la qual les parts d'aquest estan disposades simètricament; línia central d'un cos; recta d'un cristall que fa que la posició del cristall es repeteixi *n* vegades en un gir complet, en el qual *n* és l'ordre de simetria. *L'eix de la Terra és el diàmetre que passa pels seus dos pols. L'eix d'un cilindre, d'un con. Els dos eixos d'una el·lipse, d'una hipèrbola. Eix cristal·logràfic. Eix quaternari, eix binari, etc.* | FIG. *L'eix d'un raonament, d'un discurs. L'eix d'una empresa. L'eix de la política.* || Recta o qualsevol de les rectes a les quals es refereixen les altres parts d'una figura, d'un dibuix, etc., per a fixar-ne la posició, fer mesuraments, etc. *L'eix d'un dibuix. Els dos eixos de coordenades en un pla: l'eix de les abscisses i l'eix de les ordenades.* | Recta orientada, sobre la qual s'ha fixat un sentit arbitrari.

(Institut, 1995)

Pero, á parte deste traballo de "aggiornamento" das entradas de Fabra, incorporouse un gran número de voces novas de tipo dialectal, de termos pertencentes a distintos tecnolectos, e mesmo de estranxeirismos, sen perder nunca de vista que se trata dun diccionario que pretende ser normativo, que trata de establecer-la forma e o significado correcto das palabras da lingua catalana. De aí que a entrada de novas voces se tratara sempre con moita prudencia.

A incorporación de léxico dialectal faise con cautela e en doses controladas, de maneira que a obra non ofrezca unha imaxe da lingua no seu aspecto variacional e polimórfico -isto é obxecto doutro tipo de estudos-. Pouco axudaría unha visión deste tipo na tarefa de ofrecer un modelo de lingua unificada, que poida ser utilizada por tódolos sectores sociais, culturais e profesionais da sociedade, e que ó mesmo tempo sexa un factor de cohesión

social, é dicir, un modelo co que tódolos cataláns se sintan identificados, por riba das peculiaridades propias da fala dunha área concreta. Na busca deste obxectivo, enténdese que os responsables do dicionario decidiran eliminar as marcas do tipo *d* 'dialectal' ou *reg* 'rexional', que se usaban no Fabra, e que desapareceron nesta obra. Isto, se ben contribúe a fomentar a idea de unidade lingüística e de pertenza a unha mesma lingua de cultura, supón por outra banda un empobrecemento para o usuario do dicionario. A ninguén se lle oculta a importancia de saber se unha palabra ou unha determinada acepción pertence ó catalán común, ou se pola contra é exclusiva do balear ou do valenciano. Este tipo de información sería útil, ó meu ver, para o usuario do dicionario, tanto cando se utiliza como instrumento de axuda para codificar unha mensaxe, como para decodificala correctamente; e moito máis aínda, cando se trata de interpretar correctamente un texto literario, con tódolos matices estilísticos e de caracterización de personaxes e situacións por medio da lingua que se utiliza.

Levou a cabo, así mesmo, a introducción dun volume importante de léxico propio de certos tecnolectos. Os lexicógrafos coñecen moi ben os problemas de definición que presentan moitas destas voces. ¿Que tipo de definición se debe dar nun dicionario de lingua a moitos termos propios da linguaxe xurídica, da zooloxía, da botánica, da física, etc.? ¿Debe, nun dicionario deste tipo, prima-la taxonomía científica ou a taxonomía popular, de carácter máis antropológico? Non debemos esquecer nunca que a definición debe permitir ó usuario do dicionario interpretar correctamente o significado da palabra; doutro xeito, o dicionario de lingua non tería razón de ser. Para iso é necesario que o léxico utilizado nas definicións sexa menos opaco que a entrada que se trata de definir. En xeral, na obra que examinamos o problema superouse con éxito: sen faltar á veracidade científica, procureuse salientar na definición aqueles trazos que poden ser máis caracterizadores para a identificación do significado por parte dun usuario non especialista.

Os responsables do dicionario móstranse moi cautos e coincidiron plenamente co seu criterio- á hora de introducir palabras foráneas que non están aínda plenamente integradas na lingua, por máis que teñan certa difusión no uso actual. Prudencia que xustifica Antoni M. Badia i Margarit na *Introducció*: "L'Institut ha d'anar amb peus de plom i ha de poder sospesar tots els argumentes. I jo afegiria que, comparant-ho amb la major part d'altres llengües, quan es tracta de la catalana encara cal accentuar la prudència, per tal com aquesta llengua es troba incessantment immersa en un procés de normalització, i qui li ha d'anar obrint camins està obligat sens parar a recórrer a tota la informació i a tota la reflexió necessàries" (páx. XXV).

En canto á microestructura do dicionario, séguese a organización clásica da lexicografía moderna. A entrada, en letra grosa, vai seguida cando é pertinente de marcas sobre o uso (IRÓN., VULG., etc.) ou sobre se o sentido é derivado doutra acepción (FIG., PER EXT...); cando estas etiquetas van inmediatamente despois da entrada afectan a todo o artigo; se van ó comezo dunha acepción só afectan a esta. O tratamento do aspecto gramatical paré-

come impecable: amais da indicación da categoría gramatical, do xénero e número, do réxime verbal, etc., atopamos, cando é necesario, información sobre a formación do feminino e do plural, sobre a invariabilidade do número, sobre as formas irregulares do verbo, e, en suma, sobre aqueles aspectos gramaticais que un usuario pode esperar atopar nun dicionario ben feito.

No caso de voces homógrafas os distintos artigos lexicográficos van sinalados en superíndice por un número situado ó final da entrada: *ase*¹, *ase*², *ase*³. A separación dos homónimos fíxose con extremo coidado, aínda que nunha obra destas dimensións é inevitable algún desliz, coma o que parece que se produciu no artigo *reptar*, que xa figuraba como entrada no dicionario de Fabra, e que foi ampliado con dúas novas acepcións:

reptar *v. tr.* Reprendre (algú) tirant-li en cara una falta, un error, etc. || Desafiar. || *intr.* Un rèptil, moure's d'un lloc a un altre, per reptació. | Un animal, una persona, caminar arrossegant-se, com si fos un rèptil.

Conviría facer unha separación en dúas entradas, xa que nin aplicando criterios etimolóxicos, nin semánticos, nin de relacións sintagmáticas, parece haber argumentos para reuni-los significados que proceden do lat. *REPUTARE* cos que derivan do lat. *REPTARE*. Por iso sería preferible tamén neste caso diferenciar *reptar*¹ e *reptar*², do seguinte xeito:

*reptar*¹ *v. tr.* Reprendre (algú) tirant-li en cara una falta, un error, etc. || Desafiar.

*reptar*² *v. intr.* Un rèptil, moure's d'un lloc a un altre, per reptació | Un animal, una persona, caminar arrossegant-se, com si fos un rèptil.

En canto á estrutura da definición das acepcións, cómpre salienta-lo esforzo que se fixo por separa-lo núcleo do contorno. Isto faise nesta obra fundamentalmente a través de dous procedementos: Cando se trata de explicita-lo complemento directo que pode levar un verbo transitivo, ou dalgún outro tipo de complemento que introduce algunha restricción de tipo semántico, xeralmente utilízanse as parénteses. Por ex.,

emprovar *v. tr.* Posar a algú (una peça de vestir) per veure si li cau bé.

Cando se trata de especifica-lo tipo de suxeito que pode realiza-la acción do verbo, aquel sitúase ó comezo da definición, e sepárase do núcleo desta por medio dunha coma. Por ex.,

transparentar *v. tr.* Un cos, deixar passar (la llum) a través seu. | Un cos, deixar veure (allò) que cobreix. || *pron.* Un objecte, ésser vist a través d'un cos transparent. | FIG. Alló que s'oculta darrere el que algú manifesta, deixar-se endevinar. *Transparentar un propòsit.*

Separa-lo contorno da definición do seu núcleo, tal como se leva a cabo neste dicionario, á parte de facer posible a substituíbilidade da definición pola palabra definida -un dos principios teóricos comunmente

aceptados dentro da lexicografía moderna, pero moi poucas veces seguido na práctica, facilita enormemente o uso correcto da palabra, encadrándoa dentro do seu contexto adecuado. A este mesmo fin serve nesta obra a abundancia de exemplificación, aínda que algunhas voces ou certas acepcións, sen dúbida pola urxencia de tempo, aínda non vaian acompañadas de exemplo; pequena lagoa que estamos seguros que se verá enchida na próxima edición.

Non existe o diccionario de lingua perfecto, pero estamos diante dunha obra que sorprende pola súa amplitude, pola rigorosidade metodolóxica con que está elaborada, polo "seny" con que se solucionaron problemas tan difíciles como o tratamento do léxico dialectal ou dos estranxeirismos, e polo tempo extremadamente curto en que foi redactada. Obra, sen dúbida, que vai render un gran servizo á sociedade catalana, pero tamén ós que desde fóra nos achegamos ás creacións culturais que se vehiculan a través desa lingua. Non nos queda máis que felicitar ó Institut d'Estudis Catalans e a cantos traballaron nela, e desexar que de contado apareza unha versión en CD-ROM, que facilite a utilización do cúmulo de información que se encerra nas súas case dúas mil páxinas.

MANUEL GONZÁLEZ GONZÁLEZ

Sierra Martínez, F., Pujol Berchè, M.e den Boer, H. (1994): *Las lenguas en la Europa comunitaria. Las lenguas de minorías*. Amsterdam: Rodopi (colección "Diálogos Hispánicos", n° 15).

Truchot, C. (ed.) (1994): *Le plurilinguisme européen. Théories et pratiques en politique linguistique*. París: Champion.

Estes dous traballos que son agora obxecto do noso interese comparten como punto de partida a constatación dunha evidencia: a existencia de institucións europeas comúns, e en concreto a presenza da Comunidade Económica Europea, modificou xa e pode facer variar de maneira radical a realidade lingüística do vello continente. Como factor negativo, a oficialidade do nivel europeo é un atributo que ostentan determinadas linguas e do que carecen outras, entre as que se encontra a nosa. Sen embargo, vendo as cousas desde unha perspectiva máis positiva, cómpre recoñecer que a presenza destas institucións comúns pode axudar a constituír foros diversos nos que teñan cabida o coñecemento e o debate de situacións especialmente problemáticas e que afectan a un bo número de linguas do vello continente. Tendo en conta ámbalas dúas posibilidades de interpretación, o interese de calquera estudioso da lingüística galega debería de ser máximo por este tipo de traballos, dado que estes sinalan o novo marco en que cada vez máis nos movemos.

Os dous volumes que describiremos son semellantes en canto a que recollen traballos presentados a congresos ou coloquios internacionais. No caso do primeiro, o congreso que lle serve de referencia tivo lugar en Ámsterdam en novembro de 1992, baixo o título "As linguas na Europa comunitaria". En canto ó segundo volume, recolle os traballos presentados a un encontro celebrado entre maio e xuño de 1991, coa denominación "Políticas lingüísticas en Europa -Aproximacións teóricas", e que foi propiciado por un denominado "Grupo de estudio sobre o plurilingüismo europeo", dependente das institucións comunitarias.

As semellanzas entre os dous traballos practicamente rematan no seu tema global e na súa autoría colectiva. O primeiro deles peca dunha certa heteroxeneidade, como corresponde ás actas dun congreso concibido moi probablemente de maneira aberta en canto á súa estrutura. No deseño editorial deste volume distínguense con claridade dous textos iniciais, que reproducen senllas conferencias plenarias, e doce comunicacións, que se sitúan de seguido. A única diferenza real entre unhas e outras consiste en que, polo xeral, as conferencias presentan unha maior lonxitude. No final do volume sitúase un "informe", asinado polos dous primeiros responsables da edición, que intenta ofrecer unha visión de conxunto para o mesmo e propón como criterio de

clasificación dos distintos traballos que o integran o contexto lingüístico que cada un deles pretende describir. Sen embargo, nós cremos que outros agrupamentos das conferencias e comunicacións poden ser máis clarificadores en canto á natureza do volume. Así, propoñémo-la seguinte clasificación:

a) Dous traballos tratan temas relacionados coa descrición do *corpus* en situación de multilingüismo. Dentro deste grupo destacaríamos, polo seu interese, a primeira conferencia, a cargo de Peter Muijsken, titulada "The typology of code-switching", centrada na análise dun fenómeno tan frecuente en situacións de contacto lingüístico como é o salto de código.

b) A maior parte dos restantes traballos sitúase nunha liña de divulgación da situación de diferentes linguas europeas minorizadas, con especial atención á presenza de cada unha delas no ensino. Con referencia ó estado español, temos unha comunicación que expón, sincrónica e diacronicamente, a situación do eusquera, e outra máis, asinada por Eduardo López Pereira, sobre o galego ("La Galice: un pari pour le bilinguisme"). Esta última ofrece máis ben poucos datos sobre a nosa lingua, e acaba derivando cara a unha louvanza do bilingüismo e as súas bondades da que están practicamente ausentes os datos obxectivos. No estado francés estúdase, ó longo de dúas comunicacións, a situación do árabe no ensino. Neste mesmo contexto lingüístico sitúase a que, desde o noso punto de vista, é a comunicación máis interesante de todo o volume: trátase dun traballo asinado por Jean-Michel Kasbarian e titulado "Effets des politiques de bilinguisme scolaire sur la production d'identité d'enseignants corses et valdôtains", que constata cómo a integración das linguas minorizadas no sistema escolar non resolve en absoluto os seus problemas, e que deberan ler aqueles que ven no ensino a panacea de tódolos males lingüísticos dunha comunidade. Neste grupo aparece tamén un traballo de divulgación sobre a lingua frisía.

c) Unha comunicación máis explora a situación do búlgaro no contexto europeo, no seu papel de lingua minoritaria, aínda que non minorizada.

d) Un único traballo proporciona datos sobre os efectos negativos que un bilingüismo precoz pode producir sobre comunidades lingüisticamente desarraigadas e socialmente débiles. Trátase da comunicación de Fermín Sierra Martínez, "Reflexiones sobre el plurilingüismo precoz: algunos casos en los hijos de los trabajadores españoles en Holanda".

e) Dous traballos máis ocúpanse da reflexión xeral acerca da situación e posibilidades das linguas minoritarias no contexto europeo. Dentro destes destaca especialmente a segunda conferencia, asinada por Mª Teresa Turell e titulada "Beyond Babel: across and within", que insiste na natureza plurilingüe de Europa e na necesidade de defender esta como un sinal de identidade da nosa comunidade, e de habilitar mecanismos para o seu fortalecemento.

f) Unha comunicación asinada por Jantsje A. Sikma e situada ó final do volume presenta a base de datos comunitaria MERCATOR, dedicada ás linguas minoritarias e rexionais, concibida como un instrumento de intercambio de información utilizable en ámbitos diversos.

En suma, trátase dun traballo que tenta trazar un debuxo da situación lingüística da Europa actual, basicamente descritivo e un tanto asistemático, dado que non se exploran tódolos ámbitos lingüísticos.

Maior interese e rigor presenta o segundo volume dos aquí recensionados, *Le plurilinguisme européen*. De entrada, e como se nos explica por menorizadamente na introducción, a estrutura do encontro no que se basea esta publicación parte dun rigoroso deseño previo que se traduce nas tres partes que compoñen o volume. Neste texto introductorio explícase cómo toda a estrutura do encontro foi previamente pensada e deseñada, e os distintos traballos foron encargados a especialistas de recoñecido prestixio nas diversas áreas. Por outra banda, o volume inclúese expresamente no ámbito da política lingüística, e polo tanto debe aunar a descrición de situacións concretas e a elaboración de instrumentos diversos de intervención para modifica-lo natural fluír das mesmas.

Nunha extensa primeira parte, os organizadores do coloquio pediron a opinión de diversos especialistas sobre a posibilidade de establecer unhas mínimas bases para a definición común dun elevado número de termos clave en sociolingüística e lingüística aplicada. Encóntranse, entre estes, os de *lingua nacional*, *lingua oficial*, *lingua estándar*, *sociolecto*, *dialecto*, etc. Trátase dun importante esforzo para unifica-los que se denominan no volume "conceptos operatorios" e impedi-la súa utilización excesivamente plural. A dificultade da empresa, así como o elevado número de termos sometidos a análise, provocan que esta parte ocupe a metade do volume. Desde o noso punto de vista, é quizais a parte máis interesante do mesmo.

Unha segunda parte do traballo, máis activa e titulada "Problemáticas europeas", ocúpase de delimitar aqueles problemas que derivan da situación lingüística do continente e que necesitan dunha intervención programada, desde a perspectiva da política lingüística. Especialmente interesante dentro destes é a cuestión da modernización das linguas europeas, que Itsván Fodor aborda desde unha perspectiva histórica e na que se expoñen as dúas opcións posibles, seguidas en grao diverso por tódalas linguas europeas: mantemento da fidelidade ó pasado e ruptura co mesmo, de acordo coa realidade lingüística presente.

Dentro deste segundo bloque, parécenos importante tamén destaca-la presenza de tres traballos dedicados á análise do dinamismo das linguas en Europa, asinados por Norman Labrie, Grant D. Mc Connell e Peter H. Nelde. O estancamento ou dinamismo das linguas, medido en función da diversificación da súa produción por xéneros, así como da súa presenza nos ámbitos rexional, nacional e internacional, plásmase nunha serie de mapas que lle permiten ó lector elaborar unha composición de lugar acerca de cales son as linguas europeas con maiores perspectivas de futuro, e tamén da urxencia de solucionar situacións de escaso dinamismo lingüístico, como pode ser, desde a perspectiva destes autores e á luz dos seus traballos, a da nosa lingua.

No terceiro sector do volume inténtase da-la voz ós actores da política lingüística europea, e constátase que este necesario labor de planificación

non sempre é levado a cabo desde a perspectiva do poder político, senón que moitas veces se deixa actuar libremente ás forzas económicas, sociais e culturais. Esta opción é considerada perigosa, dado que a non intervención, como constata Jean-Claude Corbeil, beneficia ás grandes linguas internacionais.

Desta terceira parte destacaríamos tamén os textos que se ocupan dos instrumentos de que a Comunidade se dotou para intentar alixeira-la pesada carga do seu plurilingüismo institucional: o programa LINGUA, o proxecto de tradución automática EUOTRA e a base de datos terminolóxica EUODICAUTOM. Significativamente, as linguas minorizadas encóntranse ausentes destes modernos útiles de traballo, o cal podería interpretarse no sentido de que, a pesar das declaracións oficiais en defensa da pluralidade cultural e lingüística de Europa, esta acaba por remitirse ás linguas oficiais nos distintos países, pero só abrangue de maneira teórica ás demais.

Dous volumes, en suma, semellantes en canto ó tema global de que se ocupan, pero moi diferentes na súa esencia. O primeiro pode verse como un traballo de intencións divulgativas que sinala certos problemas observados nalgúns das situacións de plurilingüismo da Europa contemporánea. O segundo, sen dúbida máis rigoroso, mellor planificado e de maior alcance, presenta toda unha proposta de adecuación terminolóxica, e intenta non só ser unha descrición da realidade actual, senón constituírse nunha primeira análise das posibilidades de intervención planificada no futuro lingüístico de Europa.

CARME SILVA

R E A L
ACADEMIA
GALEGA

CONTIDO

- 5 A. M. LORENZO SUÁREZ, J. GÓMEZ GUINOVART,
Terminoloxía, informática e lingua galega
- 35 X. A. RODRÍGUEZ RÍO,
Os traballos terminolóxicos en lingua galega:
unha aproximación á súa situación e ás súas necesidades
- 75 M. A. CONDE TEIRA,
Acerca dos nomes dos anfibios e réptiles galegos
- 89 X. M. PÉREZ SARDIÑA,
Os adverbios absolutos de lugar.
Achega semántica e dialectal
- 105 E. E. GUERBEK, E. S. ZERNOVA,
Algunhas peculiaridades do uso das
preposicións e frases prepositivas
con significado prelocativo e postlocativo
no galego (comparado co castelán)
- 115 Mª A. LÓPEZ ROMALDE,
Características da evolución do léxico
dunha nena bilingüe galego-castelán
- 133 T. HÄMÄLÄINEN,
Ensino do galego no estranxeiro:
o caso de Finlandia
- 147 J. VENY,
Presentación do "Atlas Lingüístico Galego"
(A Coruña, 21 marzo de 1996)

